AMSTERDAM

STUKKEN EN BROKKEN.

HAARLEM,
DE ERVEN F. BOHN.

AMSTERDAM.

Amsterdam

IN

STUKKEN

EN

BROKKEN.

Uitgegeven van wege de Vereeniging tot Bevordering
van het Vreemdelingenvertier.

HAARLEM,
DE ERVEN F. BOHN.
1891.

I.

EEN VERGADERING

ZOOALS ER MEER

GEHOUDEN WORDEN. *

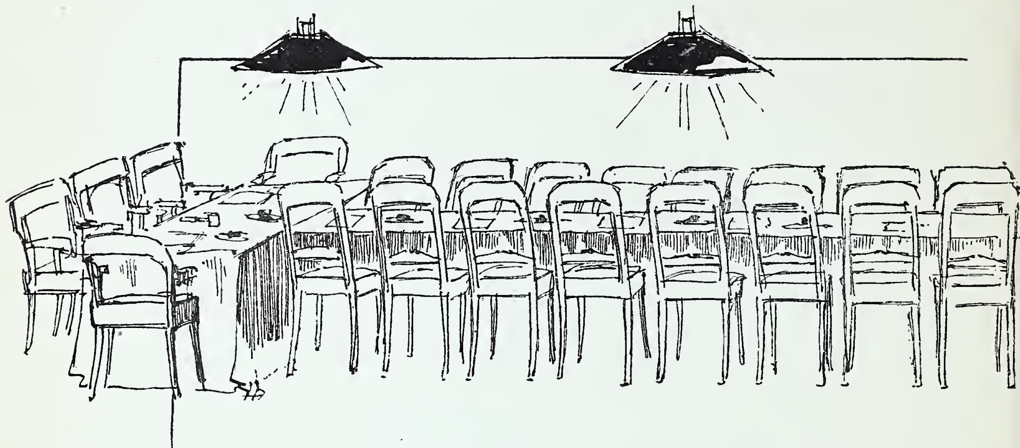
et is winteravond — het jaargetijde der vergaderingen.

In een der lokalen, welke te Amsterdam daartoe plegen gebruikt te worden, staan, op 17 October 1886, lang voor acht uur, twee tafels, in den vorm van een **T** gereed, omringd door eene rij stoelen, wier bruine ruggen er

---

* Overgenomen uit *De Wandelstok*, Weekblad voor Litterarische, Artistieke, Politieke *Spo(r)t*.

boven uitsteken als de helften van goed doorbakken, hoekige

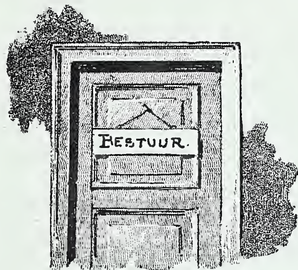

krakelingen. 't Is er om kwart voor achten nog doodelijk leeg. Op die klok treedt de eerste bezoeker binnen: het jongste lid der vereeniging *Tot bevordering van het Vreemdelingenvertier*, die zich pas heeft laten fleuren, op hope van aldus wat in de connectie te komen. «Als je kennissen wilt opdoen en bekend wilt worden,» heeft hem een man van ervaring gezegd, «moet je een vergaderinglooper worden.» Onze vriend heeft dat in zijn oor geknoopt en maakt dus dat hij er vroeg bij is; vast voornemens zich aan iedereen voor te stellen of te laten voorstellen, en ook een woordje mee te spreken. Want men heeft hem verzekerd dat er «verslaggevers» zullen komen. Wat zullen zijn ooms en tantes, nichten en neven opkijken, als zij morgenavond zijn naam in de couranten lezen! Het hart popelt hem — als van een artist in debuutkoorts!

* * *

Inmiddels is in een naastbijgelegen vertrek eveneens het licht ontstoken. Maar het buiten in de gang hangende bordje waakt er voor, dat geen gewoon mensch hier binnentrede. Voor de zaal prijke het woord: «Vergadering!» — hier leest men:

Ook hier is het nog stil. Weliswaar is er bestuursbijeenkomst voorgeschreven een half uur voor de vergadering, maar de heeren maken geen haast. De twee leden die er zijn, behooren tot de ijverige. Eén hunner, een echte vereenigingsman, die niet leeft wanneer er niet te vergaderen of te besturen valt, ergert zich — in stilte — over de onachtzaamheid zijner collega's. Maar mijnheer Bruin zegt niet veel; zegt allerminst iets, wat naar «oppositie» zweemen kon. Hij is de «ja-broer» bij uitnemendheid. Daarom ook heet hij algemeen een «zeer bruikbaar» man; welken naam hij ten volle verdient. Hij is bruikbaar voor alles; hij wil alles doen wat men van hem vergt, blij dat men, door hem iets op te dragen, zijn «nuttigheid» erkent. Dat geeft hem zekerheid voor «herkiezing».

Zijn overbuurman, die evenals papa Bruin een geurig kop koffie met «poesje-na» gebruikt — al is de kas der Vereeniging slecht gevuld, bij jaarvergaderingen is deze tractatie een onvervreemdbaar bestuursvoorrecht — heeft het inmiddels druk met het regelen zijner papieren. Eigenlijk is ook hij bestuurslid zonder functie. Maar vermits de penningmeester de nobele gewoonte heeft van weinig werk van zijn baantje te maken, heeft mijnheer Flier, wiens administratieve kennis als beheerder van een groot hotel buiten kijf staat, de vriendelijkheid het beheer waar te nemen. Als hij met het schuffelen zijner papieren ge-

reed is, zegt hij, in antwoord op een blik van zijn collega — «'t Loopt mis, hoor!»

«Hoedat?» is de vraag van den ander.

«Wel, onze inkomsten verminderen met het ledental. De animo is er af. — We hebben haast een deficit!» —

Mijnheer Bruin kan niet nalaten hier een bescheiden vraag te doen, hoe dat mogelijk is. De vereeniging heeft toch in de laatste twee jaar niets uitgevoerd?

't Kost mijnheer Flier moeite, zijne spottende minachting te verbergen. Die Bruin blijft toch altijd even naïef. —

«Zoo, en de kosten van drukwerken, van aanplakbiljetten, van circulaires, dan?» vraagt hij. «*Ik*» — en dit woord krijgt een welsprekenden nadruk — «*ik* kan u zeggen, m'n waarde mijnheer Bruin: *mijn* ervaring heeft me altijd geleerd: hoe minder eene vereeniging doet, hoe meer geld ze uitgeeft. Wat zegt *u*, mijneheeren?» —

Die laatste vraag geldt den twee binnenkomenden, den Voorzitter, mijnheer Kiesch, een der rijkste assuradeurs van Amsterdam, en Mr. van der Ooien, van alle advocaten der hoofdstad wellicht de meest welbespraakte. Hun wijze van begroeten teekent hen: Mijnheer Kiesch, wiens vriendelijke voorkomendheid spreekwoordelijk is, drukt den aanwezigen hoffelijk de hand. Maar advocaat van der Ooien maakt een armzwaai, reikt mijnheer Bruin onachtzaam twee vingers en salueert Flier met eene wuiving uit de verte:

«Zoo, bonjour Flier! ben jij daar al weer met je papperassen? Gooi dien rommel toch in de prullemand, 't is immers toch allemaal maar voor de leus.»

«Nu, nu, meneer van der Ooien,» vergoelijkt haastig de Voorzitter, die voor niets zoo bevreesd is als voor «verschil» — «mijnheer Flier moet immers zijn rekening en verantwoording toch overleggen?»

«Die bij voorbaat reeds goedgekeurd is — Jan, een kop koffie met een poesje, maar goed sterk, de koffie, u toch ook meneer Kiesch?» — ratelt Mr. van der Ooien door. — «Ik heb

nog nooit éen aanmerking van een der leden gehoord. Die ezels zouden alles goedkeuren wat je ze vóorlegt.»

«U denkt toch niet soms — —» oppert mijnheer Flier, die in deze hatelijkheid op de leden een steek onder water aan zijn adres vermoedt. Maar mijnheer Kiesch is hem voor en zorgt voor eene afleiding:

«Het zal zeker niet vol loopen,» luidt zijne lumineuse opmerking.

«Er staat ook niet veel op het convocatie-biljet» — waagt mijnheer Bruin nu te zeggen. *Hij* kent 't uit het hoofd.

«Zóo, ik heb 't waarachtig nog niet ingezien, wie heeft er zoo'n ding?» — en als mijnheer van der Ooien zoo'n ding een blik verwaardigd heeft, mompelt hij verder: «*Jaarverslag van den Secretaris* — apropos, onze vrind van Kollum houdt het uit, hij is weer te laat — *Rekening en Verantwoording door den Penningmeester*, *Verkiezing van het Bestuur*, *Mededeelingen van het Bestuur.* Met dat ding zijn we in een half uur op de kleine steentjes. Maar wat zijn dat voor mededeelingen — toch niet betreffende onze werkzaamheid? ha! ha! ha!»

Die laatste vraag geldt den Voorzitter. Mijnheer Kiesch trekt een wat verlegen gezicht. «Och dat staat er zoo maar; uit gewoonte, voor den vorm. 't Is altijd gekleed. En dan, we hebben toch nog verschillende plannen.»

— «Die aanhangig zijn!» — lacht van der Ooien.

«Maar me dunkt dat 't zoo langzamerhand tijd wordt om naar binnen te gaan,» ontwijkt de Voorzitter dit punt. «Ik heb 't goed acht uur.»

«Zeven en een halve minuut er over,» verzekert mijnheer Bruin, wiens horloge eene reputatie van stiptheid heeft.

«Och kom, die anderhalve man en een roskam binnen hebben den tijd» — zegt van der Ooien, die meteen nog een poesje neemt, met de vraag aan Flier «of 't er nog wel af kan?» — «Je penningmeester is er natuurlijk weer niet, hé, dat is een buitenkansje voor je — —

«Als van Kollum maar kwam» — valt de Voorzitter weer

in. Die aardigheden van van der Ooien op Flier dienen hem niet.

Even later is zijn wensch vervuld. Van Kollum verschijnt — met zijn verslag en vraagt of de heeren 't ook willen hooren.

«Neen, dank je,» betuigt van der Ooien, die met collega van Kollum, ook een advocaat, maar een veel jongere, heel en al geen omslag maakt. — «'t Is al erg genoeg dat ik 't straks moet hooren. 't Is toch niet lang?»

«In twintig minuten lees ik het met gemak» — luidt het antwoord van den secretaris.

«Wat blief?» schrikt van der Ooien — «twintig minuten? — Daar maak ik al mijn tegenpleiters kapot in!»

«Nu ja, ieder is ook niet zoo'n vlug spreker als u» — merkt Kiesch tegemoetkomend op, tot stil genoegen van Flier, die meent dat dit een hatelijkheid is, die raak aankomt. — «Mijnheer van Kollum zal wel weer een mooi verslag gemaakt hebben, zooals wij van hem gewoon zijn!» —

«Een boel verguldsel, met een lading vuurwerk tot slot» — lacht van der Ooien luid op! —

«Zooals de heeren advocaten dat zoo goed kunnen,» waagt Flier te spotten.

«Bravo Flier! bravo! die is *ad rem.* Jongens, ik wist niet dat je ze zoo maken kon,» riposteert van der Ooien.

«Zouden we niet naar binnen gaan? Ik heb 't ruim kwart na acht.» — Deze bescheiden opmerking van Bruin komt den Voorzitter uitstekend gelegen, en ofschoon van der Ooien nog in 't midden brengt dat er geen haast bij is, zegt Kiesch deftig:

«Mijne heeren, dan sluit ik de bestuursvergadering!», drinkt met één slok zijn poesje uit en staat op, gevolgd door de anderen.

Inmiddels zijn in de eigenlijk gezegde vergaderzaal tegen de klok van acht achtereenvolgens verschillende personen binnengekomen. Eenige hebben zich aanstonds een plaatsje aan de lange tafel gezocht; dat zijn de ijverigen en de verlegenen. Wie zich meer thuis gevoelen blijven in een groepje staan

praten. Zij voeren alvast een hoog woord over den «ellendigen boel, die niets beteekent» en nemen zich voor het Bestuur duchtig in het nauw te brengen. Éen hunner, die gewoon schijnt de rol van Haantje de Voorste te vervullen, wordt door de anderen opgewarmd om zijn mond eens flink te roeren en hij toont zich niet ongeneigd als leider der oppositie op te treden — mits de anderen hem steunen en ook een duitje in het zakje gooien. Zij moeten er hem niet, als anders, alleen voor laten zitten. En als dit is overeengekomen, kort het gezelschap zich verder den tijd met elkander eenige uien te vertellen, die een luid lachen doen uitschateren — luider, naarmate de uien schuiner zijn.

Tegen den muur van het lokaal, ter zijde van de groote tafel, staan een paar kleinere, in wier buurt zich een ander groepje gevormd heeft. Aan de neergelegde boekjes en potlooden bemerkt men dat hier de plaats voor de verslaggevers der dagbladen is. Zij worden ijverig gefixeerd door den jongen vergaderinglooper, die tevens al zijn best doet iets op te vangen van hun gesprekken, en hun aandacht op hem zelf te vestigen. Wat hij hoort, ontnuchtert hem blijkbaar nog al. Met uitzondering van éen jongen man, die puntjes aan drie potlooden slijpt, alvast aan het schrijven gaat en zich blijkbaar heel gewichtig gevoelt, leggen de heeren verslaggevers een groote onverschilligheid en geringschatting aan den dag. Éen hunner, met een laag hoedje diep in het hoofd gedrukt, de kraag van zijn overjas opgeslagen en de handen in de zakken van dit kleedingstuk, merkt juist tegen een zijner collega's, die zich door zijn puntige kleeding, nauwgezette coiffure en lichtglacé handschoenen onder-

scheidt: «Dat zal wel weer laat worden. Die lui kletsen altijd zoo lang en zeggen eigenlijk niets. Blijf jij hier?»

««Och, ik vind 't niet zoo onaardig om 't eens te hooren. Maar ik maak er niet veel van!»» —

«Jij natuurlijk wel,» zegt de opgeslagen kraag tegen een dikkig heer naast hem — «jij schrijft toch altijd van die lange kolommen.»

«Nou, dan moet je net bij hem wezen,» spot een lange, magere, met iets militairs in zijn houding. «Hij schrijft *alleen* zijn krant vol.» —

«Dat 'hoef je voor de jouwe niet eens te doen; jullie komt er wel alleen met de schaar» — riposteert de dikke, die intusschen zijn vingers heeft staan bepotlooden door het puntjes slijpen. —

«Ze beginnen laat, al bij half negen» — merkt de overjas op. — «Ik heb grooten lust om uit te snijën. — Kan ik na afloop van éen van jullie wat krijgen?»

De ijverige nieuweling, die nog niet in den kring der collega's is opgenomen, maar die precies heeft zitten luisteren, wil zich beschikbaar stellen. Maar vóor hij 't doen kan, is de aandacht der sprekers al op iets anders gevestigd.

«Kijk, dáar heb je den letterkundigen journalist waarachtig ook. Wat moet die hier doen?» — merkt de militaire verslaggever plotseling op. En als de bedoelde persoon nadert en de collega's begroet, zegt de man met de overjas tegen hem:

«Zoo, wat kom jij hier uitvoeren? Daar is toch niets voor je te halen. Ga liever mee een potje bier drinken!»

De aangesprokene, die als de «letterkundige journalist» betiteld is, dankt dien bijnaam aan het feit, dat hij zich meest met de rubriek «kunst en letteren» en weinig met de gewone verslaggeverij bezighoudt, wat enkelen der collega's, wier taak zich in hoofdzaak daartoe bepaalt, gaarne tot eenige pikante

opmerkingen aanleiding geeft, zoodra de ander zich bij uitzondering op vergaderingen vertoont. Maar hij houdt zich van den domme en zegt, met pedanterie: «Ik kom eens hooren of er ook een artikel in zit.» —

«Ben je mal, kerel, ga liever mee, wat moet je naar dat geleuter zitten luisteren! — Ik maak tegenwoordig heel en al geen artikelen meer; 't is veel te druk met al die vergaderingen! — Nou, dus ik krijg 't strakjes wel van jou» — besluit de overjas tegen den geganteerden collega. — «Daar komen de lui — Atjuus, ik poets 'm!» —

En juist op 't moment dat de deur van de bestuurskamer opengaat, glijdt de overjas met opstaande kraag de deur uit.

Als de Voorzitter, met een zoet glimlachje, verzocht heeft de presentielijst te teekenen en te doen rondgaan en met een vriendelijk woord de vergadering geopend heeft, zegt hij, met een blik op 't oproepingsbriefje: «Mijne heeren, dan hebben wij allereerst: Jaarverslag van den Secretaris. — Mag ik onzen ijverigen Secretaris dan maar verzoeken zijn verslag voor te lezen?» —

Dit gebeurt. Mr. van Kollum staat op en leest hakkelend een heel uitvoerig verslag voor, met mededeeling van de overwegingen en plannen van het bestuur, die echter alle, «door onvoorziene omstandigheden», tot niets geleid hebben. Tijdens de voorlezing maakt Mr. van der Ooien mimische bewegingen van ironisch ongeduld. De leden zelf hooren zwijgend toe. Eerst als Mr. van Kollum zijn boek dichtslaat, kloppen zij met bordjes, handen of glazen flauwtjes op de tafel. Dan neemt mijnheer Kiesch weer het woord om te vragen of ook een der leden eenige op- of aanmerking heeft op dit uitmuntend verslag van den ijverigen Secretaris. Allen zwijgen.

«Dan zal ik zoo vrij zijn er nog iets bij te voegen,» zegt mijnheer Kiesch — die zeer diplomatiek is in het bereiden van verrassingen. Eerst wijdt hij nog uit over de verrichtingen van

het bestuur en legt nadruk op het vele, 'twelk het had *willen* doen. En om de niet zeer warme stemming der leden wat warmer te maken, besluit hij met de heuglijke mededeeling, dat een belangstellende in de Vereeniging weer *f* 100 aan haar kas heeft geschonken. Die «belangstellende» is hij gewoonlijk zelf. Maar de leden vinden de mededeeling toch, als altijd, heel heugelijk en vleiend en bewijzen dit door handgeklap.

De Rekening en Verantwoording van den loco-Penningmeester, sluitend met een klein batig saldo, wordt tot onderzoek in handen gesteld van twee leden der vergadering, die de Voorzitter aanwijst. Hij noemt, volgens zijn gewone handige taktiek, daarbij ook den naam van het nieuwe jonge lid. Deze krijgt een kleur van de verrassing, stamelt dat hij de benoeming aanneemt, en gaat vol ijver met het andere lid de rekening en verantwoording nazien.

Middelerwijl maakt de Voorzitter de verkiezing van bestuursleden af. Hij merkt op, dat al de aftredenden herkiesbaar zijn en vraagt of men hoofdelijke stemming verlangt. Die vraag is het sein voor een der ingewijde leden, om de vergadering voor te stellen, al de aftredenden bij acclamatie te herkiezen. Één der leden, het hoofd der oppositie, wil hiertegen opkomen; maar vóor hij dit doen kan, heeft de vergadering al geklopt — en is de Voorzitter al bezig de collega's te vragen of zij het in hen gesteld vertrouwen willen beantwoorden door zich de herkiezing te laten welgevallen. Dit doen zij, Mr. van der Ooien na eenige coquette aarzelingen in den trant van Richard III, en de Voorzitter kan niet nalaten de Vereeniging met deze bereidwilligheid der ijverige collega's geluk te wenschen.

De heer Kiesch komt aan het laatste nummer van de agenda: «Mededeelingen van het Bestuur!» — Met zijn vriendelijk lachje vertelt hij, dat deze betroffen het geschenk van *f* 100 aan de kas. — «Maar dat heb ik den heeren daarnet al meegedeeld, en dus behoef ik het hier niet te herhalen.» —

Pauze.

«En hiermee mijne heeren, is den rooster onzer werkzaam-

heden uitgeput. Mag ik vragen of een der aanwezigen ook nog iets in het midden te brengen heeft?» —

Een nieuw oogenblik van stilzwijgen volgt. Met vergenoegde en dorstige gezichten sluiten de reporters hun boekjes al, zich gereed makende om op te staan. Maar vóor de beslissende hamerslag gevallen is, klinkt het op eens:

«Ja, mijnheer de Voorzitter, ik wou!» —

Het geluid dezer woorden, komend uit den mond van het straks aangeduide opposant-lid, heeft eene opmerkelijke uitwerking. De bestuurders kijken met een gezicht van: «O, daar heb je hèm weer!» — De Voorzitter mompelt: «Als ik 't niet dacht, dan ben ik...» Even later is hij zich zelf echter weer genoeg meester om met zijn bloemzoet gezicht en lieven toon te zeggen:

«Dan geef ik het woord aan mijnheer Jansen.»

«Ja, mijnheer de Voorzitter, ik wou alleen nog maar éen vraag doen, en wel of het bestuur voornemens is dit jaar weer evenveel te doen als in het vorige?» —

De bedoeling van de vraag is duidelijk. Maar mijnheer Kiesch, handig als altijd, houdt zich van den domme:

«Ik begrijp niet precies, meneer Jansen — — U bedoelt, of het Bestuur — — ?»

«In den loop van dit jaar weer juist evenveel zal doen als in het afgeloopene?» — herhaalt het lid.

«Ja, mijnheer Jansen, wat zal ik u zeggen. Dat is eigenlijk al een heel rare vraag. U heeft zoo straks uit het verslag van onzen Secretaris gehoord, wat de bemoeiingen van het Bestuur zijn geweest. Als u daar aanmerkingen op had, had u die toen moeten maken. Maar ik meen te kunnen zeggen, dat het Bestuur hoopt in het volgend jaar minder tegenspoed en tegenkanting te zullen ontmoeten. Is u met dit antwoord voldaan?»

De leden kloppen weer op de tafel ten teeken van instemming. Mijnheer Kiesch beleeft een oogenblik van groote stille zelfvoldoening. Hij heeft dien lastpost van een Jansen den mond gesnoerd. Maar deze geeft het nog niet op:

«Pardon, mijnheer de Voorzitter. Maar heel en al voldaan ben ik niet. Want ik begrijp eerlijk niet, hoe het mogelijk was, dat juist alles wat het Bestuur op touw gezet heeft, zoo heeft kunnen mislukken.» —

«Dat is een zaak die hier nu niet thuis hoort» — valt Kiesch, nu wat wrevelig, den spreker in de rede.

«Tenzij, dat mijnheer Janssen eene motie van wantrouwen tegen het Bestuur zou willen voorstellen,» — zegt van der Ooien, wèl begrijpend dat de term «motie van wantrouwen» alleen reeds voldoende is, om al de leden-jabroers, zwijgende bewonderaars van het bestuur, den schrik op het lijf te jagen. Er ruischt dan ook reeds een gemompel van afkeuring onder de leden, door de journalisten met een geschuifel van ongeduld ondersteund. Maar Jansen laat zich niet van zijn stuk brengen:

«Ik weet niet, hoe mijnheer van der Ooien het noemen wil, mijnheer de Voorzitter; en dat kan me ook niet schelen. Ik wou alleen maar doen opmerken dat onze Vereeniging, zooals zij nu is, tot niets nut is. Wij betalen onze contributie; maar met dat geld wordt niets uitgericht. En nu wil ik gaarne gelooven dat het bestuur veel moeilijkheden ondervindt; maar zou het, als die toch niet overwonnen kunnen worden, dan niet veel beter zijn, de Vereeniging maar te ontbinden?» —

Nieuw gemompel van afkeuring. De meeste leden kijken naar den Voorzitter, in de verwachting dat hij dien twijfelaar in hun Vereeniging flink op zijn plaats zal zetten. Meneer Kiesch, bang zich te branden, trekt evenwel zijn diplomatieke handschoenen aan:

«Mag ik vragen of het geachte lid daarvan een bepaald voorstel maakt 't welk hij in den boezem van deze vergadering wenscht neer te leggen? Zoo ja, dan moet ik hem wijzen op art. 57 van onze Statuten, 'twelk mij verbiedt een dusdanig voorstel terstond in behandeling te brengen — —!»

«Dat is ook mijn bedoeling niet, mijnheer de Voorzitter,» — haast Jansen zich op te merken.

«Mag ik dan vragen wat dan wèl uw bedoeling is?» — zegt deze, steeds meer en meer ongeduldig.

«Ja, ziet u, meneer de Voorzitter, ik zou willen vragen, of onze Vereeniging het niet eens over een andere boeg zou kunnen gooien. Het is gebleken, dat het vreemdelingenvertier op niets uitloopt. Maar er zijn in onze stad nog zooveel inwoners, die hun eigen stad niet kennen. Als we die nu eens uit hun schuilhoeken konden lokken, dan zou het vertier zeker toenemen. — Lukt dit niet, dán zou ik eerst tot het ontbinden onzer Vereeniging willen overgaan!» —

Het gelaat van mijnheer Kiesch is tijdens deze toespraak weer geheel bloemzoet geworden. En met zijn meest tegemoetkomend glimlachje zegt hij:

«Dat is zeker een heel origineel idee, meneer Jansen, en het bestuur zal het gaarne in overweging nemen. Heeft u er ook nog iets bij te voegen, over de mogelijkheid van uitvoering?» —

«Daar heb ik ten minste wel eens over gedacht. Ik meende dat men door het aanstellen van vrouwelijke gidsen — —»

«Dat zou te duur worden,» — valt Mr. van der Ooien in. «Ik zou meer heil zien in het uitgeven van een boekje, dat de Amsterdammers hun eigen stad liet zien.» —

«Nu, dat is een zaak van later zorg. Dat kan het bestuur nader overwegen. Als de heeren er verder niets meer bij te voegen hebben, dan dank ik hen voor de belangstelling en sluit deze vergadering.»

De President laat zijn hamer vallen, en allen staan op. Gelijk vóor de vergadering wordt Jansen door enkelen omringd. Zij maken hem hun compliment over zijn optreden en zijn «aardig plan»! — Maar hij verwijt hun, hem weer alleen te hebben laten staan. «Die Kiesch heeft ons weer netjes met een kluitje in het riet gestuurd. Ik ken dat overwegen van de heeren. Ze wegen net zoolang over — tot onze kas uitgeput is! — 't Is doodgewoon een rommel!» —

Maar meneer Kiesch en zijn collega's wrijven zich de handen.

En niet minder tevreden is het jonge lid, 'twelk zich dien avond aan tien heeren heeft voorgesteld en naar huis gaat in de blijde verwachting van den volgenden dag zijn naam in de krant te zullen zien.

Maar toen hij de ochtend- en avondbladen van den 18en en 19en doorzocht, vond hij — o jammer! — anders niet opgeteekend dan:

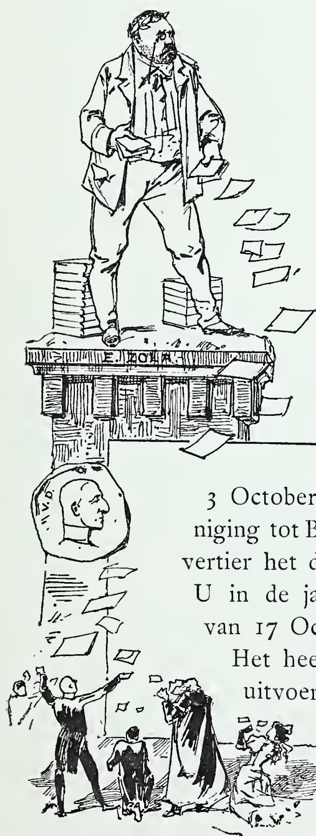
«De rekening en verantwoording van den loco-penningmeester werd nagezien en goedgekeurd.» —

Zijn naam als lid der commissie tot het nazien daarvan was eenvoudig

verzwegen!

II.

LITTERARISCHE DOCUMENTEN.

Vereeniging
tot
Bevordering
van
het Vreemdelingenvertier.

Amsterdam, 12 November 1887.

WelEd.geb. Heer.

In zijne vergadering van 3 October l.l. heeft het Bestuur der Vereeniging tot Bevordering van het Vreemdelingenvertier het denkbeeld overwogen, 'twelk door U in de jaarlijksche Algemeene Vergadering van 17 October 1886 is ter sprake gebracht. Het heeft gemeend, zich ter aanvankelijke uitvoering daarvan te moeten bepalen tot het doen uitgeven van eene geïllustreerde «Beschrijving van Amsterdam» en het wenschelijk geacht dat U, als

voorsteller van het plan, in de commissie van redactie zitting zou nemen. Mocht u zich die benoeming laten welgevallen, dan zal het bestuur de eer hebben, u eerlang tot eene bijeenkomst met de andere heeren, daartoe uitgenoodigd, op te roepen.

In afwachting van Uw gunstig antwoord,

hoogachtend,

Uw dw.

Mr. J. VAN KOLLUM.

Den WelEd.geb. Heer N. E. M. O. Jansen,
alhier.

II.

Den WelEd.gestr. Heer Mr. J. van Kollum.

Amsterdam, 14 Nov. '87.

WelEd. gestr. Heer.

In antwoord op Uw vereerend schrijven d.d. 12 dezer dient, dat, ofschoon ik mij de bekwaamheden, welke voor het vervullen der taak van lid der Commissie van Redactie voor het uit te geven werkje gevorderd worden, allerminst toeken, ik niettemin vermeen mij, als voorsteller, daaraan niet te mogen onttrekken. Ik heb mitsdien de eer U te berichten, dat ik mij de benoeming zal laten welgevallen, belovend mijne zwakke krachten gaarne aan het vervullen der mij opgedragen taak te zullen wijden.

In afwachting van nader bericht,

hoogachtend,

Uw dw.

N. E. M. O. JANSEN.

III.

(Uittreksel uit het jaarverslag der Ver. T. B. v. h. Vr.-vt., uitgebracht in de jaarlijksche Alg. Vergadering van 23 Nov. 1887.)

Wat het denkbeeld van den heer Jansen betreft, het bestuur heeft dit rijpelijk overwogen en is eindelijk tot de slotsom gekomen dat de uitgave van eene «geillustreerde beschrijving onzer stad» voor het oogenblik het meest voor de hand ligt. Het heeft zich dan ook reeds bezig gehouden met de samenstelling eener Commissie van redactie en hoopt daarin binnen kort te slagen.»

(Toejuichingen.)

IV.

Vereeniging
tot
Bevordering
van
het Vreemdelingenvertier.

Amsterdam, 29 October 1888.

Bij dezen heb ik de eer U uit te noodigen tot het bijwonen der eerste samenkomst van de Commissie van Redactie voor de uitgave eener geillustreerde Beschrijving van Amsterdam — op Zaterdag 10 November e. k. des avonds te 8 uur in de benedenzaal van het lokaal «Eensgezindheid», Spui.

Mr. J. v. KOLLUM,
Secretaris.

Den WelEd.geb. Heer N. E. M. O. Jansen,
alhier.

V.

(Extract uit het jaarverslag der Ver. T. B. v. h. Vr.-vt., uitgebracht in de Algemeene Vergadering van 30 *November* 1888.)

«Met de uitvoering van het besluit tot het voorbereiden der uitgave van de geïllustreerde beschrijving van Amsterdam heeft Uw Bestuur zich in het afgeloopen jaar eveneens onledig gehouden. De samenstelling der Commissie van Redactie is, ondanks de ondervonden moeilijkheden, met bekwamen spoed geschied. Zij is reeds geïnstalleerd, en Uw bestuur heeft van de bemoeiingen der heeren Mr. van der Ooien, Mr. de Vlinck, Jansen, Mr. van Kollum de beste verwachtingen, te meer omdat deze heeren er reeds in geslaagd zijn, de medewerking van enkelen onzer bekwaamste teekenaars te verkrijgen. In ons volgend verslag hopen wij de verschijning te kunnen berichten.

(Toejuichingen.)

Noot van de Commissie van Redactie:

Tot juist begrip van de beteekenis der bovenvermelde Documenten, zullen verklaarders wél doen, de data nauwkeurig te vergelijken.

III.

TUSSCHENWOORD.

Ter aanbeveling.

e productie van boeken neemt jaarlijks op *onrustbarende* wijze toe. Ieder boekverkooper wordt uitgever, iedere oud-Hoogereburgerscholier en advocaat, schrijver. Men maakt tegenwoordig boeken, zooals vroeger een ommelet. Het jongere geslacht *studeert* niet meer, het publiek *leest* en *koopt* niet meer, behalve couranten en tijdschriften. Een *eigen* opinie over menschen en toestanden is in onze dagen van *snel* en *vluchtig* leven een ongekende weelde. Men mist den moed om de *waarheid* te *zeggen* en te *vernemen.* Zal hieraan een einde komen, dan moeten er werken geschreven worden door menschen van *ernst* en *studie.* En het publiek moet toonen die op prijs te stellen; het moet bewijzen

dat het nog Hollandsch *kan* en *wil* lezen. Zulk een geneesmiddel tegen onzen Jan Saliegeest is dit boek over Amsterdam. Het opent een *nieuw* tijdperk in onze letterkunde. De schrijvers zijn menschen, die tot nu toe *niemand* kent, maar die van zich *zullen* doen *spreken!*

Dit boek moet *verkocht en gelezen* worden.

Halfweg, Augustus 1889.

Louisa Catharina Etter

IV.

DOOR DE STAD.

msterdam is de stad der rondgebogen grachten, der smalle, hoog opstijgende huizen, der oud-Hollandsche topgevels, der hooge sluizen, der hooge stoepen en der hijschbalken.

De stad der koffiehuizen, der gemaakte-kleerenmagazijnen, der bierkneipen en der melkinrichtingen.

De stad van de straatbelasting, den effectenhandel, de Vechtwaterverspilling, de diamantbewerking, de aapjeskoetsiers, de kiosken, de kruiers, en de ondergrondsche bouwkunst.

De stad der «kwesties» bij uitnemendheid.

* * *

* * *

Wie Amsterdam het eerst van uit het inelkaargedrukt, waarnemend houten centraalstation betreedt, heeft terstond gelegenheid enkele harer fraaiste partijen te leeren kennen. Ten minste, wanneer hij niet dadelijk een schuilplaats zoekt in een der wachtende hôtelomnibusjes of aapjes, en de verleiding weet te weerstaan van eene afdaling in den wegschuilenden, onoogelijken tramstal, van waaruit hij even later, saamgedrongen tusschen opeengeplakte, gehaaste reizigers, op een rolwagen naar buiten wordt geschoten.

Wie geen tijd heeft om te wandelen, stil te staan en vrij om zich heen te zien, vindt Amsterdam bij den eersten aanblik leelijk. Want zij slacht de kunst onzer oude meesters. Zij is preutsch en in zichzelf gekeerd. Zij ontbloot heur schoon niet bij den eersten opslag van het oog; zij ontsluiert zich eerst voor wie tot haar komt met eene eigen, heerlijke liefde in het hart.

* * *

Amsterdam is niet mooi als de moderne steden in het buitenland, die zich opgepronkt hebben voor de ontvangst van den vreemdeling. Zij heeft zich geen kleed aangetrokken van marmer, schitterend van wit licht, gemaakt door kunstenaars, die uiterlijke versiering en praal zochten met opzet. Eer is haar toilet verwaarloosd; opgegroeid als het kind van burgerouders, die uit waren op koopjes, en, zoo zij zich weelde veroorloofden, meer letten op wat nuttig, dan op wat aangenaam zou zijn voor het oog. Wanneer zij mooi is geworden, — mooi zooals de kunstenaar mooi zegt van dingen die onregelmatig en onaanzienlijk zijn voor gewone menschen, maar die hij lief

heeft omdat ze hem iets te vertellen hebben, waarnaar hij luisteren kan met een stil gelukkig beven — dan dankt zij dit aan haar gelijkheid met ons vlakke landschap: Zij is mooi als zij de armen uitbreidt om het licht op te vangen, het inzuigt in het onzeker bruin van haar huizen en daken, het opslokt in het groen harer boomen, het neerlegt boven het oppervlak harer vaarten; mooi, in de buiging harer lijnen, tegen wier ronding de lucht en de wolken zich kunnen aanvleien tot rusten; mooi, in het vroolijk tegen elkander vallen van haar oude gevels. — En leelijk meest, waar men in later tijd getracht heeft haar op te sieren. Wat onze tijdgenooten voor haar gedaan hebben, is meest misdaan.

* * *

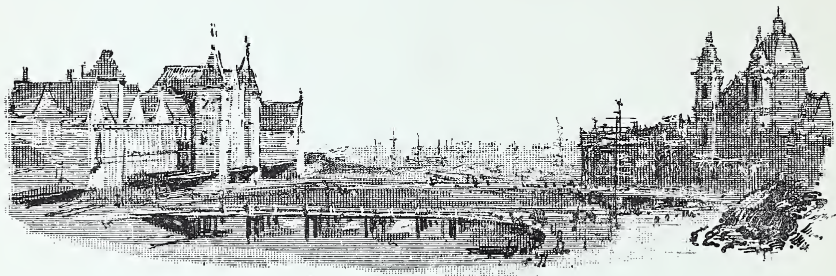
Hoe ouder Amsterdam geworden is, des te meer is zij gescheiden van het IJ en heeft men haar steenen ontroofd van het diamanten snoer harer vaarten en grachten.

Toen zij gesticht werd, viel de Amstel vrij in den schoot van het IJ. — Nu zijn zij gescheiden en slechts langs een omweg vloeit het water der rivier nog in dat van het groote, breede meer, waaromheen de stad zich heeft neergelegd in een halfcirkelvormige ronding. Haar oude binnenhaven, het Damrak, die de waren voerde tot in het midden van de stad, is nutteloos volgeplempt met zand; de nieuwe spoorwegdijken hebben het IJ al verder van dit hart verwijderd — en traag vloeit haar bloed naar de afgelegen monden van heur handel en welvaart, zóo dat de lippen bleek zien van bloedeloosheid. — O bleekzuchtige Handelskade!

* * *

Van het pleintje vóor het hulpstation biedt de stad een wonder schilderachtigen aanblik, zoodra men het oog naar links wendt, en 't richt naar den top van den stompen hoek, dien de twee gedeelten der Prins Hendrikkade vormen op de plaats der oude St. Olafspoort.

Hier spreken lucht en ruimte. Zij openen het oog tot luisteren naar den vollen klank van haar machtig geluid! Het glijdt

over de grijsgladde, doorgroefde straatsteenen, ter linker afdalend in het water, dat het met helder geklikklak terugwerpt tegen de blij roode steenen van het nieuwe station; het daalt af in de glooiing ter rechter, om op te kruipen langs de ingebruinde gevels der huizen, waaruit het een weerklank wekt van lustelooze melancholie. Het jaagt in een luchtige huppeling voort over het laag geboomte van het Prins Hendrikplantsoen en stormt met volle breede golvingen aan tegen de wegvluchtende oude huizen op den achtergrond, die neerduiken om de golven te laten heengaan boven hun hoofden; het bonst aan tegen en vliegt weg over de logge St. Nicolaaskerk, met haar buikig plompe torens, die in hun spiksplinternieuwheid zich aanstellen als luidruchtige parvenu's, midden het gezelschap der zwijgende oudjes om hen heen. En voortgolvend langs de wijkende huizen, baant het zich een weg door het ruim tusschen het station en de kade, strijkend over het water van de kolk, glijdend langs de masten der schepen, om zich in de verte te verliezen in het hoog opgolvend luchtruim.

* * *

Als het nieuwe Centraalstation gereed zal zijn, begroet Amsterdam den aankomenden vreemdeling met het schouwspel van een onvergelijkelijken boulevard.

Vóor hem ligt het Damrak met zijn breede opening, zijn oude vooroverbuigende, tegen elkander vallende gevels, wier toppen, aan beide zijden van het rak, weghuppelen naar den Dam met aardige, prettige sprongetjes en buitelingen. Ter linkerzijde toont zich de gladde rug van de Warmoesstraat, met zijn oude ontverfde gevels, die op den voorgrond zich nog spiegelen in het water, waarin zij neerzinken en meer naar achteren begraven worden in den steenen grond. Dit zien wij echter ternauwernood, zoolang de voorkade vol ligt met vrachtschuiten, wier masten een dicht staketsel vormen, waarachter het gespitste wachthuisje van den Noord-Hollandschen stoomtram en de opgehoogde kaai van de voormalige oude brug het vèrgezicht van den laagstaande begrenzen. Daar ter linkerzijde, achter die masten, heerscht de dofheid van de rust, ook al kijkt de vroolijk luchtige toren der Oude Kerk met zijn golvend opstijgend silhouet geestig uit boven de daken. Want op den achtergrond blijft het oog rusten tegen den rug van de beurs, — dit doodsche gevangenhuis voor den handel, die trillen moest van bewegelijkheid.

Maar rechts, daar schatert het leven! Het lacht uit de gevels, waartegen de vensters opspringen in een geordend leger van helle strepen op een donkeren grond. Het juicht en giert uit de blinkende straatsteenen, die een groote kolom witgrijs licht opwerpen naar boven, om de warrelende gestalten en de heen en weer schuivende blokken der tramwagens, wier helle bovenvlakken op hun beurt het licht opvangen en terugkaatsen naar boven. En die groote piramide van licht vloeit weg in de donkere holte tusschen de beurs en de huizenrij, als in een grooten, langwerpigen, omgekantelden trechter, uit welks wijde monding Den Dam telkens weer nieuwe gestalten en wagens voortstuwt naar het Damrak, en waarin dit op zijn beurt onophoudelijk andere gestalten en wagens laat afloopen naar de, kaarsrechtstaande, scherp afgesneden opening van den Dam, wier schel licht uitpuilt tot in de donkere trechtervernauwing.

* * *

Wie eéns het Damrak zóo gezien heeft, kan alleen wenschen, dat het denkbeeld om er een nieuwerwetschen Boulevard met modern-popperige gevels van te maken, nooit zal worden uitgevoerd.

Men heeft dit meest karakteristieke deel onzer mooie oude stad al genoeg verbroddeld, toen men er het rechtlijnig, scherphoekig beursgebouw neerzette en een zandhoop wierp in het lichtende en bewegelijke watervlak! Nu is er zelfs een plantsoentje aangelegd, dat daar midden tusschen die verbruinde, vooroverbuigende gevels staat als een tuin van kinderspeelgoed in een kring van eerwaarde, krasse grijsaards — zeggend de onmacht van het hedendaagsch geslacht tegenover de kracht hunner voorvaderen.

Wie geeft ons het Damrak weer met zijn schepen en zijn opstijgende masten, hun vlaggen uitzwaaiend in het gezicht van den Dam?

* * *

Een afglijding langs den straks aangeduiden trechter brengt den vreemdeling op Den Dam — het hart der oude stad; in haar eerste tijden juister beteekend met den naam van *De Plaetse.* — De(n) Dam was immers de plek die thans als de Vijgendam bekend staat, en die het water van Den Amstel, uitvloeiend uit het Rokin naar het Damrak, overkluisde. Maar toen *De Plaetse* dien naam overnam, werd de oude Dam tot den *Middendam* geproklameerd, waarover Vondel in zijn Ghijsbrecht laat spreken.

Als één stadsgedeelte veranderd is, dan is het zeker Den Dam. Het oude stadhuis is, half neergeworpen half afgebrand, naar voren verplaatst; de uithoeken van den Nieuwendijk, de Kalverstraat en de westzijde van het Damrak zijn vooruitgeschoven, de Waag is afgebroken, en in 1843 als een groote barricade de steenklomp opgezet, die de Nieuwe Beurs heet.

* * *

Naar het uiterlijk is die Beurs een mummie van een Griekschen tempel.

Voor veel Amsterdammers, en veel Nederlanders in het algemeen, een grafplaats van hun fortuin; voor anderen eene zich zelf vullende *porte-monnaie.*

Voor het verkeer naar het Damrak een sta-in-den-weg.

Voor ondernemende mannen een onderwerp van aanhoudende en... aangehouden plannenmakerij.

Voor de leden van den Raad een onuitputtelijke bron van borrelend spraakwater.

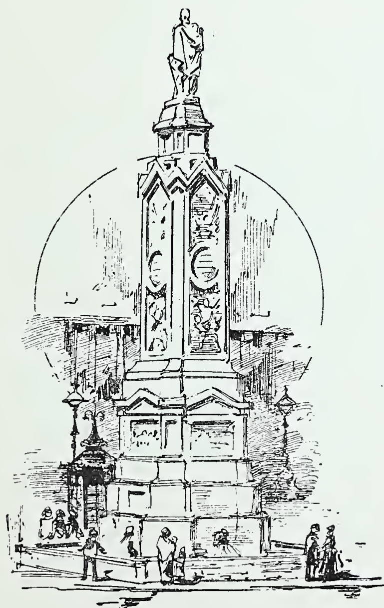
Voor de schutterplichtigen een toevluchtsoord en kampplaats bij anti-militair zomerweer.

Voor de straatjeugd — in de maand Augustus — een openbare speel- en trommelplek.

Voor den artistieken Amsterdammer een ergernis.

Voor den Dam eene ontsiering.

* * *

Het bekken van Amsterdam is en blijft nog altijd Den Dam, waar het verkeer langs acht verschillende armen uitstroomt.

Het middelpunt van dit vierkante plein wordt ingenomen door een stuk steen, in den vorm van een erg geelbleek Hollandsch maagdje op een staak van een voetstuk, dat van boven opgesierd is met eenige kinderachtige stukjes beeldhouwwerk en beneden luistert naar den naam van fontein. Het geheel draagt den weidschen

naam van: Monument van onzen volksgeest — in 1830;... die niet zeer artistiek moet geweest zijn, zooals thans.

Tegen den buik van het steenen monument bevindt zich aan elken kant een leeuwenkop, die sinds het in-gebruik-nemen van de Vechtwaterleiding geregeld eene hoeveelheid water uitspuwen in den steenen bak, waarin zij neerkijken. De rand van dien bak wordt over dag versierd door de levende beelden van jongens en sjappetouwers, waarvan de laatsten, in afwachting van een vrachtje, de leeuwenkoppen nadoen.

* * *

Het verkeer over Den Dam is zeer gemakkelijk. Dit is te danken aan een aantal dingen, die er van den vroegen ochtend tot den laten avond om het versteende middelpunt gegroepeerd staan, als:

trams (± 14 stuks),
schoenpoetsers,
lantaarns,
tramkaartjesverkoopers en verkoopsters,
advertentieklokken,
twee risten aapjes,
het commandantshuis,
lucifersmeisjes,
twee kiosken,
bedelaarsfamilies met kinderen

en eindelijk:

éen soldaat voor het Paleis van den Koning.

Het allergemakkelijkst is het verkeer vóor en na beurstijd. Dán wordt het heirleger sta-uit-den-wegs vermeerderd met pratende beursbezoekers, die op straat zaken afdoen, in afwachting van de oproepende bel; of, terugkeerende, voortslenteren naar hun koffiehuis of proeflokaal, om hun glaasje sherry of half en half te drinken.

* * *

Het drukst heeft Den Dam het echter 's avonds tusschen 8 en 10 uur.

Dán trekt een dubbele band van wandelaars en wandelaarsters van Kalverstraat naar Nieuwendijk — en terug. Dat zijn de dienstboden, de winkeljuffers, en haar satellieten. Maar ook slingert zich aan de Zuidzijde, van de Kalverstraat naar Rokin en Vijgendam, een lint van kleurige gedaanten. Dát zijn de lichtende lijmstokjes en de muggen, die aldus uit het licht naar het halfdonker worden meegetroond. Een derde rij snijdt den Dam van de Kalverstraat in de schuinte naar de Vischsteeg; dat zijn de bierdrinkers, die naar de kneipen gaan, en de bezoekers van Kras. Op haar beurt blaast die Vischsteeg weer langs den Noordkant van Den Dam een vonkenregen tot in de Mozes- en Aaronstraat. Dat is een onzeker deel van het wandelend publiek. Wat er vast van in de schoenen staat, passeert de Port van Cleve en laat zich inslokken door de Molsteeg; wat zich verleidelijk acht en verleidbaar is, verliest zich in de breedte van den donkeren Nieuwezijds-Voorburgwal.

* * *

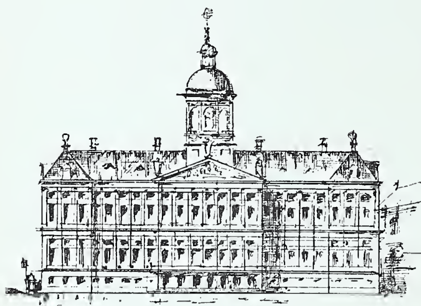
Leeg is Den Dam, ook al verlaten hem na twaalf uur de tramwagens, de schoenpoetsers en de kaartjesverkoopers, nooit. De aapjes staan er den geheelen nacht door, na twaalven echter om het monument. Ook aapje n°. 117.

Om half twee na middernacht is het er 't rumoerigst. Dan worden in alle koffiehuizen de nachtpitten uitgedraaid, en zwerft een heele zwerm nachtvlinders om het monument.

In den zomertijd trekt, tegen half drie, van uit den Vijgendam een geheel ander leger over dit plein. 't Zijn mannen en vrouwen met karren, die door de Paleisstraat naar de appelmarkt op het Singel, of de groentemarkt op de Prinsengracht bij de Reestraat gaan. Voor het grootste deel kleinhandelaars, venters in deze levensmiddelen. Maar ook verkoopers van versnaperingen voor deze koopmannen en -vrouwen. Op een over hun wagen gelegde plank stallen zij mootjes haring uit: één

cent per moot, uit het handje. Zoo'n ziltig hapje op de nuchteren maag doet goed: geen wonder dat er onder die groentekooplui menschen zijn met meer vernuft dan menig courantier — en dat zij al te zamen in den schouwburg zich liefhebbers toonen van prikkelenden kost. De smaak komt er vroeg bij hen in!

* * *

Het gebouw, dat Den Dam overheerscht, is het Paleis — in de twee vorige eeuwen het, door Jacob van Kampen gebouwde en door Vondel bezongen, Stadhuis. Maar de eerste Koning van Holland nam het voor hem en zijn hofhouding in beslag, en sinds dien tijd huist, als in de verkeerde wereld, de vroedschap in het *Prinsen*hof.

Ruim elf maanden van de twaalf dient dit Paleis — in zijn Hollandschen renaissance afwachtend of het herlevend Amsterdam het niet weer tot zetel van zijn bestuur zal kiezen — tot niets dan tot wachthuis voor soldaten, en tot kijkplaats voor touristen. De Amsterdammers zelven komen er nog minder druk dan bij verkiezingen ter stembus — tot groot nadeel van den concierge, die voor zijn vriendelijkheid om er iemand in rond te leiden niet meer dan *f* 0.50 fooi per persoon begeert te ontvangen. Daarom ook gaan de Amsterdammers die logés krijgen, tienmaal met haar — 't zijn meest dames — naar het Paleis van — Volksvlijt tegen nulmaal naar dat van den Koning. De marmeren zaal, waarmee Lodewijk Napoleon het versierde, behoort tot die zeldzame kunstvoortbrengselen welke weinige Nederlanders kennen.

* * *

Voor het Paleis op Den Dam ligt een trottoir van kleine steentjes.

Dit is eene heilige plek. — Als de soldaten daar manoeuvreeren, of, tijdens het verblijf van Z. M., de eerewacht daar

is opgesteld, moet de rooilijn van de neuzen der nieuwsgierigen blijven buiten de steenen paaltjes, die het omzetten. Maar zelfs als er niemand in het Paleis is dan de wacht en de concierge, mag geen oningewijde over die kleine steentjes loopen. Alleen is den wandelaars naar en van de Mozes-en-Aaronstraat het privilegie toegestaan, van dit heiligdom een gelijkbeenigen rechthoekigen driehoek te mogen afsnijden, waarvan de hypothenuse loopt van de lantaarnpaal tot aan den hoek van het Paleis.

Ten bewijze van haar medelijdend hart en haar kunstzin heeft de Amsterdamsche Tramwegmaatschappij op den hoek van het Paleis bij de Paleisstraat een wachthuisje van hout en glas geplaatst, dat bij het kunstwerk van Van Kampen staat als een l . . s bij een olifant [1]).

* * *

---

[1]) Aanstootnemende lezeressen en lezers lezen hier: «als een pediculina ordinaris tot een * * *».

Volgens Baedeker staat, in den Noord-Westelijken hoek van Den Dam, de Nieuwe Kerk.

Om het oog der Amsterdammers door den aanblik van dit fraai monument van laat-gothieken bouwtrant echter niet te verwennen, hebben zuinige kerkvoogden het benedengedeelte gewikkeld in een lappendeken van ongure krotten, winkel- en bierhuizen, waarvan de daakjes als slakken tegen de muren der kerk opkruipen. Zeer terecht draagt de steeg, die achter het gebouw omloopt, daarom den naam van: ellendige steeg.

De toegang tot deze kerk, die in onze stad, als bewaarplaats van praalgraven, in 't klein de rol van Westminster-Abdij vervult, staat iederen dag vrij. Tijdens het verblijf van Z. M. in het Paleis komt men er in met een looper — wat voor eenige jaren ook door de hoofden van eene kerkelijke partij is beproefd.

Van Den Dam bezien, valt van deze kerk het eerst de zonnewijzer in het oog: eene bleeke maan tegen een lichtokere lucht.

* * *

Aan den hoek van het andere tochtgat naast het Paleis, in de wandeling Paleisstraat genoemd, en de Kalverstraat — vlak over het wachthuisje van de tramwegmaatschappij dus — verrijst een gebouw, dat des avonds (met behulp van een buitenhangende electrische lamp) een schel wit licht over Den Dam verspreidt. Geen wonder: het is de verzamelplaats van wat in de hoofdstad schittert door geld en geest: de groote club der *altesse dorée.*

Dáarover staat het gebouw van wat in Meyer's Conversationslexicon een «geleerd genootschap» heet: Zeemanshoop. Het is binnen als buiten de burgerlijke schaduw van de Club — en onderscheidt zich door het bezit van een hoogen stoep en een vrij breed balkon, twee dingen, die voor kijkgrage vrouwelijke huisgenooten van leden uitnemende diensten bewijzen bij gelegenheid van het verblijf des Konings en andere feestelijke gebeurtenissen.

* * *

Den Dam zou niet het middelpunt der hoofdstad zijn, wanneer niet de hoofdfactoren van zijn bestaan er vertegenwoordigd waren. Tegenover de Beurs, als onderdak voor den groothandel in fortuinen, bevindt er zich daarom ook nog de beurs voor den burgerman: het loterijkantoor der heeren Crétier en Kramp. Wie weten wil, wat er in Amsterdam door de kleine burgerij verspeeld wordt — wat er in het geheel verspild wordt valt niet te berekenen — moet Maandag voormiddags een kijkje komen nemen voor dit kantoor. Dan vormen de fortuinbegeerige mannen en vrouwen een queue, als de Parijzenaars voor een théater bij een première.

Het sigarenpaleis bij het Rokin, het gemaakte-kleerenpaleis bij den Nieuwendijk, de twee kleine bier- en koffiehuizen, voltooien het karakter van Den Dam als middelpunt van het Amsterdamsche leven.

* * *

De Kalverstraat en de Nieuwendijk gelijken twee reusachtige voorpooten van den zeekreeft, Den Dam. Ze zijn, als de scharen van dit beest, onophoudelijk in beweging.

Lijken ze ook al op elkander, er bestaat evenwel tusschen die twee een groot onderscheid.

De Nieuwendijk doet denken aan den man van zaken; de Kalverstraat aan een rentenier. De eerste telt meest magazijnen

in artikelen van dagelijksch verbruik. De Amsterdammer, die er door loopt en niet naar het Centraalstation moet of in den omtrek van de Haarlemmerstraat woont, doet dit niet tenzij hij er wezen moet. 't Wandelen, slenteren, straatslijpen bepaalt zich tot de Kalverstraat. Daarom ook is deze vol van café's, sigarenwinkels, magazijnen van weeldeartikelen en de nieuwerwetsche café's voor dames: de melk- en chocoladehuizen.

* * *

Zelden was een naam bedriegelijker dan die van den Nieuwendijk. Een vreemdeling toch zou geneigd zijn haar voor het nieuwste product van onze bouwkunst te houden. Wij, Amsterdammers, weten evenwel dat dit stadsgedeelte niet van vandaag of gisteren is. Als we op 1 Januari in den stadsschouwburg Ghijsbrecht uit zijn benauwde veste zien trekken, zijn we met onze verbeelding aanstonds op de plek, waar zijn kasteel gestaan heeft, tusschen den Nieuwendijk en den N.-Z. Voorburgwal, ongeveer ter plaatse van de Kolk; en als hij met de zijnen onder Rafaëls hoede ten leste scheep gaat, weten wij dat zij in dien Voorburgwal stappen. Trouwens, zulke smalle en bochtige straten, tusschen wier hoog opstijgende huizenrijen wij ons als in een «benauwde veste» gevoelen, bouwt men niet meer. De nieuwe straten zijn stokstijf, kaarsrecht, matig breed, drie verdiepingen hoog en — boven alles regelmatig. De bovenlijn der huizen loopt evenwijdig met den grond. En op den Nieuwendijk is die gelukkig niet te trekken. De nieuwste gebouwen, die we hier vinden, hebben teekening en zijn zelfs kostbaar; hun eenig gebrek is dat zij — in een te nauwe straat staan.

* * *

Stil is het in de Kalverstraat zelden, zoo min als op Den Dam. De eigenlijke drukte begint intusschen eerst recht tegen één uur. Welhaast wordt er bijbeurs gehouden in enkele der bij

Den Dam gelegen koffiehuizen, terwijl loopers en boeren buiten op de stoep blijven.

Om drie uur komen de wandelaars en wandelaarsters opzetten: heeren die van de beurs naar hun kantoren sturen, dames die de uitstallingen der winkels komen kijken of zelf bekeken willen worden. Naar de regelen der strenge Amsterdamsche wèlvoegelijkheid past het voor geen fatsoenlijke jonge dames op dat uur alleen door de Kalverstraat te wandelen. Juist daarom ziet men er steeds vele, die willen doen weten dat ze niet tot de fatsoenlijke behooren en meenen er nog geconserveerd genoeg uit te zien, om onder eene laag *poudre de riz* het daglicht te kunnen verdragen. Ook vinden wij er dan

andere jonge dames, voor wie het verbodene nog de aantrekkelijkheid van den paradijsappel heeft. Na de klok van vieren neemt het getal flaneurs sterk toe met eene menigte opgeschoten hoogere burgerscholieren en gymnasiasten, waarvan de meerderheid de, het leerlingschap verradende, boeken angstig verstopt of — op school gelaten heeft, en met een knuppel als wandelstok pronkt. In de koffiehuizen zwelt het aantal vaste

bezoekers van bittertafels regelmatig aan — al wederom dank zij dienzelfden gymnasiasten en hoogere-burgerscholieren.

* * *

De drukste uren evenwel zijn die van acht tot tien in den avond. Het uur er vóor onderscheidt zich door den bijzonder langzamen gang der heeren, die hun spijsvertering moeten verzorgen, en een kop koffie gaan drinken. Tegen acht uur verschijnen de dienstmeisjes, op boodschappen uit, en de leegloopende en met hun-avonden-geen-raad-wetende kantoorbedienden van allerlei rang en slag. Ook de studenten en de tallooze handelsagenten, die Amsterdam rijk is. Men ziet vrij wat gestoei, hoort veel gelach en veel Duitsch. — Er wordt gewenkt, geknipoogd, gefluisterd, gelokt en naloopertje gespeeld. Bij dit laatste spelletje vervullen de donkere zijsteegjes — bij stilzwijgende overeenkomst — de plaats van «honk» —. Hier wordt, al is het niet «pour l'amour du grec» de bede aan Vadius herhaald:

«Souffrez qu'on vous embrasse».

Niet zelden komen hierbij echter vergissingen voor, ook al zijn niet allen die weigeren:

«Excusez-moi, monsieur, je n'entends pas le grec»,

juist Henriëtte's. Het talrijkst worden die vergissingen na half tien, wanneer in de meeste winkelkasten de lichten uitgedraaid zijn en de winkeljuffrouwen zich huiswaarts haasten. Gelukkig brandt er tegenwoordig voor het kantoor der maatschappij *Electra* en andere gebouwen een hel wit, verraderlijk electrisch licht.

Na elf uur zijn alle dergelijke vergissingen uitgesloten.

* * *

Van elf tot twaalf uur wordt de aard van het wandelaarspubliek op eens veel solieder, voornamelijk in den winter. Dan toch schuifelen de bezoekers van circus en schouwburgen met hun dames naar huis — maar leggen eerst nog even in een

café aan. En van twaalf tot één verspreiden zij zich, in kleine, losse groepjes; dikwijls luidruchtig onder den invloed van de genoten kunst en gezelligheid.

* * *

Sinds eenige gebouwen in de Kalverstaat een electrisch licht vóor zich uit dragen, is de aanblik der straat bij avond en nacht, van de hoogte der Luciënsteeg gezien, verrassend van theatraal effect. De huizenrij rechts, die in haar ombuiging de óverliggende omvat, straalt van een hel witten glans, die zich neerlegt tegen witgeverfde paneelen, uitschittert van de glasruiten, welke tot lichtbrekende diamantjes worden, neervalt op de straat, rust op de enkele stilstaande, ronddraaiende of voortgaande gedaanten, ze omhelt, zóodat ze uit de verte schijnen als engelen in een apotheose van kalklicht. Bluscht om half twee plotseling de witte kaars van het electrisch licht uit, dan vallen zij uit den hemel en blijken gevallen engelen.

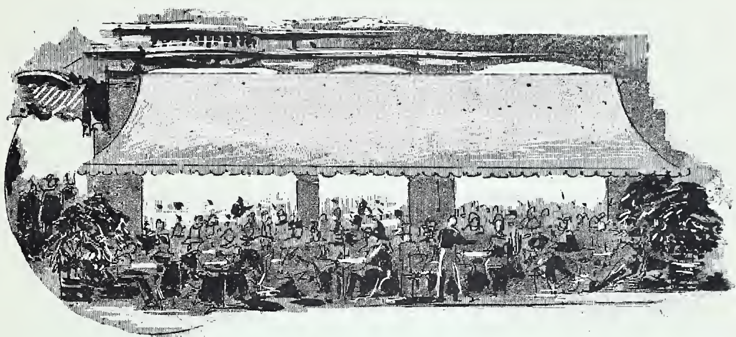
* * *

Aan het einde der Kalverstraat staat de oude Regulierstoren; sints 1672 meer als Munttoren bekend. Haar onderstel heeft een nieuw pakje aan; passend bij het nieuw gebouwde huisje, waarin de oudheidkunde zich zoo boven als beneden genesteld heeft: beneden in een antiekhandel, boven in een antiekverhandelingslokaal, van het Kon. Oudheidkundig genootschap. Met zijn hooge, slanke gestalte kijkt de toren zelf minachtend neer op de hem aangewassen hoogopgepofte sleep, waarmee hij uitziet als een rustende drommedaris.

Het midden der Muntsluis, alias Varkenmarkt, nu Sophiapleintje, vormt een waar bellevue. Van hier uit ziet men Singel en Rokin elkander met een tegenovergestelde buiging den rug toedraaien en ontwijken en daartusschen in den spitsen kegeltop der Kalverstraat, als een donkere muts waarop ter rechter en ter linker breede, lichte pluimen wuiven. Men ziet er den Amstel naderen met eene lichte kromming en, het hoofd buigend onder de Doelensluis, den rechterarm ten noorden uitstrekken om de oude versterking: het Rondeel, te omvatten en te beschermen. Rechts glijdt de enge Vijzelstraat weg met haar elkander toeknikkende en vooroverneigende gevels, glinsterende brokken hakkend uit de lucht; en voor ons uit opent zich de Reguliersbreestraat als een vierkanten kijker, uitzicht gevend op het lager liggend, woelig Rembrandtsplein, waarheen tramwagens en voetgangers onophoudelijk afzakken.

* * *

Wat is die oude Botermarkt onherkenbaar veranderd! De boterhal en de boterwaag opgeruimd; de Kon. Paardenpost verdwenen; het wachthuis der politie gemoderniseerd. — Met haar plantsoen een Londensche square; met haar openslaande koffiehuizen, in den zomer vooral, een Parijsche Boulevard — een kindertuin tegenover de buitenplaats der bewoners van den ouden Jodenhoek. Rembrandt, die in de Jodenbreedstraat woonde, staat hier tegenover het koffiehuis der *Milles Colonnes* wèl op zijn plaats. Maar hij houdt zich niet zonder opzet schuil achter het groen: de Oostersche typen, welke hij in zijne buurt vond en uitbeeldde in hun aartsvaderlijk karakter, zijn, zooal niet verdwenen, dan toch schaars vóor of in dit vergulde huis te vinden. De staande boordjes, lichte dassen en ronde hoedjes der dandy's, de dikaangekleede en opgesierde dames van heden zouden hem niet verleid hebben naar zijn penseel te grijpen. Alleen dan zou de lust daartoe kunnen ontwaken, wanneer hij, afdalend van zijn voetstuk, op een regenachtigen zomeravond

tusschen het neergelaten regenscherm en den voet der wegzakkende vensters van dit koffiehuis, het breede afgeknotte prisma van sterk groengeel licht kon waarnemen, waarin al die aaneengevoegd zittende kleine gestalten gloeien en vlammen.

* * *

Maar Rembrandt blijft staan op zijn verborgen hoogte, onopgemerkt door de voorbijgangers en -trammers; genegeerd door de kindermeisjes en kinderen, die vaak krioelen om de bloemperkjes, waarmee men zijn parkje opgesierd heeft. Wie hem niet zoekt, vindt hem niet.

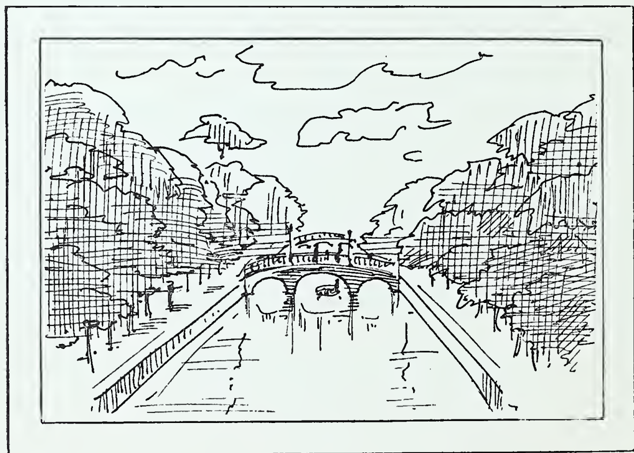
En rustig blikt hij naar die vervallende huisjes vlak over hem, als betooverd terugwijkend voor de rooilijn, die de vroedschap trok langs het hôtel en het vooruitspringend blok van den meubelmaker. Die huisjes teren langzaam weg in hun verlatenheid; rustend in de schaduw van het wittig nevelig maanlicht, dat de electrische kaars vóor Mast verspreidt. Ook die uitblik heeft nog iets aantrekkelijks voor den grooten lichttoovenaar —

Maar wat er achter hem geschiedt,
in 't duister — daarop let hij niet!

* * *

En met zijn rug gekeerd naar het plein aan den eersten onzer kunstenaars gewijd, rijst op de aloude kaasmarkt de lange, steile ongebogen figuur van den Staatsman, die ook als hoofd der regeering de kunst den rug toekeerde. Af wendt hij zich van het wuft rumoer en ziet neer op de rustige, niet-vlietende Reguliersgracht, snijdend en gesneden door die drie evenwijdige, eindelooze grachten, die de stad omgordelen met een drievoudig parelsnoer van water, op een bed van wollig groen in een doos van lichtweigerenden steen.

En neerblikkend van de hooggewelfde sluizen der Reguliersgracht geniet men telkens opnieuw van een schouwspel dat in zijn rust eer aan eene landelijke idylle dan aan een stadsgezicht zou doen denken. Het oog, naar de bochten gekeerd, ziet beneden een breed witachtig lint van water als een reep zacht opgebobbeld glanzig zilverpapier, aan weerszijden afgezet door een uitgeschulpte, lichtinzuigende, geelgroene strook schaduw, afgeworpen van de toppen der boomen aan den wal, en aan den buitenrand òplichtend door de weerkaatsing van den glans, die tegen den voet der steenen huizen valt. En boven die witte streep, op den achtergrond afgesneden door een laag-

liggende, flauw wellende brug, trilt en tintelt de lichtende lucht, òp tegen de overwelving van de rondende, groote groene bladerborstels; dóortrillend tusschen hen in, kussend hun bollige koppen, en àanstootend tegen de steenen geveltoppen der huizen, die, linksachter, nieuwsgierig bovenuitkijken met een vroolijk geschitter en een teekenachtig uithoeken van het op hen rustende en boven hen uitgespannen, stralende luchtvlak. Een schilderij van iets zoetelijk moois, dat met de figuurtjes en vormpjes, over het lage bruggetje telkens langzaam en afwisselend heengetrokken, doet denken aan het schouwspel in een kermisdiorama met mechaniek, waar we door een vergrootglas neerkijken in een zwartglanzenden koker, aàn tegen een geschilderd landschap, waarlangs papieren poppetjes worden uitgeschoten en voorttrekken in een regelmatig geschuifel.

* * *

Niet ten onrechte praalt de échte Amsterdammer op zijn Heeren- en Keizersgracht: vier ketens vormend van heerenhuizingen, sommige breed, sommige smal, doch te zamen als eene grootsche vervulling van de fiere hoop der 17e Eeuwsche vroedschap, dat de (opzettelijk afgestoken) groote erven «met goede, bequame huysen ende timmeragiën souden worden beset». Zij hebben het Amsterdamsch patriciaat van de oude zijde (den dusgenoemden Fluweelen Burgwal) tot zich getrokken; zij zijn, langzaam van de Heerenmarkt zich uitbreidend tot aan, tot over den Amstel, ondanks haar uitgestrektheid trouw gebleven aan het haar toegedacht karakter van weeldebuurt. Zelfs hebben zij den handel, die te voren pakhuizen vond op vele bovenverdiepingen, laten heentrekken naar buiten. En al mocht de 18e Eeuw menig ouden gevel naar haar baroksmaak wijzigen en opsieren met kinderachtige festoenen, al heeft de 19e Eeuwsche zoekstijl ook op haar bodem gezworven en hier en daar zich genesteld, al kwamen andere nieuwe buurten meedingen naar de gunst der rijken; — «de schoone en wijdvermaarde stad» heeft dit haar zeldzaam «kleinood en schat» in eere we-

ten te houden en te bewaren. Waar is de andere stedemaagd, die zulk een vorstinnenkroon versiert als haar?

* *
*

Het Westelijk en Zuidelijk deel der stad, dat tusschen den Singel en de Singelgracht, als een gebogen dikke arm, van de Brouwersgracht zich uitstrekt tot aan den Binnen-Amstel, schijnt een regelmatig aangelegd plantsoen tegenover het incoherent, zelf geworden Noord-Oostelijke kwart.

De Heeren- Keizers- en Prinsengracht blijven den Singel op gelijken afstand in zijn omloop volgen; alleen de Lijnbaans- en Singelgrachten spoeden zich van de Rozengracht af met eene buiging naar de andere toe, de strook gronds, die hen van de Prinsengracht scheidt, telkens meer wegsnijdend. Bij de Leidschegracht is het doel bereikt. En de Lijnbaansgracht verliest het niet meer, zij blijft de Prinselijke zuster nabij, tot de Reguliersgracht een einde komt maken aan haar morsig bestaan. Doch nauwelijks is de Singelgracht tot den rang van Stadhouderskade verheven, of vlak bij het Rijksmuseum duwt het Weteringsplantsoen haar terug naar het Zuiden. De Prinsen en de Stadhouders worden ver van elkander gescheiden!

* *
*

Ze zijn niet alle aan elkander gelijk in rang, die wedloopende vaarten; ze blijven niet eenmaal zich zelve gelijk.

Aanvankelijk kan de Singel, aan haar Westzijde althans, den eerekamp volhouden. Ook hij telt zijn heerenhuizingen, en houdt tot aan de Heisteeg zijn roep op. Maar de Oostzijde wordt bij toeneming democratischer; haar huizen krimpen in, in hoogte en breedte. Ten eerste moet zij dulden dat het water bezet wordt door een leger platte schuiten, haar wal door tenten en manden en kooplieden. Zij wordt tot appelmarkt gebruikt. Even later verheft zij zich: de bibliotheek der Amsterdamsche Universiteit vroeg haar eene plaats. Doch dit is de laatste glorie van den Singel. De kleinhandel in bloemen neemt

zijn Zuid-Westzijde in beslag voor de onontbeerlijke markt. En hoe meer zijn einde nadert, en hij zich moet getroosten, den Amstel zijn water af te staan, des te drukker, rumoeriger wordt het op zijn water en aan zijn wal. De kleur van het eerste wordt groezeliger; de invloed zijner uitwaseming op de reukzenuwen onaangenamer; aan den wal nestelen zich kraampjes en wagens en bloempotten — burgerjuffrouwen met kinderen op den arm vullen de ruimte om de stalletjes — en het luidgrof gelach en stemgeklak van uitgebloeide bloemruikerverkoopsters, zich mengelend met het hel geklank der tramschellen, ontneemt den Singel zijn laatste schijntje van voornaamheid. Het ergst wordt het eindelijk, wanneer hij 't Sophiapleintje genaderd is. Dan vertoont hij een leelijke vlek op zijn bruingeworden kleed. Hij ontvangt het schuim der klooster-gangen, waar nog wel nonnetjes huizen, maar van het slag dat niet «neen» antwoordt als het weigerachtig nonneke in het liedje.

* * *

Toen in het jaar 1796 de Franschen onze patriotten waren komen verlossen, moesten enkele stadsgedeelten een veer laten. Den Dam werd herdoopt in Revolutie-plein, het Stad-

huis heette Huis der Gemeenten en het Koningsplein kreeg den naam van Burgerplein.

Dat men het laatste daarmee onrecht aandeed kan niemand beweren. Het is er ook maar heel burgerlijkjes en ouderwetsch. Uit de verte gezien lijken de huizen aan de Westzijde tegen elkander aan en voorover te vallen. Ondanks het druk verkeer zijn de winkels er benepen en klein. Men kan ze voorbijgaan, zonder er op te letten, zoolang men zich ten minste niet aan de lage vooruitstekende uitstalkasten stoot. Toch is er voor de versiering van dit pleintje — om het druk verschijnen der tramwagens ook wel «*tram*-pleintje genoemd — in den laatsten tijd niet weinig gedaan. Het *Nieuws van den Dag* heeft er een prachtige zinnebeeldige prent laten aanspijkeren met een mooi effect van hooggeel licht, dat uit een luchtballon neervalt en waaruit de oplettende beschouwer kan opmaken dat dit blad de lichtbron van Amsterdam is. En midden op het plein staat stokstijf de hoekige grauwe advertentieklok, waar kinderen en slenterende juffrouwen met gespannen spieren naar blijven gapen, in afwachting dat het mechaniek weer een blaadje zal laten afrollen: het nieuwste kijkspel voor leegloopende menschen. Als eene bijzondere merkwaardigheid van dit pleintje geldt bovendien nog het verhuurbordje voor gemeubileerde kamers, 'twelk sinds jaar en dag regelmatig aan één der woningen prijkt. Het schijnt dat de bewoner daarvan, tot zijn schade, nog het Nieuws van den Dag niet leest.

* * *

Wie 's avonds naast de courantenkiosk bij dit pleintje stil staat en uitkijkt naar de Munt, kan daar het schouwspel genieten van eene illuminatie in den trant van die, waarvoor het Haagsche Bosch beroemd is op den verjaardag der Koningin. Voor de winkelhuizen over de Munt en ter linkerzijde van de Reguliersbreestraat vlammen en flikkeren een aantal gaspitjes, en het water van den Singel drinkt den weerschijn er van in, zóo dat dáar van den wal een veelsnoerige gele keten afhangt, blikkerend als gouden regen in fel zonlicht na een stortbui.

* * *

De Heeren- en de Keizersgrachten liggen om de woelige stad in een sluimer van deftige rust, kalm en in zichzelf gekeerd in het hoog besef harer voornaamheid. De hoog oprijzende huizen zwijgen stil tegenover den nieuwsgierig vragenden blik van den wandelaar, die hier zelf onder den indruk komt van een loomerige terughoudendheid. Nu en dan glijen zachtgeveerde equipages over de weinig betreden steenen, of sjort een aapje er overheen. De trams kruisen haar slechts. Daarentegen zijn de kinderwagentjes er talrijk; en in het besef der hier heerschende kalmte wagen de voersters dier miniatuur-rijtuigjes het zelfs, naast elkander te rijden met verdubbelde rotten.

Tòch heel en al verschoond van de aanraking met debet en credit blijven deze grachten der weelde niet. Zoo vaak een verkeersweg, waar de kleinhandel zijn voorraadschuren voor haar opsloeg, ze komt snijden als de opstijgende belegsels van een damesrok de liggende rijen strooken, blijkt het dat er een omslagje gemaakt is van éen, twee huizen, die den kleinhandel herbergen. Ook staan hier en daar nog enkele etablissementen van dien aard verspreid. Bankinstellingen en kantoren *in* de gewone huizen komen er veelvuldig voor; en stallen ontbreken evenmin als pakhuizen. Maar ook al zijn niet alle woningen indrukwekkend door haar omvang, het geheel behoudt zijn karakter van voornaamheid ongerept. En het jongste gedeelte, van de Leidsche straat tot den Amstel, is zelfs het aller voor-

naamste geworden. De *bocht* van de Heeren- en Keizersgracht boezemt elk rechtgeaard Amsterdammer eerbied in.

De vraag: welke der twee grachten het van de andere in «hoogheid» wint is niet zoo licht te beslissen als die, wie de *champion*rijder van Nederland heeten mag. Het stadhuis is blijkbaar op de hand van de Heerengracht: háar ontsiert geen enkele der groene, dubbele cilinders, die op de Keizersgracht voor stallen en pakhuizen aan den walkant te vinden zijn.

* * *

Het is zeker niet zonder opzet, dat de minst aanzienlijke der zusters de *Prinsen*gracht heet. De Amsterdamsche patriciërs vonden zich zelf, de «Heeren», voornamer dan de *Prinsen*-stadhouders. De benaming van de *Keizers*gracht is met die veronderstelling niet in strijd: Amsterdam verheft zich op de Keizerskroon, haar door Maximiliaan geschonken!

Doch de Prinsengracht draagt haar naam toch niet ten onrechte. Zij vormt den overgang tot de volkswijk — en van oudsher was het volk meer op de hand van den Prins dan van de Heeren. Het is nu nog niet anders.

De Prinsengracht vertoont een zeer afwisselenden aard. Haar zijde, die aan den Jordaan gelegen is, heeft zich geheel naar deze buurt gevormd. Zij ziet er uit als een voorgevel die volkomen verraadt wat hij verbergt — iets wat, zoowel door het toedoen van de bouwmeesters als van de bewoners, niet van alle Amsterdamsche gevels gezegd kan worden. Van de Brouwersgracht tot aan de Lauriergracht telt zij eene verzameling van kleine, doch vrij welvarende winkels; vandaar tot aan de Leidschegracht raken de woningen meer in verval en vertoonen velen een verloopen uiterlijk, in overeenstemming met den aard der grachten en straten, die naar de namen Elands- en Looijersluisteren. Ook is het verkeer op dit eerste deel het drukst, daar de stroom van voetgangers en karren naar de oude stad er langs de Leliegracht door de Reestraat moet.

De overkant, de rug van de Keizersgracht, — tot aan de

Reestraat de stille zij — in den aanvang door pakhuizen ingenomen, begint welhaast naar de deftige zusters te aarden. Zoo hier en daar laat zij een groepje toehuizen zien. Maar zij komt eerst recht op dreef als zij de Leidschegracht achter den rug heeft. En tusschen de Spiegel- en Regulier-dito's neemt zij geheel het *air* eener *grande signora* aan. *Si va piano, va sano!*

* * *

Aan beide zijden — aan de mooie tweemaal zelfs, moet de Prinsengracht plotseling een stuk uit de zij missen; en van dat stuk is door den formeerder der stad een open vlaktetje gemaakt, waarop een kerk is neergezet. De Noorder- en de Westerkerk beheerschen samen de éene helft dezer gracht; het houten gebouwtje op het Amstelveld — waaraan de Kerkstraat nogal haar naam ontleent — telt niet mee.

De open ruimte om de twee eerste kerken heeten beide «markt»; die bij het houten kerkje «veld» — wat niet belet dat op de Westermarkt geen en op het Amstelveld wel één markt gehouden worden. Het laatste kenmerkt zich als «veld» door de eigenaardige bijzonderheid, dat de bodem er niet van aarde of gras maar van straatsteenen is.

De Noordermarkt geniet, sinds de heeren Prot en Zn. in hun theater Frascati er het bijde-hande Truijtgen van lieten zien, bij de Amsterdammers eene bijzondere populariteit.

Doch wie meenen mocht, dat deze vroolijke flap-er-maar-uit nog vele op haar gelijkende zusters onder de koopvrouwen telt, be-

driegt zich helaas! — Deze zijn meest allen oud, zelfs vóor haar tijd; de zorg heeft de voorhoofden gerimpeld, het lichaam verschrompeld, de stemmen verschraald. Er klinken wel luide, krijschende stemmen, maar de liedjes, die er nu en dan uit den mond der orgelvrouwen deunen, zijn rillig van narigheid of snijdend van ruwheid. Ook zien de op den grond of in de kraampjes uitgestalde waren flets en flauw van ouderdom, rammelig of roestig van verbruik en vocht.

* * *

Toen we zoo juist zeiden dat de Westermarkt haar naam ten onrechte draagt, deden we haar, in absoluten zin, onrecht. De voorjaarsmarkt, plaatsvervangster van de oude Kermis, is haar nog altijd trouw. Dan verheft zij zich op draaimolens, koek-, poffertjes- en oliebollenkramen; dan geurt zij een mismas van heerlijke reukzenuwprikkels uit, en vertoont zich als een oude sloor in een vaalgrijzen, verschrompelden regenmantel.

Maar de Prinsengracht haalt, in gewone tijden, haar schade ruimschoots in. In den omtrek van de Reestraat vindt ge *les Halles d'Amsterdam*, grootsche inrichting in de open lucht. Nog vóor het begint te dagen vereenigt zich hier de Jordaan met den Jodenhoek. Op de Reesluis, langs den wal der Prinsengracht, aan weerszijden van die sluis, tot diep in de Reestraat, verdringt zich een warboel van menschen, van wagens en van stapels groenten. Van uit de schuiten in de gracht worden de straatsteenen telkens dichter belegd met koolen en manden, die steun zoeken tegen elkander, tegen de gevelvoeten der huizen, tegen de wielen der karren. En uit de verte lijkt dit deel der Prinsengracht in dien vroegen ochtend een groot uitgestrekt dik bed van groen, wit en rood, blaren en stronken, waartusschen de grijzige karren genepen staan als zwijgende ezels en de donkere gestalten der mannen langs de lichtgejakte der vrouwen zich bewegen in een moeilijk losworstelen der bedrijvige ledematen met een gewrong en gestommel, een geraas en lawaai, van loven en bieden en bevelen, schel uit-

schaterend in de witte rust van den kleurloozen ochtendstond.

Tegen den morgen hebben al die karren en de menschen met die groenten hun weg gevonden naar de stad. Maar als herinnering aan hun bezoek blijven er stronken en blaren in het rond verspreid op de steenen liggen, wèlhaast vertrapt tot een morsige, vuile brei, die de straat overmoddert met een doorzichtig bruin overkleed als van slappe armenkoffie, en langzaam wegsijpelt in het water, dat er ziekelijk uitziet en uitwasemt van verrottende plantendeelen.

* * *

De Prinsengracht geeft nog meer te zien.

Daar zijn, verderop, de pakhuizen, die elken dag los volk kunnen gebruiken. En dit wacht dan in de vroegte, tot zijn beurt komt, die voor de meesten zeker niet komt; want er zijn er altijd veel meer die vragen, dan die een gunstig antwoord kunnen verkrijgen. Vasthoudenden blijven toch in de buurt — men kan niet weten, welk schuiten nog arriveeren met eene lading die gelost moet worden. Ook verzuimen zij niets door te wachten. Er is elders evenmin werk. Anderen gaan in naburige kroegen alvast door een slokje hun teleurstelling verkroppen. Daar is er meer dan één, die het uit deze kroegen verder gebracht heeft, tot in . . . . het Paleis van Justitie.

Dit grijze, zwijgende gebouw, dat heel de Prinsengracht tusschen Leidschestraat en -gracht beheerscht, heeft zijn eigen buitenpubliek — de dagen dat er zitting is van de strafkamers van Hof, rechtbank en kantongerecht. Eer die geopend worden, staan er op de straat, bij de twee ingangen, verschillende groepjes: nieuwsgierigen, die niet van plan zijn naar binnen te gaan en alleen de komst der gevangenwagens afwachten; belangstellenden in de personen die vóor moeten komen; getuigen, die, alvorens binnen te gaan, zich nog eens gewichtig willen maken; eindelijk, gewone toehoorders voor het schapenhok, die komen luisteren om te hooren hoe de beklaagden de rechters zoeken in de luren te leggen, of hoe de advocaten hun

clienten er helpen uitdraaien; uit nieuwsgierigheid of... om te leeren. Zijn eenmaal de zittingen in gang, dan blijven er altijd nog eenigen staan, die teruggestuurd zijn, omdat het te vol was in het schapenhok: meest slenteraars, met petten boven grove gezichten, slordig in hun baaien hemden, met het uiterlijk van verloopenheid, ondanks hun jeugd. Zij wachten. En telkens vallen er uit de geopende poorten groepjes van getuigen en vrienden, die heengaan zoodra hún zaak afgeloopen is, nog druk redeneerend en gesticuleerend, besprekend wat die en die gezeid heeft, en wat de *ijs* was en wat ie krijgen zal; soms tranen uithuilend, of troostend, ook voorttwistend tegen elkander, als van getuigen à charge en à décharge, met kreten en bedreigingen, de buitenstaanders tot rechters kiezend, spelend een reprise van hun zaak. Of ook wel, opgeruimd, — in een geglans van Zondagsche kleeren, — samen een dagje er van nemend, en in drukke opgewondenheid uit het Paleis van Justitie zich spoedend naar.... de kroeg. Dát zijn de mannen en vrouwen van de mishandelingen en de kwesties-van-buren-onder-elkaar, waarvan meneer de commissaris proces-verbaal heeft moeten opmaken; het zijn de proceslustigen, die den mond vol hebben van «het hooger op te zoeken».

* * *

Als Amsterdammers van de *Jordaan* spreken, dan zijn er maar weinigen, die zich eene eenigszins juiste voorstelling

maken van dit stadsgedeelte. Hoeveel bewoners der hoofdstad jaarlijks sterven vóor zij ooit een stap in deze volkrijke buurt gezet hebben, is de berekening van een statisticus waard. En tijdens hun leven hebben zij dan bij het hooren of noemen van dien naam voor hun verbeelding eene groote grauwe vlek van kommer en nooddruft gezien, zonder eenig lichtend tintje van welvaart er op.

In werkelijkheid biedt de Jordaan allerminst een beeld van gelijkheid. Woonplaats van de kleine burgerij, den werkman, de venters, de leegloopers, geeft zij reeds hierin de verschillen aan, welke zich er openbaren. Daar zijn grachten, als bijv. de Bloemgracht, die een uiterlijk van welvarendheid vertoonen; waar men beambten en zelfs kleine renteniers vindt. Er zijn drukke winkelstraten, met bloeienden kleinhandel, waar meer omgaat dan in menig magazijn in de oude stad; er zijn andere, als de Elands- en Looiersstraat, waar kleine benauwde krotten eene armoedige bevolking huisvesten; als de Linde- en Anjelierstraat, die zoowat het midden houden tusschen welvaart en armoede en waar de bevolking zich ten minste door het leven heen slaat. De karakteristiek valt trouwens niet moeilijk te maken: het uiterlijk der woningen verraadt alles. Want zoodra de huizen beter worden, stijgt de huur en moet dus ook de bevolking meer daaraan kunnen besteden. Toch is het uiterlijk der woningen zeer bedriegelijk. Men moet er binnen komen, de donkere steektrappen opklimmen, juister zich langs een touw naar boven hijschen, om dan de kamers te zien, die tegen betaling van *f* 1.50 à *f* 2.— per week alleen heele gezinnen bergen, d. i. tot slaapplaats strekken voor vader, moeder, vier, vijf kinderen, de kookkachel bevatten en al de dampen in zich besluiten, welke de bewoners al slapend en etend, het fornuis brandend, de spijzen kokend, uitwasemen! En wanneer ge een kwartier in dien dampkring en in dit vale licht hebt vertoefd, dan verwondert ge u er niet meer over dat ge, buiten, haast niet dan bleeke, bezorgde gezichten, en lange, magere vrouwengestalten ziet voorbijgaan; dat

ge geen gullen lach hoort uitschateren en zelfs de kinderen wel lawaaierig maar niet vroolijk zijn.

* * *

Een wandeling door de lange straten der Jordaan, die zich als magere, uitgerekte takken vertoonen, schuins neergelegd tusschen Baan- en Prinsengracht, is dan ook weinig opwekkend. Ge voelt er u neergedrukt door de loomheid van een zwaar, vermoeiend, nooit rustend zwoegen; een blijvende zorg voor het levensonderhoud. De bobbelige, wegzakkende of uitporrende straatsteenen pijnigen de voeten; de hooge, dicht tegenelkander vallende huizen benauwen u; de reuk van dampen, van boven de venterskarren opstijgend, prikkelt de reukzenuwen onaangenaam. De grootste uitspanning voor de bewoners is het kijken naar het bestijgen van bruilofts- of begrafeniskoetsen bij buren. Dan worden er groepjes gevormd vóor het huis vanwaar de stoet uittrekt; nieuwsgierig gluren de oogen naar boven, langs de trappen, of in de koetsen, en tot op een grooten afstand ziet ge buurvrouwen voor den ingang hunner woningen, gelijkvloers of op een stoepie, het geval beredeneeren. De personen, die in de mooie rijtuigen plaats nemen, zetten in hun Zondagsche kleeren allergewichtigste gezichten, de mannen rooken, in plaats van een tabakspijp, een sigaar in een pijpje, de gezichten der vrouwen glimmen, en wenden zich rond om waar te nemen of de buurvrouwen ze wèl bekijken.

* * *

Van de straten der Jordaan zijn de Wester- en Willemstraat, van de grachten de Lindengracht het meest bekend. De eerste omdat zij eene breedte heeft, die menig rijkere zuster in de oude stad haar mag benijden; en haar uitgestrekte «midden»stoep voor de kinderen uit de buurt een speelplaats is, waarvan vooral in den vliegertijd en het sneeuwseizoen een prettig gebruik gemaakt wordt. Daar is frissche lucht, licht en — als de dunne boompjes wat ouder zullen geworden zijn — ook schaduw.

En de Willemstraat! Smaller en onaanzienlijker dan de Westerstraat zeker, met kleine, invallende huisjes. Maar kom er eens op een Oranjefeest! Dan gloeit elke gevel van het rood en oranje, dan groenen de festoenen om de vensters, vlaggen wapperen, groene eerepoorten verheffen zich aan uit- en ingang, orgels — met vlaggen opgedirkt — brommen er hun deuntjes uit, jonge meiden en jongens zwieren in het rond en de vrouwen en mannen van leeftijd wandelen in feest-toilet rond met al de waardigheid van zelfbewuste gastheeren en -vrouwen. *Zij* weten wat het vieren van een nationaal feest beteekent, zij hebben hun laatste duit er voor veil, om hun roem als oranjeklanten op te houden en hun grootste naijver bestaat in het betoonen van de meeste gehechtheid aan Koning, Koningin en Prinsesje. — Laat dezen er komen — en ze bereiden te voren reeds allen slapeloosheid van opwinding! — de bewoners drinken zich een roes van genot, die nawerkt, nog weken nà de groote gebeurtenis.

* * *

Sints die ongelukkige dagen van het palingoproer is de Lindengracht meer berucht dan bekend. Stellig en zeker gelooven veel Amsterdammers het nog heden onveilig zich er te wagen.

Nu, onveilig is het voor een mooien jas en een hoogen hoed in de Jordaan altijd wel wat. De straatjeugd heeft het er ten minste op die kleedingstukken leelijk voorzien. Een modderklad of tabakspruim draagt ge licht mee. Maar dat is ook alles. In werkelijkheid is de Lindengracht heel en al niet gevaarlijk. 't Is er alleen somber, triestig, rommelig; de huizen zien er van buiten zoo dofbruin en vervallen uit. En dát oefent natuurlijk invloed op het gehalte en de stemming der bevolking. De opgeruimdheid wordt ingezogen in al die vervelende morsigheid der hobbelige straatsteenen en het droefgeestig uiterlijk der huizen. Zóo wordt ruwheid en hardheid bevorderd; lust tot grove vermaken gekweekt en hardnekkigheid om die vol te houden. De omgeving van een mensch — dat is hijzelf.

* * *

En achter de Jordaan strekt zich, langzaam voortsukkelend als een ouwe man, van het Haarlemmer plein tot het Leidsche plein de vervelend saaie, doodpieterige Marnixstraat uit. Hier vinden wij de groote celgevangenissen voor de kleine burgerij, opgebouwd met een àlvernietigende regelmatigheid; verschrikkelijk in hun gelijkbeenige topgeveltjes, alle even hoog; in hun vensters, alle op gelijke lijn, het éen precies even breed als het ander; in hun bruine, afgepaste straatdeuren. En van binnen even gelijkmatig met hun vierkante kamers, vier hoog op elkaar gestapeld en naast elkaar gezet, rond meetkundig rechte trappen, die weer uitkomen in afgepaste portalen. — Wat een doodsche verveling eer men boven is! En in zulke woningen moeten de gezinnen het zich gezellig, prettig, huiselijk maken! — Wie dàt kan is een huisvader of huismoeder, om tienmaal meer respect voor te hebben dan voor den architect.

Toch verrijzen midden in de Marnixstraat bij de Raampoort drie groote, nieuwe gebouwen: van de H. Burgerschool met 3-jarigen cursus, de Bank van Leening (akelig in zijn mooiheid; dat huis, waar de nasleep van wie weet welke ellende gebracht wordt!) en het politiebureau met kleine brandweerkazerne. Dit laatste in zijn bouwtrant als middeleeuwsche burcht dreigende blikken werpend naar den overkant, waar het voormalig Volkspark zich bevindt. Een kranig soort van socialistenboeman, dat politiehuisje dáar!

En verder sleept de Marnixstraat zich voort, tusschen den stommen grijsgrauwen muur van de voormalige gasfabriek, en de stinksloot van de Baangracht, waarheen verschillende houten loodsen afzakken van de hoogergelegen middenstraat. Eén groote vlek zon in den zomer; éen groote gore brei bij morsig weer. En de breiachtige modder verdikt zich, als de Marnixstraat glijdt langs de somber-droefgeestige, bruinzwarte, hoogopstijgende suikerfabriek; langs het prettig roode, nieuwe gymnastiekgebouw; — om weer te verdunnen als de straat verder loopt met een prettiger gezelliger aanzien van nette

woonhuizen, nog versch in de steenen, en eindelijk, tusschen den Stadsschouwburg en het American-hôtel doorkruipend onder de tramwagens, uit te monden op het Leidsche Plein.

* * *

Als we op het Leidsche Plein staan, moeten we even op adem komen en rondkijken. Liefst het torentje van het American-hôtel beklimmen. Dán zien we ons in een microcosmos; we staan midden in het leven der groote stad, der moderne maatschappij.

Wat een afwisselingen en tegenstellingen:

In het midden de Stadsschouwburg [1]), vroolijk in zijn luchtig nieuw-Franschen stijl, met die aardige pilaartjes en kapiteeltjes, die beeldjes en groepen die, hier éen en dáar éen, zoo leukjes op het zinken dak staan! Geen karakter van grootschheid of indrukwekkendheid. 't Gebouw ziet er huiselijk uit en toch deftig. Een plaats van fatsoenlijke uitspanning, waarbinnen men de stemmige, geuniformde suppoosten al vermoedt, die ook ó! zoo deftig kunnen wezen, wanneer ze niet, tijdens de voorstellingen, in de benedencorridor wat leven maken. Ook vermoedt men er nog meer deftigheid:

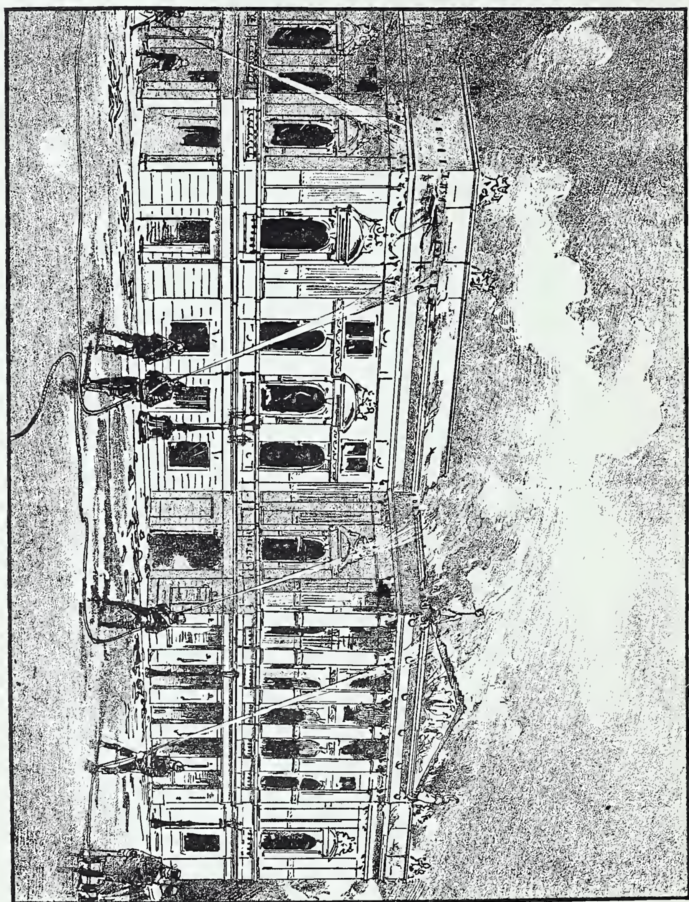

van commissies en hoogere beambten, van bedienende en

---

[1]) *Noot der Commissie van Redactie:*

Dit stond gezet — toen de stadsschouwburg ook nog stond. We hebben gemeend het niet te moeten schrappen. 't Is een schetsje van het Plein zooals het *was*. Hoe 't is als ons boek uitkomt? — Dat teekent de plaat en beschrijft ons aanhangsel.

spelende. Deze twee laatste soorten geven, met de altijd vaardige opkoopers van tweeërlei geslacht, aan dit plein z'n eigenaardig karakter. Niet alleen als ze — bij verschillende toegangen — buiten staan. Ook als ze binnen zijn (wat den meesten dier beambten wel nooit zal overkomen). Kijk maar rond: de verschillende ververschingslokalen teekenen de rangen der personen. Daar is het American-hôtel, middelpunt van verkeer voor de echte artisten, evenals trouwens voor tooneelvrienden, journalisten, bouwkundigen, sportlui en schouwburgbezoekers. Hier dejeuneeren de leden van den Raad van Beheer en hun secretaris; hier komen de artisten in de couranten snuffelen, of er ook een kritiek in staat «daar ze niets om geven» — tenzij die mooi is. Luidt die slecht, dan geven de collega's er iets voor.

Schuins over 't American-hôtel staat een kleiner café. Hier biljarten en bitteren gewoonlijk enkelen der mindere goden, die zich in 't grooter koffiehuis niet zoo op hun gemak gevoelen: de middenstand der artistenwereld. Zij en hun satellieten. Want ook om hen draaien er van deze. Het is in dit eenvoudige zaaltje dat de reputaties van spelers, schrijvers en — critici gemaakt worden, rolverdeelingen vastgesteld, répertoire gekozen. Althans provisioneel. Ondanks alle bestuurlijkheid blijft het tooneel éen democratisch gemeenebest, waarin de bijbelspreuk bevestigd wordt: de laatsten zullen de eersten zijn.

En al schuilen ze geheel en al weg terzijde achter den schouwburg, mogen we dáarom de tapperijtjes of cafétjes niet vergeten, die tegen de Korte Leidsche dwarsstraat en de Baangracht aanleunen. Hier smelt het uit- met het inwendige van den schouwburg ineen; hier vereenigen zich tooneelknechts, suppoosten en opkoopers. En ook deze maken reputaties. Zij weten op een prik, hoeveel recette de namen van «Door» en «Louis» — zooals ze, tooneeldemocratisch-familiaar, twee bekende artisten nog altijd noemen — op de biljetten inbrengen. Ze kennen hun «gezegende» répertoire-stukken van ouden datum, die zij hoog verheffen boven al dat nieuwe goed. En wee den oorspronkelijken schrijver, die het waagt een stuk

te laten spelen. Als hij zich dáar hoorde beoordeelen, de lust zou hem voor altijd vergaan. Liever ging hij dan vèr weg, het Leidsche bosch in, den rug toekeerend aan Apollo, die, belichaamd in zijn vice-voorzitter, heel het plein van de N. O. zijde overziet.

* * *

Van dienzelfden kant, dus uit de Leidschestraat op het plein komend, kijkt men — langs den schouwburg — tegen een oprijzend buikig koepeldak van grijzen baksteen aan, ter weerszijde geflankeerd door twee spitse driehoeken, die doen denken aan reusachtige ooren.

Dat is het gebouw der gereformeerde kerk, zóo nabij den schouwburg geplaatst, dat niemand meer spreken kan over den afstand tusschen kerk en tooneel.

Hun onderlinge strijd is gelukkig uit. En mocht die onverhoopt nog eens ontbranden — —

Tusschen beide in verrijst het spitse torentje — 't is wonderbaarlijk zooals onze nieuwe gebouwen ver*toornd* lijken... op hun bouwmeesters? — van het huis, waarin brandweer en politie broederlijk samen wonen. Het strijdvuur zou dus gauw gebluscht, aan den strijd spoedig een eind gemaakt zijn.

Wie deze aardigheden «van verdacht allooi» mocht vinden, neme als verzachtende omstandigheid aan, dat er in deze omgeving zooveel verdacht is: — de arrestanten op het politiebureau en in het roode dorp en... Laten we er over zwijgen.

Onze groote Wattier-Ziesenis zou meenen, dat we haar nagedachtenis wilden bezoedelen. Est modus in rebus etc.

* * *

Men kent de gymnasiastenvertaling van die Latijnsche spreuk: De rebussen zijn in de mode.

Zoo erg gek is die vertaling intusschen niet. Of is er niet werkelijk veel raadselachtigs in de mode, die onzen dames vaak als wet wordt voorgeschreven?

Let op *het* modemagazijn; dat van de Brusselsche firma Hirsch. Maar ga er niet binnen zonder uw Fransch nog eens gerepeteerd te hebben. Spraakt ge er Hollandsch, men zou er u houden voor een Aarlanderveensche — voor iemand zonder opvoeding, die onbeleefd genoeg is de Vlaamsche verkoopsters te dwingen tot het gebruik van haar moedertaal.

En dat tegenover eene firma die, al is zij vreemdelinge, steeds de beleefdheid heeft om in onze dagbladen haar klanten nooit iets aan te kondigen dan in hun eigen taal — het Nederlandsch!

Maison Hirsch de Bruxelles, *Café Hollandais*, *American Hôtel!* — En dan zegt men nog van ons dat wij achterlijk zijn in wereldburgerschap en veeltaligheid, d. i. in goed Nederlandsch, in cosmopolitisme en polyglottisme.

* * *

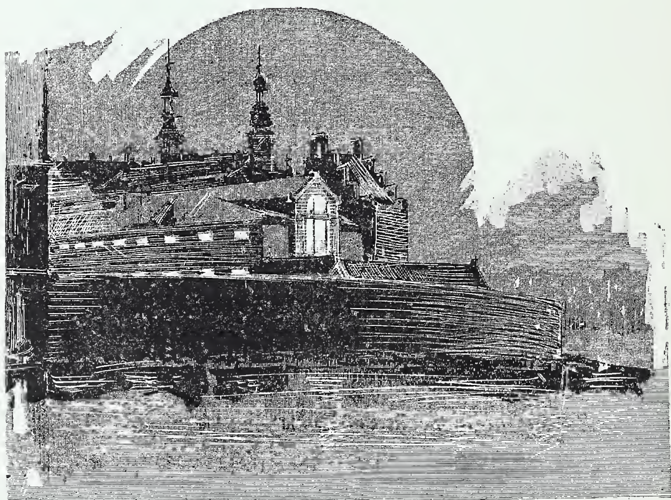
De brug over — wat een fraai brokje stadsgezicht naar rechts, met het glanzende, luchtweerspiegelende watervlak, frisch in zijn ruimte — de Vondelstraat rechts latend, de Stadhouderskade op!

De Vondelstraat rechts. Om haar links te kunnen laten liggen, moet men haar mèt haar verlengsel niet naar waarde schatten als woonplaats voor onze nieuwe rijken, en als toegangsweg tot de Societeit de *Hereeniging*, beroemd om haar attribuut: een doopbekken, dat na haar verdwijning in heel de stad nog alleen de groote Club voert.

En men laat de Vondelstraat dan ook alleen links liggen, om te gaan naar den meest onbekenden hoek van Amsterdam buurt XX, welks straten men zinnebeeldig (?) met de namen van Nederlandsche letterkundigen heeft gedoopt. Een gang, dien men zelden anders doet dan wanneer men daar zelf woont of wel, als dagbladschrijver, belast is met het maken van artikels «Langs den rand van Amsterdam». Hier toch liggen wij in tusschen Nieuwer-Amstel en Sloten; wat, voorzoover het laatste betreft, men ook kan waarnemen zonder raadpleging van den *gesteendrukten* platten grond.

* * *

Over de brug, links om — in den avond, bij heldere strakke lucht en maneschijn! Dan ligt «het roode dorp» voor ons in

een dof, beklemmend zwijgen, den éenen vleugel uitstrekkend tot aan de Singelgracht, die den weerschijn in zich opneemt, zoodat die donkere muren wegzinken in de diepte. En naast elkaar lichten dan de vierkante celraampjes met een geelros-

sigen schijn midden in die bruinzwarte muren, als groote uitpuilende oogen, verlangend uitziende naar de wijde vrijheid. En dan is het of er stemmen gaan opklinken uit dat sombere gebouw, klagende stemmen van wanhoop, lijden en smart, pijnlijk krijtende geluiden, die zouden willen voortgolven over de stad, midden tusschen het gewoel en gejoel der straatslijpende menigte, maar die worden afgekaatst en weggedreven, vèr, naar buiten, om er te verkwijnen in de geluidlooze lucht!

* * *

En nu vòort, vòort!

Niet naar het Vondelpark, dat in slaap ligt, ingewikkeld in de duisternis. Wandel daar niet 's avonds als het donker is en de boomkruinen gelijk dreigende spookkoppen zwart afsteken tegen de lucht! — Dán komen er alleen, wie de eenzaamheid zoeken: — een levensmoede, die in die nachtelijke droefgeestigheid den moed vindt om te sterven, of — tegenstelling van het leven! — bij zoele lucht en flauwend licht, paartjes die niet meer wenschen dan hun paargenoot te zien. Of ook, zich huiswaarts spoedende bezoekers van het afgelegen Concertgebouw, òf....

* * *

Als ge het Vondelpark bezoeken wilt, ga er dan 's zomers, een vrijdagavond, bij 'n volksconcert, wanneer [1])

* * *

Zoolang de «museumterreinen» nog onbebouwd liggen als een publieke speelplaats voor de «sport»liefhebbers, die daar wedstrijdje spelen, elkaar onbegrijpelijke Engelsche woorden toeroepen en wereldmeesterschapstitels toekennen — kunnen, over de sliert van een houten tribune heen, het Concertgebouw en het Rijksmuseum elkaar aankijken en bewonderen als de pronkstukken onzer nieuwere monumentale bouwkunst.

Veel op elkaar gelijken doen ze juist niet. Behalve in één opzicht — dat hun innerlijke waarde grooter is dan de uiterlijke, ook al heeft men veel geld uitgegeven om de buitenzijmuren van het museum op te sieren met fresco's, die zóo Duitsch-overladen zijn, dat niemand er op let of uit wijs kan worden, en die in hun stijl heel en al niet passen bij dien van het kloosterachtig gebouw.

Het rijksmuseum rijst voor ons op als de vergissing van een groot subjectief kunstenaar, die zijn heerlijkste droomen tot werkelijkheid heeft gemaakt zonder te denken aan de eischen, die de werkelijkheid hem stelde. Het is geen paleis geworden voor onze 17de Eeuwsche Kunst; — het is een tooverpaleis geworden voor den visionist, die het moderne leven zag zooals een middeleeuwsch monnik dit zou gedaan hebben.

Het concertgebouw lijkt van buiten de schepping van een bouwkundige, in wiens phantasie zooveel afbeeldingen van andere gebouwen zijn blijven dooreen warrelen, dat z'n eigen

---

[1]) *Noot der Commissie van Redactie:*
Wat hier volgde was geen beschrijving van het park zelf, maar van hetgeen er in gebeurt. Dit behoort echter tot de competentie van den bewerker van Hoofdstuk IV. We hebben daarom hier een kap gemaakt. De bewerker van deze rubriek is heelemaal wat buiten z'n hoofdstuk gegaan.

beelden er niet konden tot rust komen en verdwenen, wegsmeltend in andere. Het werk van een onpersoonlijk man.

* * *

Gegroet, gegroet, gij uit de verte reeds vroolijk ons toelachend, luchtig opstijgend *Paleis*, met uw kleine torentjes, — toegeslagen vleugelen — uw rondbuigende lijnen, uw groote lichtweerkaatsende glasvlakken! Hoe schittert ge ons tegen in uw helder wit, als de zon zich neerlegt op uw koepeldaken en zich aanvleit tegen uw glazen zolderwanden! — Eenig gebouw in de hoofdstad, dat niet tegen ons aanvalt met zijn zware massa's en donkere muren; dat grootsch is zonder af te schrikken door stugheid, dat modern is in heel uw wezen: sprekend van onzen luchthartigen zin zoowel als van onze groote technische vaardigheid.

U aanzien is genoeg om levensvreugde te ontvangen in het hart, en blijden moed te voelen trillen in onzen gang. — Een herinnering aan geestkracht en offervaardigheid, aan geloof in het goede en macht over het schoone!

En als ge daar voor ons oprijst, fier en statig, zoo vol zelfbewuste kracht en gratie van vormen, dan willen we niet denken aan hetgeen de kleine menschen daar binnen van u gemaakt hebben, maar alleen u ons voorstellen zooals uw stichters zich u gedroomd hebben:

Een Paleis voor ons volk!

* * *

O het heeft u wel noodig, ons arme zwoegende volk! Waarom opent ge uwe poorten niet wijd, dat het hèlschitterend licht, waarvan uw groote hal tot den koepel gevuld is, verlokkend uitstrale naar buiten! Noodig ze uit om naar binnen te komen, in een voortgolvenden stroom, de schare die daar buiten staat, snakkend naar wat vreugd. Luid klinken in rythmische deining de tonen van uw orkest, òp met een blijden, trillenden galm, de voeten bewegend tot een huppelenden dans. Ze zouden

zoo gaarne willen komen, weg uit die kleine benauwende lokalen, waar de muren de beweging der lichamen stuiten! Vraag ze ten gast in uw lichtende hal — breng er beroering in die verstijvende gemoederen. De trilling is zoo heerlijk in die verstrammende spieren; de zang zoo verruimend voor die ingeknelde longen! Laat er feest zijn in uw zaal, een feest in uw tuin! Den ernst van het leven kennen zij genoeg; het lenig maken der geesten blijft de taak van veel anderen. Breng gij hun het blijmakend genot!

Hebt ge nooit geluisterd naar het schor gejuil en geblair van de menigte, als zij voorthotste langs u heen, van den Amstel af, op dagen van feest? Hebt ge nooit geschud met het voorname hoofd, om de onbeschaafde ruwe kreten die er klonken uit de massa? Maar weet ge, waarom ze zoo luidruchtig doet op die dagen, zóo tiert en zoo voortjaagt. Ze rekt zich de beenen en armen en zet zich de longen uit, omdat ze binnenshuis daar geen ruimte voor vindt.

En die ruimte hebt gij!

Word wat ge wezen moest: een plaats van ontspanning voor het volk. Noodig het ten dans, laat het rondzwieren onder schaatrende muziek, laat het luisteren naar zangen van eigen koren en meezingen als het lust heeft. Toon het mooie tableaux-vivants, die het oog doen genieten, en spelen, die de verbeelding treffen!

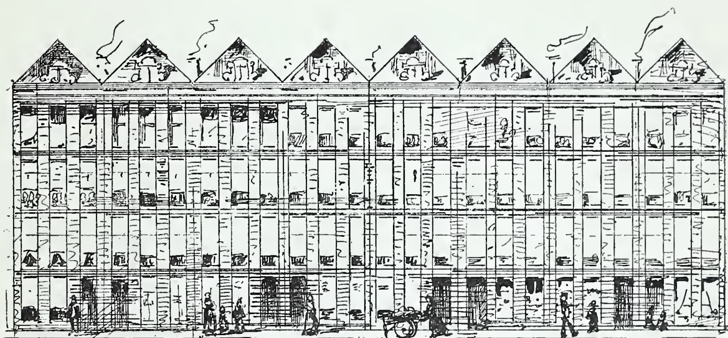
Vereeniging, die het volksvermaak wilt veredelen, ziedaar uw tempel!

* * *

Achter het Paleis strekt zich het kruisweb van lange smalle straten uit, dat in de studentenwereld met één woord: *De Pijp* heet.

Dit is het type van een stadskwartier, voortgebracht door den modernen speculatiebouw. Met heel kleine verschillen alle huizen naar één model opgetrokken. Knuttelig vierkante kamers — met een net plafonnetje, een net schoorsteentje —

drie in elkander loopend op elke verdieping; een klein zijtje er naast. Drie van die verdiepinkjes boven elkaar en meest op

elke verdieping één gezin. Zóo wonen daar de menschen, de één boven den ander, — kantoormenschen, voor wie die regelmatige huizen voortreffelijk, en artisten en studenten voor wie ze niet ruim genoeg zijn. En ook nog, in enkele straten, alleenlevende dames, die, gelukkig voor haar, niet altijd alleen blijven.

* * *

Wie van een buurt wil weten wat zij is, kijke naar de winkels. Hun karakter teekent dat van de bewoners. In de Pijp zijn ze schier zonder uitzondering kleinsteedsch, in een zoowat ingerichte kamer met een paar plankjes tegen den muur en een uitstallinkje op een plank voor het raam. Alles heel netjes en propertjes, als voor menschen die er op gesteld zijn voor weinig geld toch iets bruikbaars te krijgen. En die soliede zijn in hun levenswijze met eene nauwgezette en eerbiedwaardige afmeting hunner uitgaven. Het aantal tapperijen is, verhoudingsgewijze, niet zoo heel groot in *De Pijp*.

* * *

Ten Oosten van het Paleis: de straat, die trotsch mag wezen op den naam van den stichter van dat Paleis: Sarphati.

Zij *begint* er beter uit te zien, met een paar villa's ter linker, wat meer karakteristiek dan de al te gelijkmatige woningen verder de straat in.

En achter de kinderachtige zuiltjes op de Hooge Sluis, stokstijf opstekend met treurige aangroeisels als lantaarndragers, — het tweede groote gebouw, dat we aan Outshoorn danken: Het Amstelhotel — rustig voornaam in zijn bruine en grijze tinten. Maar het is of het doodscher en stiller geworden is, sinds er die hooge gasten niet meer komen, die er onder den duim van dr. Mezger zaten, en er werden geknepen en gewreven; — gelukkig niet . . . gesneden.

De laatste herinnering aan vorstelijke gasten die er toefden, begint immers reeds geheel te verbleeken. Welk Amsterdammer, althans die geen Zon en Leeuw ontving, denkt er nu nog aan . . . den Schah van Perzië? —

Wanneer zal er weer een vorstelijke vlag waaien op de tinnen van het Amstelhotel en een regen van versieringen neerslaan tegen de borsten der roemruchte Amstelaren?

* * *

Op de Hooge Sluis blijven we even stilstaan — kijkend naar rechts en links; naar de stad en naar buiten.

Hier een wijdbeensche, schuins afgeknotte pyramide, die zich voor ons uitbreidt met een wijde gaping, tusschen de toppen der boomen aan den walkant en de daken der achterliggende huizen. Links op den benedengrond, klautert een stuk grijs plaveisel tegen den ronden rug van de Achtergracht-sluis op, even later wegzinkend in het verschiet onder de boomen. Rechts glijdt het breede koepeldak van het Circus Carré naar voren, aanvallend tegen het timpan van den voorgevel, die zich, verstandig, verschuilt achter het gebladert. En beneden, in het water, komen de steenen blokken der sluismuren opduiken naar boven, het water wegduwend, dat er met moeite tusschen door sluipt en dan, zich opnieuw in volle breedte verbreidend, voortglijdt onder de magere brug, die er met

haar spillebeenen hoog overheen wipt, als een spierling van een clown strekbeenend tusschen twee verwijderde steunpunten, met een langsteekig pastoorsdeksel op het ineengedrongen geraamte. Tusschen het doorzichtig staketsel door glimt uit de verte het wit der dikke pilaartjes van de solied burgerlijke Blauwe-brug; en er boven uit stijgen de zwarte muren der diamantslijperijen, dragend twee zonderling langspichtige schoorsteenen, en de bevallig slanke figuur van den Nieuwen Kerktoren.

* * *

En van rechts komt zoetjes, bewegingloos, de Amstel op ons af. Hij heeft zich met een buiging losgemaakt uit de omarming van zijn vooruitstekenden linkeroever, en nadert nu weer in volle breedte, zich splitsend om het badhuis vrij te laten. Zijn linkeroever, aan onze rechterzij, springt óp naar ons toe, met een cadans van zijn bovenlijnen — in de verte geheimzinnig als begroeide bergen en afzakkende dalen, waarop romantische burchten schijnen te staan, naar achteren wegduikend voor den plompen, dikkoppigen ronden reus van een watertoren, wiens hoed in zijn bollig hoofd schijnt gedrukt. — Die wangestalte, zich opdringend met de arrogantie van een parvenu, vernietigt heel de schilderachtigheid van dien golvenden oever. En links glijdt de Amstel langs een uitgerekten muur met brokkig uitgesneden bovenrand, brutaal van schelwitheid, banaal in zijn karakterloosheid, scherp afgestoken tegenover den wegdommelenden, rustigen overkant. Den Amstel zelf kan dit alles intusschen niets schelen; hij nadert altijd maar, zoetjes aan, gladgerugd of flauw gerimpeld; beleefd wijkend om plaats te maken voor de huisjes der roeivereenigingen, rechts en links water afgevend aan de wijkende zijarmen, en dan met een goedmoedig lachje buigend onder de breede brug, die men over hem heen heeft geslagen. Hij laat zich alles doen, de goeïge sul! Hij vindt het zelfs niet vernederend dat men nog theetuintjes aan zijn oever zet,

waar de Amsterdamsche burgerij 's zomers met de kinderen heengaat.

* * *

Een groote sprong.

Terug naar het midden der stad, naar de buurt van de Nieuwmarkt.

* * *

Ten Westen de ineenvloeiing van Voor- en Achterburgwal tot den O. Z. Kolk — het warnet van straatjes en stegen, dat in Warmoesstraat en Zeedijk uitmondt: — De Amsterdamsche *Seven dials*.

Wie over dag bij toeval langs den Zeedijk loopt, heeft moeite te begrijpen hoe die buurt zoo berucht kan zijn. Een vrij breede, flinke winkelstraat, wel met veel tapperijtjes, doch voor het overige minder opvallend plezierbuurt dan de Nes, met zijn brutale Café-chantants. — Minder gauw zal men zich wagen in de nauwe Heintje-Hoeksteeg en Oudzijds-Armsteeg. Ze zien er met hun vervallen huizen niet aanlokkelijk uit. En de vrouwen en meiden, de jongens die er lanterfanten, de eersten met waterig uitpuilende oogen en opgedirkt in haar witte of bonte bloezen, de tweeden met ongeschoren gezichten, gore petten, slapdassen en platgeloopen schoenen teekenen die steegjes samen als: *de onnoozele-boerenval.* —

* * *

Met den «duivelshoek» (zijbuurt van de Reguliersbreestraat) geniet de omtrek van den Zeedijk het voorrecht, de vlottende bevolking der hoofdstad te herbergen. Maar de steegjes van den duivelshoek, in hun onregelmatigheid met vooruitstekende bovenverdiepingen naar het uiterlijk een echt roovershol, zijn in werkelijkheid beter dan hun faam.

De Zeedijk blijft dien handhaven. Hier, in de danskelders en kroegen vereenigen zich 's avonds losloopende jongens en meiden; «Zeedijkloopers» gelijk de eersten zichzelf noemen.

Al wat geen regelmatig onderdak heeft, brengt hier zijn avonden door. Jongens, die door hun ouders zijn opgegeven, of die al eens gezeten hebben en nu van de hand in de tand leven, ontmoeten er elkaar. Zij maken er de afspraakjes voor de kleine diefstallen, insluipingen, ladelichterijen, straatberoovingen, waardoor zij de platte beurs moeten versterken. Is de slag geslagen dan wordt hier — of ook in Pieter-Jacobstraat en Nes — de buit verteerd; met de meiden, waarmee ze leven en die op haar beurt en haar wijze ook een slagje slaan. Groentenboertjes, die hun geld hier geïnd hebben en nog wat van de stad willen zien, worden opgezocht, bespionneerd, aangehaald. Met behulp van vriendinnen en vrienden wordt dan de onnoozele hals geplukt, en hem zijn geld ontfutseld. De roofvogels rekenen er op, dat de weinig wegwijze buitenmenschen, eenmaal weer op straat, het hol waarin ze beroofd werden toch niet zullen kunnen terugvinden. En inmiddels is de buit verdeeld of weggestopt: in een mand met aardappelschillen, achter het behangsel, onder of in den stroozak van het bed!

* * *

't Zijn heele melodrama's, die zoo vaak hier worden afgespeeld. Dikwijls met geslaan en gestomp en gevecht; met benauwde oogenblikken voor de slachtoffers, die zich hun lief geld zien ontrooven, slagen krijgen als zij zich verzetten, en onder de handen der ruwe gasten hun dierlijke begeerte verwenschen, die hen in de val lokte.

Melodrama's — telkens en telkens weer vertoond; dikwijls met *coupes de théâtres* zoo frappeerend of d'Ennery en Busnach ze verzonnen hadden.

De dei ex machina zijn dan de politieagenten:

Een boertje met grijs haar, en flonkerend kleine oogjes. Hij is in Amsterdam geld wezen ophalen en het bezit van zoo'n groote som maakt hem royaal en onvoorzichtig. Hij wil wel eens profiteeren van de genietingen der groote stad. Daarom slentert hij de Warmoesstraat in en laat zich staande houden door een vriende-

lijke juffrouw. Haar voorstel om samen in een tapperij een glas bier te gaan drinken, neemt hij aan; voor twintig cent wil hij wel het genoegen hebben in het donker van een groen gordijn een tête-à-tête te houden. De eenmaal aangeknoopte kennismaking met de juffrouw bevalt hem; op haar aanhouden verklaart hij zich bereid, die gezellig op haar kamer te gaan voortzetten. Nu laat hij zich door haar een paar zijstegen doorvoeren, zonder dat hij zich rekenschap kan geven waar hij loopt. Voor de woning gekomen, staat zij stil, stoot de áanstaande deur open, laat hem naar boven de steile trap opstommelen. Bij de kamer gekomen, maakt zij die open, en noodigt boertje in te gaan en plaats te nemen. Nu moet hij tracteeren, en een vriendin zal zoo vriendelijk zijn voor zes stuivers jenever te halen. Terwijl die weg is, komt toevallig nog een andere vriendin oploopen. De gastvrouw noodigt haar uit ook wat te blijven: boertje heeft er immers niets tegen dat zij een glaasie meedrinkt? — Dat heeft hij wèl, hij begint zich niet heel op zijn gemak te voelen en bang te worden dat hij nog meer zal moeten tracteeren. Maar de vraag wordt op zulk een toon gezegd, dat hij niet weigeren durft.

Binnen een paar minuten is Leentje met de jenever terug. Zij moet ook blijven meedrinken. Zoo raakt de voorraad heel gauw op. Boertje moet opnieuw over zijn beurs gaan en acht stuivers geven voor nieuwen inkoop. Terwijl Leentje weg is, komt casueel nog een vriendin voorbij. De gastvrouw kan die niet laten toekijken en noodigt haar ook binnen. De toestemming van boertje wordt niet meer gevraagd. Hij gevoelt zich al weer minder op zijn gemak, maar heeft toch den moed niet om op te staan en heen te gaan. Hij wil voor het uitgegeven geld toch iets profiteeren. Als Leentje nu terugkomt, krijgt van de acht maatjes hij er twee: al de dames zijn 't er over eens dat die hem, den tractant, toekomen. En die missen, ook dank zij 't te voren genotene, hun uitwerking niet. De dames bemerken dat hij wat beneveld raakt. Nu achten zij den tijd gekomen. Er wordt weer geld gevraagd en

als de beurs voor den dag komt, neemt een der dames die even vast, om haar te bewonderen. Ze mag die toch wel effen van nabij bezien? — En vóor de toestemming gegeven is, heeft ze boertje de beurs ontrukt. Hij wil die terug hebben en staat op. De vriendin vraagt of hij mal is: hij heeft die beurs immers aan de gastvrouw cadeau gedaan? — Nu begint boertje te begrijpen, waar de anderen heen willen. De hartstocht voor zijn geld verjaagt zoowel zijn nieuwsgierigheid als zijn beneveling. Met al zijn kracht springt hij op de vrouw toe, die hem zijn beurs ontnomen heeft. Maar de anderen zijn met de vieren en vereenigen zich tegen hem; de gastvrouw, die zich te voren door betasting overtuigd heeft, waar zijn portefeuille met bankpapier verborgen is, ontneemt hem ook die in de worsteling. De angst, de woede, maar ook de lichaamskracht van het boertje verdubbelen zich. — Zelfs zijn tanden poogt hij als wapens te gebruiken, om zich los te rukken en naar de deur te komen, waar hij om hulp roepen kan. Heeft zijn hoop, dat die hulp hem in dit huis iets baten zal, eenigen grond? — Daaraan denkt hij niet; *als* hij maar uit die kamer is, los van de megaeren, die hem beet hebben, vrij om hulp te roepen in zijn angst! En eindelijk, met een plotselingen, heftigen ruk, daar *is* hij los; hij vliegt naar de deur, werpt de meid die hem wil tegenhouden, terzij, en schreeuwt, in de deurreet, met heesche stem de woorden naar buiten, die hem 't eerst in de keel komen: «hulp, politie!»

En geheel onverwachts klinkt daar van beneden een stem, die de meiden in de kamer van schrik doet beven, en hem de borst verruimt:

«Ja!»

Wat is dat? —

Ze zullen het spoedig weten, want ze hooren zware mannenlaarzen de trap opstommelen. En eer ze van de verrassing en ontsteltenis bekomen zijn, staan er twee agenten in uniform voor de deur.

De vogels zijn gesnapt; het boertje en zijn geld gered.

Dank zij .... de jaloezie van een overbuurtje dat boertje had zien binnengaan en, dadelijk begrijpend wat er gebeuren moest, de rondloopende agenten waarschuwde. Zoodat de gerechtigheid al op de wacht stond, nog voor de misdaad gepleegd was!

Kan een Fransch dramaturg dit handiger in elkaar zetten, dan — hier de werkelijkheid?

't Is één geval uit vele soortgelijken!

* * *

Zoo lang we in Amsterdam blijven binnen de ellips die door Rokin en Damrak ter Wester-, door Kloveniersburgwal en Geldersche kade ter Oostzijde wordt afgesloten, bevinden we ons in wat vrij wel het oudste deel der stad mag heeten. En als we maar eens rondkijken, we bemerken het dadelijk — aan de overblijfsels van oude gebouwen, aan de talrijkheid der smalle stegen en straten, aan de namen, die ons herinneren aan den tijd van het katholieke Amsterdam.

Daar is allereerst de Oude Kerk, waaraan de Warmoesstraat — vandaar tot aan den Dam — voor eeuwen haar naam van Kerkstraat dankte. Al dagteekent de toren van later tijd, het oude deel van het gebouw verraadt zijn herkomst uit den tijd der late Gothiek duidelijk genoeg. — Vlak in de buurt doen de St. Annaen de St. Jansstraten aan heiligen denken. Iets meer naar het Oosten — en we vinden de Monnikenstraat, waar de Grauwemonniken (Minderbroers) hun klooster hadden, zij, wier ketterjacht voor ons vereeuwigd is in de namen van de *Bloed*straat en de *Barnde*steeg (barnen, branden, op een brandstapel). De Bethaniënstraat draagt nog den naam van het klooster aan Sancta Maria Magdalena in Bethaniën gewijd. En dan de Nes, de plaats der nonnenkloosters bij uitnemendheid, — al bewaart ook het Rusland de herinnering aan het klooster der St. Ursalinnen en lag *het* klooster, nl. dat der Klaerissen, aanvankelijk buiten de stadsmuren. De Nes alleen telde er tien (met dat der Cellebroers, wier steeg nog op het Rokin uitkomt) en als men die voorbij was en op den tegenwoordigen Grimburgwal aangeland, kon men zoo-

veel kruizen geslagen hebben, dat het volk een daar rondloopende steeg den nog behouden naam van het *Gebed zonder End* gaf.

* * *

De oude voorkeur, door het vrouwelijk geslacht voor dit deel onzer stad aan den dag gelegd, is nog tot heden bewaard gebleven.

Al in het begin der 17e eeuw had de omgeving van het Oude Kerksplein het karakter van heiligheid verloren. De steeg, te voren naar de Dolle Bagijnen genoemd en bij de Oude Kerk gelegen, was ingenomen door een slag van vrouwen, tegen wie de vroedschap van 1629 het noodig oordeelde een bijzondere keur uit te vaardigen om «de groote insolentie ende moedwil door haar bedreven». En juist 260 jaar later nam de Raad der hoofdstad in haar politieverordeningen eenige bepalingen op tegen aan de deur staande, op straat slenterende en lonkende dames, welke bepalingen bovenal door het gedrag der juffrouwen uit die buurt waren uitgelokt. — Niet alles verandert met de tijden!

* * *

De Nes evenwel is vroeger beter geweest dan haar tegenwoordige faam.

In de 17e eeuw was zij het middelpunt van een levendigen handel: — er woonden allerlei Fransche kramers en in het bijzonder voldeed men er den snoeplust der Amsterdammeren in de pastei- en banketbakkerijen, die er gevestigd waren.

Ook in het midden van deze eeuw kwamen de beste Amsterdamsche familiën er nog heen, om er kunstgenot te zoeken in het Salon van Duport, waar zoovelen van onze latere beste artisten voorstellingen gaven, die door de natuurlijkheid meer in den smaak vielen dan de deftige op het Leidsche Plein. Hier was het dat de Vaudeville in eere werd gebracht. Jaren later kwamen er de operettes in zwang — en zoo daalden de vermakelijkheden al lager en lager tot ze eindelijk zóo publiek werden, dat het fatsoenlijke publiek er verre van bleef.

* * *

Op dit oogenblik lijkt de Nes een echte warremoes. Enkele kantoren voor den groothandel en het gebouw der stadsdrukkerij staan er, met weinige oude neringen van fatsoenlijke lieden, verloren midden tusschen de café's-chantants, de bier-

en koffiehuizen met donkere gordijntjes, de «gesloten» huizen en winkeltjes, die er van de eigenaardige bewoonsters en bewoners bestaan. Verloopen mannen en vrouwen van allerlei leeftijd en nationaliteit houden zich er op. In den ochtend, als zij uitslapen, is het op de straat leeg en stil. Eerst tegen den namiddag komen zij uit — liggen uit de vensterramen of staan aan de deuren, levendige buurpraatjes makend. Maar als het gaslicht in de gekleurde lantarens voor de kermistentachtige zinghuizen opgaat, begint de beweging. Vóor de ingangen posteeren zich de portiers of «uitsmijters», met luider stem de voortreffelijkheid roemend van wat daar binnen te kijk is, voorbijgangers uitlokkend, hun gedrukte briefjes in de hand duwend. Ook hier evenwel weer verschillen, in graden van «fatsoenlijkheid». — Van de Café-concerts spant *Victoria* de kroon. De dikke eigenaar is op de reputatie van zijn «zaak» gesteld; bij hem zitten de dames niet op het tooneel; hij heeft een echt specialiteitengezelschap en daaronder den vermakelijksten en origineelsten van alle «beroemde Hollandsche komieken». Maar nà hem is het uit. Dan komen de opgedirkte lokalen met benauwd kleine tooneeltjes, waarop in een halven cirkel de ontbloote halzen, boezems en armen, de dikbesmeerde en

bepoederde gezichten, de veelkleurige satijnen halfkleedjes der zangeressen ten toon zitten in een geel licht met valsch groenen weerschijn. Beurtelings staan dezen op, om gillend, knarsend, met schril schorre stemmen onverstaanbare Fransche, Duitsche of Engelsche liedjes uit te stooten en kushandjes en lonkjes toe te werpen aan de bezoekers op de banken vóor hen: studenten, diamantslijpers, oude heeren, kantoorbedienden en buitenlui. — En deze hangen op de banken in een loome verveling, zich zelf opwindend tot een soort van genieting; of wel onder den invloed van wat drank, zich overgevend aan de schijnbekoring, meebrommend en aanmoedigend klappend — te vergeefs in die holle leegte van oververzadiging zoekend naar den prikkel der levensvreugde.

* * *

Het drukst is het in den Nes tegen den tijd van middernacht en hoe verder men zich van den Grimburgwal verwijdert, des te levendiger wordt het schouwspel. Al in de verte glinstert het felle licht achter de groote plek doffe schaduw, die wegvalt in de open plaats vóor de stadsdrukkerij. Vandáar wordt het woelig en hel. Vóor een tweetal zinghuizen werpen de lantarens licht tegen de huizen aan de overzijde der nauwe straat, waar het opklimt langs de muren, die het deels inzuigen, deels terugwerpen naar de lichtzijde en naar beneden op de ronddrentelende jongens en meiden, luisterend naar de uit de huizen doordringende muziek. Iets verder, tegen den hoek der Pieter Jacobstraat, weer een groot blok schaduw, met een flauwen afschijn van de lichtbundels aan weerszijden en een geglim van een enkelen lantaren. En op dien hoek een getroep van vrouwen in jakken, met bloote hoofden, en over het voorhoofd vallend stug of golvend haar, dat op de gezichten een uitdrukking van nog sterker gemeenheid teekent. Zij staan tegen elkander aan, platte taal uitkwakkend tegen de voorbijgangers, schor of schril lachend om eigen aardigheden, en maken zich met moeite verstaanbaar onder het gejoel dat

daar, uit den Nes opstijgend, aanbotst tegen het lawaai en gegil dat uit de donkere Pieter Jacobstraat komt gestooten.

En verderop brandt de Nes in witgeel licht, dat van weerszijden door de lantarens en gaspitten der over elkaar gelegen café's wordt uitgestort, zich vermengt en als een reusachtige kolom op den grond staat, hoog tegen de topgevels der huizen aan. De uitroepen der portiers, tegen elkander in, worden scheller, harder en klinken op in sneller tempo, beurtelings in verschillende talen; — het spreken der rondscharrelende heeren en vrouwen wordt luider en drukker; de galm van het zingen en pianotrommelen in de café's wordt zwaarder en breeder, met onrustige flitsen van schrille tonen er tusschen door en versterkt door het regelmatig gestomp en gedreun van twee piano's en een viool, waarop in danshuizen ter eerste verdieping een wals wordt gemaakt. En midden in die orgie van klank- en lichtuitbarsting, vastgehouden en rondwarrelend in die nauwe straat, met moeite, zwaar opstijgend naar boven, en weer daarvan teruggeworpen, ontgaat den benevelde en half beschonkene de rest van zijn zelfbewustzijn; hij zwaait al lollend mee met de dansmuziek, en zakt ten slotte weg in een der café's, waar hij neervalt op een bank.

* * *

Om één uur als het café «Victoria» uitgaat en de deuren der andere gesloten moeten worden; om half twee, als alles geleegd moet zijn — beleeft de Nes, met de telkens in zijn nauwe pijp uitloopende spritsen van bezoekers, nog weer twee momenten van versterkt geroezemoes. Dikwijls barsten op die oogenblikken de standjes los tusschen studenten en ploerten, tusschen meiden en hun jongens, tusschen de meiden onderling. Om de kijvende en scheldende, ook wel vechtende personen verzamelt zich dadelijk een menigte, partijkiezend, ophitsend, tot bedaren brengend, soms met een paar krachtige bewegingen scheidend. En het gerucht, eerst stijgend, luiduitschreeuwend, vermindert langzamerhand; de lichten worden uitgedraaid,

dikke stukken schaduw vallen neer tegen de muren, alleen hier en daar gebroken door een onzekere piramide van laf licht, uit de enkele lantarens springend. Nu en dan wordt nog geluid gehoord van schorre vrouwenstemmen. Na Zaterdag-, Zondag- en feestavonden alleen, trekken heel laat gillende paren den Nes door naar huis. Meest verdacht volkje, dat wordt opgeslokt door de Pieter Jacobstraat. De wachthebbende agenten wandelen verder rustig heen en weer: — de Nes heeft weer uitgefuifd... tot den volgenden avond, wanneer opnieuw een klein getal Amsterdammers en vreemdelingen daar zal komen om er iets van de uitspattende levensvreugde te zoeken, die de deftige, strenge, doorgecalviniste Hollander overal elders uit huis en van de straat bant, maar die de natuur daarom met sterker drang zoekt.

* * *

Een der belangrijkste middelpunten van dit stadsgedeelte is ongetwijfeld de Nieuwe Markt.

Een schilderachtig plekje. Van de brug bij de Nieuwe Hoogstraat gezien, trekt allereerst het steenen koepelgebouw, dat tegenwoordig de brandweer huist, maar veeleer aan een middeleeuwsche burcht doet denken, het oog tot zich. De spitsronde dakjes pikken in de lucht; de uitgebouwde torens buiken rond vooruit. En iets lager ziende bemerkt men de tentjes der kooplui als een golvend meer van wit linnen, onrustig als de markt zelve.

Vooral op Maandag en Vrijdag is het er levendig en druk. Heel het ruime plein vóor en bezijden de burcht is door de kooplui in beslag genomen. De waren liggen opgehoopt op de toonbanken der tentjes, hangen te bengelen aan houten staketsels of staan verspreid uitgestald op den grond; soms met een kleed onder zich, soms eenvoudig op de steenen. Zóo dicht bevindt zich alles bij elkaar, dat er voor de venters en koopvrouwen en hun clientèle nauwelijks ruimte overblijft. En de waren zijn er opgestapeld in een verwarrende verscheidenheid. Hier blinkt helder keukengereedschap naast een massa stukken stof: katoen, fluweel, zij, in bruin, groen, rood, alles dooreengewor-

pen. Mooi gepoetste schoenen vangen en weerkaatsen glimpjes van licht, door oude, afgesletene en verweerde geweigerd. Sponsen kijken met doffe holle ooggaten rond; wit en gekleurd aardewerk, goedkoope vaasjes en beeldjes met een valen schijn van mooiheid trekken in hun snoezerigheid de begeerige oogen van pronkzieke voorbijgangsters. Een warboel van passementerieën wekt de nieuwsgierigheid op en lokt handen tot graaien. Op fruitwagens gloeien sinaasappelen in de zon en kijken halve maansikkels van witte kokosnoot smachtend uit, midden tusschen den bruinigen rommel van een oudroest, die ook gebrekkige kachels en lamme ledikanten veilt. En een laag stoffige en uitgevreten boeken ligt er neer tusschen helwitte katoenen kanten, grofharige borstels, hooggekleurd speelgoed, fladderend en roodlachend vlaggedoek, deftig stijve of opgebolde parapluies, en stevig opgerolde of los uitgeflodderde lappen van allerlei manufacturen.

* * *

En midden in die herrie van ongeregelde koopwaar klinken de schelle schreeuwen en uitroepen, het keffend gekijf der kooplui en koopvrouwen; de laatsten sommigen met bloot hoofd, anderen met een verflenst hoedjen, velen met grof witte mutsen, in katoenen jakken onder wollen omslagdoeken. Dát zijn voornamelijk de fruitvrouwen, wier dikke lichamen op matten stoelen achter haar wagens zitten te schommelen en die telkens, na een korte rustpoos, weer haar kreten uitstooten: «Appelesjeine, mooie waar!» — of half opdeunen: «'n sjent 'n stuk,'n sjent 'n stuk!» — Hier en daar verzamelt een venter de nieuwsgierige menigte om zich met een woordspeling, een aardigheid, waarvan niet aanstonds allen de beteekenis begrijpen. Daar is de meest goedkoope van een venter, die foulards aan den man zoekt te brengen: «'t Is geen *hij!*» — roept ie — «maar 't is 'n *zij;* echte zij, zoowaar zal ik leven!» — Een ander wil stukken neteldoek kwijt raken: «'n Stŭiwwer 'n lap. — 't Is geen smeerlap, 't is geen zemelelap, 't is geen dronkelap, allemaal neteldoeksche

lappen!» — Hier een die een stof van mindere qualiteit voor soliede wil verkoopen. «'t Is onverslijtbaar, 't is onverschietbaar, je kent 't in de zon hangen, je kent 't in *lauw* water wasschen [1])». En verderop staat een man een groote portemonnaie, een knipbeurs met drie zakjes, te veilen. «Dat is de feinste portemenix, die je voor minder dan twee maffies in Mokom-Olf koopen kent. Je kent der mee uitgaan, je kent der mee thuis blijven; je kent der mee gaan zitten en je kent der mee op den loop gaan; je kent 'm uithalen en je kent der mee inhalen; je kent der mee winnen en je kent der mee verliezen; je kent er naar vragen in de Fransche bazar en ze zullen je 'm niet geven; je kent 'm niet verliezen of ze zullen 'm je op den Dam altijd weer anweizen. 'n Zakkie voor je groot geld, 'n zakkie voor je klein geld, en 'n zakkie voor mijn geld. — Als je 'm koopt dan verdienen jij en ik wat, jij 'n port met niks en ik 'n paar centen. Wie mot 'm hebben? — Wie zet 'm in? — Voor vijf gulden, voor vier gulden, voor drie gulden, voor zestig stuivers, voor 'n rijksdaalder, voor negen maffies, voor veertig stuivers, voor vijf en dertig stuivers, voor één daalder, voor vijf en twintig stuivers, voor een zilveren Willempie, voor drie maffies, voor twaalf stuivers, voor een onnoozelen halven gulden, voor veertig centen, voor zeven stuivers — niemand niet? Bij mijn leven 't is een aweire [2]). — Zes stuivers, vijf stuivers, vier stuivers, nog altijd niet? — Sjeim jischmereine [3])! Hoe krijg ik handgift? — Achttien centen, zeven-

---

[1]) 't Woordje *lou* beteekent in 't Jargon: *niet*.

[2]) 't Is zonde.

[3]) Heer in den Hemel.

tien centen, zestien centen, drie stuivers? — hoor ik, zie ik? — Dáar, geluk er mee. — Wie nog meer? ik ruim ze allemaal op, ze zijn te geef, ik doe ze je cadeau, pak maar weg! Poter is poter!» [1]). En zonder de toehoorders tot bezinning te laten komen, heeft hij er eenigen een beurs in de hand geduwd, wier angstvallig uiterlijk hem voorspelde dat ze toch niet zouden durven weigeren, onder den hypnotischen invloed van zijn verbijsterende welbespraaktheid.

* * *

Typen als van dezen vernuftigen en gevatten, levendigen koopman zijn in het hier achter ons liggend kwartier, 't dusgenoemde Jodenkwartier, lang niet zeldzaam.

Op dit oogenblik is dit kwartier begrensd door de Prins-Hendrikkade ten Noorden, den Kloveniersburgwal en Amstel ten Z.-W. — Het breidt zich ten Oosten uit tot in de Plantage, over de Nieuwe Heeren- en Keizersgrachten en strekt zich thans zelfs uit tot voorbij het Weesperplein, achter het Rhijnspoorstation. — Doch het eigenlijk gezegde Jodenkwartier vindt zijn middelpunt op het Waterloo-plein, vanwaar zich ten Noorden de langwerpige schiereilanden Uilenburg en Marken uitstrekken. Beide brokken land liggen tusschen de omringende stad geheel los, alleen elk met twee bruggen — aan het begin en het eind — over de Houtkopers- en Zwanenburgwallen met het stratennet verbonden. En op die aldus afgezonderde stukken land strekken zich samen drie lange, smalle stratenrepen uit, bebouwd met invallende en afgeleefde huisjes, die er vuilbruin uitzien, meest òpgelicht met witte vlekken van voor de vensters uitgehangen waschgoederen, die in deze uitbuiking de huizen noch dichter tegen elkander aan doen vallen. Van binnen gezien, kijken die sombere woningen nog triesteriger en doodscher, in een afwezigheid van helder licht en frissche lucht. En de gestalten, die uit die krotten te voorschijn komen,

[1]) Kwijt is kwijt!

zien er zelf onfrisch en geelachtig uit in hun ineengedrongen dikkigheid, duidelijk verradend dat hun de ruimte en het licht en den dampkring ontbroken heeft, om zich krachtig en flink te ontwikkelen. De vochtigheid van de omliggende grachten is er neergezonken in die stegen en blijft er zwaar hangen, zich vermengend met de dampen die uit de huizen dringen.

Niets verwondert ons dan ook minder, dan in deze nauwe, droefgeestige, akelige straten, waar de zon nauwelijks tot op de steenen door kan dringen, menschen te treffen, wien de druk der levenszorg op het gezicht ligt. En toch is het er niet zóo stil als wij verwachten moesten. Al heeft een leven in zulk een buurt en in deze hokken weinig opwekkends voor de fantaisie, al prikkelt het 't bloed niet en jaagt het vroolijk en forsch door de aderen, deze afstammelingen van een Oostersch volk verloochenen hun oorsprong nooit geheel. Nog altijd leven zij liefst buiten op de straat, in onderling gezellig verkeer, krachtig gesticuleerend, in een bewegelijkheid waaraan heel het lichaam deelneemt. En nauwelijks zijn zij in een iets ruimer straat, waar zij vrijer kunnen ademhalen, of ze laten zich ook luide hooren en spreken hardop, met schelle stem.

* * *

Zóo is het leven op de Joden-Breestraat. Daar is geen gedeelte van de stad, waar 't zoo onrustig druk is als hier. Allerlei karren staan er scheef en recht door elkaar, tot een agent ze laat voortrijden. Maar dat helpt niet veel, want even later staan ze weer stil en de menschen er om heen. Ook horten nu de omnibussen er over de opstekende keien, midden tusschen de wandelaars, die er zoo bij paren heen en weer loopen te praten, heel ge-

wichtig en vertrouwelijk de hoofden bij elkaar gebogen, de handen op den rug, tot ze even stilstaan omdat iets heel duidelijk gemaakt moet worden en de spreker de jasknoop van zijn luisteraar beetpakt — of, als het vrouwen zijn, de éene den arm op dien van de ander legt. — Dat praten is zelden fluisteren, maar 't wordt heel dikwijls lachen — hier is 't de eenige volksbuurt waar je dat zoo luid hoort doen. Meestal dan om de een of andere aardigheid, met een woordspeling in de jargon-taal, waarvan de ouderen vooral zich bij voorkeur bedienen. De jongeren mengen alleen wat uitdrukkingen er uit onder hun Nederlandsch, dat velen met een sterke aanblazing van de consonanten spreken.

In het geheel blijkt deze buurt er een te zijn waar de bevolking van den ruilhandel leeft, ten minste voorzoover zij niet verbonden is aan de industrie, die kortweg «*het* vak» genoemd wordt. Op sommige punten staan reusachtige gebouwen, aan de uitoefening van dat vak gewijd, met glinsterende weerschijnglimpjes op de ruiten, van de ramen aan de andere zij van het geheel «verlicht» gebouw. De mannen, die zoo nu en dan er uitkomen, zien zwart en roetig boven de losgeknoopte foulards — heel onverschillig gekleed en niet zooals op Zaterdag of gewone avonden wanneer zij uitgaan. Dan verbaast men zich er over, wat knap gekleede jongelui er soms uit de onaanzienlijkste woningen te voorschijn komen — en men begrijpt niet dat zij, die blijkbaar genoeg verdienen om zich zóo te kleeden, zich met zulk een huisvesting tevreden stellen.

Het Noordelijkst deel van Amsterdam, dat aan het IJ grenst, vertoont den vorm van een breeden kreeftenkop met zeer sterk omgebogen scharen. Die kop is het stationseiland met zijn twee zijvleugels; de scharen omspannen met hun vertakking het Oostelijk en Westelijk dok en bijliggende grachten.

Stellig is het Oostelijk deel, met het Entrepôt, het Rijks-Marinedok, de Handelskade, en de Veemarkt met Abattoir in het verschiet, het belangrijkste gedeelte.

Levendig is het tafereel dat het Oostelijk dok — te eener door den spoordijk, te anderer zijde door de Prins Hendrikkade en haar boomen afgesloten — op sommige dagen biedt. De slanke masten der zeilschepen steken als verwarde staketsels de hoogte in, terwijl hier en daar een groot en zwaar gebouwd stoomschip met zijn zwarte en logge stoompijp zich opdringt en door zijn massieve vormen den indruk van een zekere grootschheid geeft. Terwijl het wijde luchtruim er over heen welft, en de zwaar hangende wolken, waartegen het vierkant kasteelachtig gebouw van 's Rijks-Marinedok schijnt te rusten, zich zóo breed uitbreiden, dat het dok zelf ons veel grooter gaat lijken dan het is.

Maar wie hier in deze streek iets van het woelige en overstelpende van een druk vertier komt zoeken, als Vondel in het Amsterdam van zijn dagen waarnam en als Rotterdam aan de Maas vertoont, zou zich geheel teleurgesteld vinden. Zelfs hier, waar niet als aan de verlaten Handelskade de schepen ontbreken, heerscht een neerdrukkende kalmte. 't Is of Amsterdam nooit meer ontwaakt. En toch is hier, gelukkig, de schijn sterker dan het wezen.

In deze kanalenstad heeft het vervoer der goederen voor het lossen en laden der schepen niet op zware sleeperswagens plaats. Men gebruikt er zolderschuiten en lichters voor, die in het water naast de schepen komen liggen, zóo dat bij het vervoeren en verplaatsen het gekras en geratel der zware wielen over de steenen zich niet doet hooren.

* * *

Toch, hoe ook verklaarbaar, blijft die rustige stilte akelig doodsch, en het is of zij zich verder verbreidt over de geheele stad, daarop neerdaalt en de menschen beduust en drukt, hun de blijde veerkracht der spieren, den moed tot daden en ondernemingen ontrooft.

Neen, men had Amsterdam niet door een langen dijk moeten afscheiden van het IJ — en den handel moeten verbannen naar een vèrafgelegen kade — waar de straatsteenen neerliggen in eene maagdelijke verveling, waar hydraulische inrichtingen zich staan te verkniezen in hun werkeloosheid en alleen nu en dan een voorbijsukkelend treintje een vleugje van leven geeft. Zelfs de komst en het vertrek der groote booten op Indië brengt er niet die bewegelijke, opwekkende drukte, als we verlangen in een middelpunt van hedendaagsch verkeer.

* * *

De Ruyterkade is wat levendiger; maar het leven is er kleiner. Die binnenbooten, varende op plaatsen aan de Zuiderzee, brengen elk een klein getal goederen en passagiers aan en het aldus in stukjes verdeelde verkeer maakt wel het gaan en komen voortdurend en aanhoudend; doch telkens in kleine vlaagjes van menschen en voertuigen en met zwakke vleugjes van gerucht. Hier is het ook dat de jollemans ons hun hulp opdringen voor het vervoer naar de overzijde, waarmee het verkeer officieel door een kettingveer en een havenbootje wordt onderhouden, doch voorshands — behalve 's zomers, wanneer de Amsterdammers naar het Tolhuis gaan — nog niet bijster druk is.

De uitbreiding van Amsterdam aan deze zijde van het IJ; de overbrugging van dat breede water bestaat tot heden nog alleen in plannen op het papier. — Wat beduidt, dat het heerlijk wijde vèrgezicht over het IJ zeker nog in deze eeuw niet door een brug zal gebroken worden. Als Nederlanders in het algemeen en Amsterdammers in het bijzonder over iets nieuws gaan schrijven, zijn zij altijd ten minste een kwart eeuw van het doen af. Tot er één niet-officieel man komt, die geen plannen publiceert, ze niet indient bij den Raad, maar ze met behulp van een paar «mannen» gaat uitvoeren.

* * *

De Ruyterkade gelijkt, met haar vóoruitspringende steigers, een uitgetande zaag.

De rug daarvan is ingenomen door den inéenzakkenden spoordijk en het breed uitgestrekte Centraalstation. Daar tegenaan staan eenige houten en steenen bier- en koffiehuizen, op wijde afstanden van elkaar, te wachten tot deze kade een drukke verkeersweg zal geworden zijn. Maar om dat te wezen, moest zij minder eenzelvig en van de stad vervreemd liggen.

* * *

Het Westelijk deel van het Hoofd van Amsterdam is zoo mogelijk nog meer verlaten. De dijk, die het Oostelijk dok van het IJ scheidt, wordt alleen wat tieriger, sinds de Ned. Amerik. Stoombootmaatschappij er haar schepen laat vertrekken en ook de Steam navigation Company er de hare heenstuurt. De twee breede steigers, die zich vèr in het IJ uitwerpen, bieden er de scheepvaart zeer goede aanlegplaatsen. En wanneer dan van den achterkant der Bikkersgracht het geklikklak der hamers van de scheepswerven overwaait, en rangeerende treinen met goederenwagens voorbij die steigers stoomen, dan is het of ons weer een naklinkend gerucht van druk vertier in de ooren dringt.

* * *

Maar wandel verder door dit afgelegen stadskwartier, waarvan de namen der grachten aan Oud-Nederlandsche zeevaarders, aan onze 17e Eeuwsche grootheid herinneren en het is of die zwijgende pakhuizen daar staan als grafsteenen op het kerkhof van onze mogendheid.

Zal uit die doodslaap de hoofdstad ontwaken, wanneer de stroomverbinding met Duitschlands groote rivier is tot stand gekomen?

Of moet daartoe eerst de papieren Effectenbeurs verbranden en een massieve koopmansbeurs verrijzen in haar plaats

?

V.

DE BEWONERS.

Het hoofdstuk der natuurlijke historie, dat handelt over de bewoners onzer hoofdstad, onderscheidt de Amsterdammers in klassen, standen en kringen.

* * *

De echte oud-Amsterdammer is een gemoedelijk wezen. Hij is liefst thuis, in zijn onregelmatig gebouwde woning, met breede en hooge kamers, in wier kleurlooze leegte de stijfrechte, dofmahoniehouten, met zwart bekleede meubelen onbemerkt wegzinken. Dáar zit hij graag in zijn woonkamer, gedoken in een gemakstoel, overblijfsel style-empire. Hij is zelf wat stijfdeftig; afgemeten en linkshoekig in zijn bewegingen, langzaam in zijn spreken. Vooral tegenover vreemden. Maar gul en hartelijk jegens bloedverwanten en vrienden, die hij graag ten eten heeft. Dan mag hij ook nog wel eens loskomen en lachen om grapjes, die hij zelf nog altijd met hetzelfde plezier van tien jaar vroeger vertelt. In het geheel leeft hij regelmatig en huiselijk. Hij gaat op het bepaalde uur naar kantoor, van daar naar de beurs en tegen half vijf naar zijn burgersocieteit, Doctrina of Arti. Hij eet op eene vaste klok en gaat 's avonds weinig uit, tenzij nog een uur naar de societeit, waar hij een kaartje legt, domino speelt en het

Handelsblad, Nieuws van den Dag en soms het Geeltje leest. Plaatsen van publieke vermakelijkheden bezoekt hij zelden; een klassiek concert, de vertooning van de *Ghijsbrecht*, een benefietvoorstelling van een der oude acteurs vormen zijn eenige stereotype uitspanningen. 's Zomers woont hij met zijn familie eenige maanden op een buitentje bij Haarlem of in het Gooi, ook wel in Kleef. Zijn geld belegt hij soliede, liefst in Hollandsche fondsen — en zoo hij geen buitengewone uitgaven van weelde doet, hij heeft echter meest zijn vaste armen, die geregeld bij hem thuis komen om hun gewaarborgde toelagen. Alles wat naar speculatie zweemt en op waaghalzerij gelijkt, is hem een gruwel — ook in de politiek. Hij is voor den vooruitgang, maar langzaam en gematigd; en hij stemt vast met zijn courant en de kiesvereeniging Grondwet. Zijn geloof en vertrouwen in de heeren van het stadhuis is ongerept; en zijn eigen eerzucht laat hem met rust, wanneer hij eenmaal in de eene of andere commissie of bestuur een kalm baantje heeft gevonden. Zijn dominé en zijn dokter zijn beiden mannen van leeftijd. Van onze Hollandsche auteurs leest hij liefst Bilderdijk, Beets, ten Kate en van Maurik; soms doet hij ook wat aan kunstliefhebberij en koopt wel eens een schilderijtje op een koopje, *dan* bij voorkeur een Koekoek, Springer of ten Kate. Vooral houdt hij van oude stadsgezichten — en dan allereerst uit Amsterdam, voor hem nog altijd *de* stad der steden.

* * *

Aldus het uitstervend type van den oud-Amsterdammer. Het nieuwere slag Amsterdamsch «patriciër» ziet er anders uit.

Daar zijn allereerst de schatrijke afstammelingen van zeer oude geslachten. Ook zij bemoeien zich weinig of niet met het openbare leven. Zij dingen naar geen ambten en verlangen geen eereposten. Soms doen zij nog zaken, maar ook heel dikwijls niets. En dan ziet men hen heel en al in Amsterdam nergens. Zij leven er zelfs nauwelijks en brengen het grootste

deel van hun tijd op hun vorstelijke buitenplaatsen in de provincie door, waar zij zich hebben omringd met al de weelde en het gemak, dat in onze dagen verkrijgbaar is, en hun bedienend personeel een kleine hofhouding vormt. En zoo nu en dan dringt er tot de hoofdstad een gerucht door van reusachtige feesten en schitterende festijnen, die daar zijn aangelegd, als van verhalen uit den Duizend en één Nacht.

* * *

Wie volgen zijn de nieuwere rijken. Zij wonen in een der moderne weelde-buurten, in een goed ingericht huis met regelmatige vierkante kamers, twee en suite, aangenaam en behaaglijk, weelderig in hun overgordijnen van dik fluweel en draperieën in Oosterschen trant (kleurig en toch gedempt), gezellig met hun hier en daar neergeplofte meubelen, die behaagziek coket van kleur en grillig verzonnen van vorm, of wel nieuwerwetsch-ouwerwetsch in «stijl» zijn. De toon van de vertrekken houdt het midden tusschen een druk, levendig licht en een stemmig donker, afwisselend

naar de geaardheid der bewoners. Dezen leven zelf in een clair-obscuur. Zij zien veel menschen, maken chique partijen, geven fijne diners, zoowel binnenshuis als daar buiten, bij Couturier of in Restaurant Riche. Zijn er gasten, dan glimmen de zaaltjes van licht, de dames schitteren van gesteenten, glanzende japonnen en blanke boezems, de heeren van witglimmend gestijfde overhemden. Dan wordt er «geflirt» en veel Fransch, meer Engelsch, weinig Hollandsch gesproken.

De moderne Amsterdamsche high-lifeur heeft overdag zijn zaken, hij is eenige uren op kantoor en bezoekt de beurs. Ook pleegt hij veel te vergaderen en is druk op reis. «Uitgaan» doet hij zelden; alleen laat hij zich — deftig gezwartrokt — in de opera zien, en verder bij alle dure gast-voorstellingen van vreemde artisten, of ook bij enkele andere buitengewone uitvoeringen, waarvoor de toegangsprijzen hoog genoeg zijn, om de bijwoning fashionable te maken. Soms verschijnt daar mevrouw alleen, althans zonder mijnheer, wanneer die andere besognes heeft. Overdag ziet men háar zelden, tenzij ze in haar equipage, languissant in de kussens gedoken, plichtvisites rijdt, of zich moet gaan vertoonen in een der instellingen, die zij — naar het voorschrift der mode — bestuurt, althans beschermt. Ook mijnheer heeft zijn commissies, hij bestuurt en beschermt soms zelfs de kunst; minder om haar zelf, maar omdat zij juist in de mode is. Bovendien helpen al die baantjes hem, zich te pousseeren; hij maakt zich eenigen naam als een man, «die zich aan niets onttrekt», «die wel aan iets wil meedoen», als «een bruikbaar man». Zoo stuwt hij zich vooruit, dank zij de hulp van vriendjes en clubgenooten, soms zelfs tot in den Raad of in de Provinciale Staten — waar hij jaren achtereen ongemerkt in blijft zitten. Althans tot voor korten tijd. Want sedert de club niet meer almachtig en de oppositie in tel is, is het niet meer genoeg in den Raad te zijn, men moet er ook in weten te blijven. Gelukkig is dit laatste minder moeilijk dan het lijkt, voor wie met wat handigheid den huik naar den wind uit den democratischen hoek weet te hangen.

Belangstelling te toonen in enkele kleine belangen der burgerij is voldoende. En zoo komt, onder den invloed der veranderde tijdsomstandigheden, het democratisme in de mode bij die klein-aristocraten, die den moed missen om te zijn wat ze schijnen willen.

De moderne Amsterdamsche high-lifeur heeft veel geld, een beetje smaak, wat algemeene ontwikkeling. Hij is veel op reis, zeer veel in Parijs, maar volgt in zijne kleeding de Engelsche mode. In zijn eigen stad wordt hij weinig gezien, en ziet daar zelf laag neer op al wat buiten zijn kring ligt. Zelf zonder ondernemingsgeest, klaagt hij het luidst van al over de geringe energie zijner land- en stadgenooten. En de eenige geest dien hij kweekt, is de clubgeest — al zeggen, wie het weten kunnen, dat de geest van de «Club» heel weinig spiritueel is.

* * *

Midden tusschen beide soorten van oude en nieuwe Amsterdammers staan de flinke, de krachtige, de deugdelijke ondernemende handelsmannen, met praktischen zin, energie en volhardingsvermogen. Altijd bereid te steunen wat den bloei der stad bewerken kan. Bevorderaars van de algemeene welvaart, wien het niet allereerst om eigen roem te doen is. Voor hun minder rijk gezegende stadgenooten onbekrompen doch verstandige weldoeners. Hun vermogens, hun werkkracht en hun fortuin ter beschikking stellend van de gemeenschap. De kunst steunend om haarszelfs wil, niet vragend naar haar eischen, alleen naar haar echtheid. Mannen, die de waarheid willen hooren en recht laten wedervaren ook aan andersdenkenden. Vrouwen, die zich van ganscher harte en uit ware menschenliefde wijden aan de zorg voor armen en behoeftigen, en niet alleen geld en goed maar ook raad en belangstelling veil hebben. De echte kern der gegoede burgerij, deels afstammelingen van oude families, deels «nieuwe menschen», gelukskinderen der fortuin. Klein in omvang als al wat goed is, maar dan ook stevig en krachtig — het echte patriciaat!

* * *

Naast dezen woont in de hoofdstad een talrijke klasse van niet-handelaren: die der gestudeerden: hoogleeraren, rechters, advocaten, doctoren en leeraren.

Zij vormen een klasse en toch niet éen klasse; zij staan midden in de burgerij, maar niet los er van. Ze zijn met haar verbonden door banden van verwant- en vriendschap, door gemeenzaamheid van belangen. In den stroom van het drukke moderne leven onzer koopstad kan de stand der geleerden zich niet opéenhoopen en worden tot een klomp van fossielen. Voor kamergeleerden is daar geen of weinig plaats. Velen hunner leven mee met de burgerij, nemen deel aan haar belangen. Te veel soms en bij de meeste advocaten en doctoren wordt de beoefening der wetenschap verslonden door de praktijk, bij de eersten ook door de «baantjes» en de politiek. Zoo de moderne Amsterdamsche hoogleeraar zich in het maatschappelijk leven als een ongetabberd man beweegt; de hedendaagsche magistraat de oude deftigheid voor de meest alledaagsche gemeenzaamheid heeft afgelegd, ook bij onze advocaten en doctoren gaat het «stand»gevoel verloren. Een enkele van alle dezen moge nog een flambard of hoogen hoed als vast onderscheidingsteeken dragen, de meesten wandelen over straat met «lage doppen», — als gewone menschen. De advocaat is handelsman geworden en acht het zelfs, bij de gestadige toeneming van het aantal concurreerende collega's, niet meer beneden de waardigheid van zijn stand, van de reclame der pers gebruik te maken. De meeste doktoren zijn hooghartiger en al nemen enkelen hunner het hun patienten niet kwalijk dat deze «buiten hen om», een «dankbetuiging» in de courant plaatsen, *officieel* is de kring der geneesheeren hier zeer tegen.

* * *

Hoe gewoon de meeste Amsterdamsche hoogleeraren zich ook in het dagelijksch leven toonen, zoodra ze als Senaat bijeenzitten wordt het anders. Ze mogen persoonlijk zoo vrij en frisch het leven aanzien, als senaatsleden komen zij weer onder

de macht der oude vooroordeelen. Dán negeeren zij den Studentenbond officieel, omdat die niet patricisch is, en strijden zij voor het behoud der theologische faculteit, omdat die oud is en er nu eenmaal bij behoort. Dán zijn zij in staat op de eer der Universiteit een toast te slaan als een pas ontgroend student op de Alma Mater en hun blik te beperken tot binnen het kringetje hunner hoogeschool, zóo dat ze anderen doen denken als zagen zij niets meer van wat daar buiten ligt. En dan is het, als lag die Universiteit daar midden in den stroom van het leven der hoofdstad als het eilandje Nonnenwerth in den Rijn, veel kleiner maar evenzoo eenzelvig en bekloosterd.

* * *

De Rechterlijke macht telt in de hoofdstad zooveel personen, van zoo verschillenden aard, dat het uiterst moeilijk valt, eene algemeene karakteristiek van haar te geven.

Het denkbeeld van deftigheid, 'twelk we onwillekeurig aan het begrip: «magistraat» verbinden, wordt in werkelijkheid nog maar door de verschijning van eenige oudere heeren opgewekt. Hun bewegingen zijn afgemeten, hun houding stijf; zij spreken zacht en met iets zoetweeks in de stem. Zoowel in het dagelijksch verkeer als wanneer zij getabberd neerzitten in den rechterstoel. Maar onmiddellijk naast hen ziet ge andere heeren zitten, die allerminst den schijn van deftigheid vertoonen. Hun toga's dragen zij los; ze liggen achteloos in hun stoel, met de ellebogen op tafel, of handen in de zakken. In het gewone verkeer dragen zij zelfs lage doppen, ja wagen zich aan slappe, ongegeneerde vilthoeden. Tot lage boorden met afslippende kunstenaarsdassen hebben zij het nog niet gebracht.

Zoo modern en ondeftig als in hun kleeding zijn de meeste leden onzer magistratuur nog niet in hun begrippen. Nieuwe denkbeelden dringen met moeite door den muur der overgeërfde vooroordeelen heen. Vooral is dit het geval in de strafrechtspraktijk. Zonder op te houden onpartijdig te zijn, zien bijna alle ambtenaren van het O. M. en rechters in de meeste beklaagden

aanstonds schuldigen, en behandelen hen daarnaar. Zij gelooven stellig aan de onfeilbaarheid van wie aan het vóoronderzoek deelnamen en het beweren van een beklaagde, dat men zijn vroegere verklaring niet juist in een proces-verbaal heeft opgenomen, wordt zonder bedenking als een uitvlucht behandeld. Getuigen à décharge staan meest, nog vóor zij gehoord zijn, onder de verdenking van leugenachtige partijdigheid. Uitspraken van eenmaal tot deskundigen benoemde mannen worden, evenals getuigenissen van politiebeambten, voor onwraakbaar gehouden. En bij het beoordeelen der misdrijven kan het «psychologisch moment» zelden anders dan met moeite tot gelding worden gebracht. Zielkundige problemen, in de strafrechtspraktijk van zoo groote beteekenis, trekken slechts weinigen aan; en de nieuwere leer, die de misdadige neiging in nauw verband met de verstandelijke stoornissen beschouwt, kan licht al door eene nog nieuwere theorie vervangen zijn, eer ze in onze rechtszalen algemeen gehuldigd zal worden. «Ontoerekeningsvatbaarheid» te pleiten brengt een verdediger meest onder verdenking van met de rechters een loopje te willen nemen. En zoo de nieuwere denkbeelden in onze rechtszalen verkondigd worden, het is alleen door een enkel der jongere ambtenaren van het O. M. en jongere leden der balie.

In het algemeen zijn de Amsterdamsche rechters strenger in het bestraffen dan hun collega's in de provincie en wat men daarbuiten vaak gebeuren ziet, dat de opgelegde straffen veel lager zijn dan de geëischte, blijft in Amsterdam vrijwel eene zeldzaamheid. Vandaar dat vele beklaagden, die hier verschijnen, den eisch van het O. M. nemen voor eene veroordeeling en voorbarig beginnen te zeggen: «ik wil het hooger op zoeken». Ook blijkt dit uit het veelvuldig voorkomen van de uitdrukking: «ik heb mijn *ijs*» op de muren en deuren der kleine cellen bij de zittingzaal van de strafkamer der rechtbank, in welke cellen veel veroordeelden de herinnering aan hun verblijf door potloodstrepen of inkrassingen achterlaten.

* * *

Wie in ons *Paleis van Justitie* komt met de verwachting een indruk van plechtigheid en ernst te zullen ontvangen, gaat teleurgesteld naar huis. Het eenige wat hem nog even zou kunnen impressionneeren is de groote zaal van het hof, waar de gestaltetjes der raadsheeren achter de groene tafel en in het groene gordijn wegzinken in de holle ruimte, en de stemmen vergalmen in een verward geruisch.

Maar niets zoo huiselijk als de zaaltjes voor de rechtbanken en vooral voor de kantongerechten. En de uiterlijke vormen der rechtspleging beantwoorden daaraan. Van een «bank voor de beschuldigden» bemerkt men niets. — Dezen staan meest voor de balie of krijgen (in een langdurige zaak) een stoel, soms een bankje, van den bode of den veldwachter. De verdedigers en luisterende advocaten kunnen gaan zitten op een matten stoel of op de bank voor «de pers». — Als hun zaak aan de orde is, staan zij voor de balie, naast hun cliënten. De voorlezing van stukken en vonnissen geschiedt eentonig, soms half binnensmonds en niet altijd in fraai nederlandsch. Het afleggen van den eed is meestal gebeurd voor iemand het als iets bijzonders opgemerkt heeft. Getuigen en beklaagden worden gewoonlijk aangesproken met «jij en jou!» — de eerste krijgen, als ze wat deftig zijn of voor deskundigen dienen, een «stoel» — anders moeten zij staan in den halfcirkel der groene tafel. Het ondervragen van getuigen en beklaagden geschiedt dikwijls «door elkaar». — En alleen een enkel ambtenaar van het O. M. en verdediger maakt wat werk van den vorm zijner rede — ten minste in de gewone zaken. In geruchtmakende gedingen wordt vóor en achter de balie eens uitgehaald. Maar die zijn zeldzaam, evenals het gebruik van het deftig latijn. Daar zijn maar eenigen onder de oudere leden der balie, die dit nog gaarne eens luchten, anders dan in weinige, algemeen geldende termen. — En een enkele, die zich er op toelegt, door den schijn van geestigheid zich te onderscheiden.

* * *

Ook bij de Amsterdamsche balie is de vormelijke deftigheid er uit — tenzij dan bij enkele oudere leden. De meesten bekommeren zich er niets om. Zij dragen hun toga los afhangend, de bef slordig aangedaan, de barret ingedeukt. En zoo kan men ze tegen halfelf op de ochtenden dat er civiele zitting van het Hof gehouden wordt, in een rijtje achter elkaar de «practizijns-societeit» zien verlaten, het gangetje dóorstormend, de plaats over, de loshangende toga's achter hen aan fladderend: een vlucht van zwarte vogelverschrikkers.

De uiterlijke homogeniteit wordt onder de «geachte collega's» vrijwel bewaard, dank zij de geringe ruimte in de practizijns-societeit, die op zittingdagen elken ochtend overgevuld is, zoodat allen wel met elkaar in aanraking moeten komen. Innerlijk is die eensgezindheid begrijpelijkerwijze zoo groot niet en de Amsterdamsche balie is voor Nederland niet zóo excentriek dat zij een algemeen standsgemeenschapsgevoel zou levendig houden. Vooral *in civilibus* vinden de heeren gelegenheid elkander al pleitend de hatelijkste dingen in de hoffelijkste termen toe te voegen; hetzij gemeend of ter wille van het debat en de cliënten. Was dit laatste het geval, dan gaan zij vaak na afloop der pleidooien samen dejeuneeren.

In één opzicht blijven de advocaten altijd studentekoos, nl.

dat zij zeer dikwijls, sommige voortdurend «aan de rol gaan», gelukkig dan onder toezicht van de rechtbank. Bij die rol gaat het bijzonder ongegeneerd toe. De deurwaarder roept de zaken stuk voor stuk uit en bij elke zaak die genoemd is, laten zich mompelende of schreeuwende stemmen hooren: «Twee weken uitstel voor conclusie van antwoord». — «Fourneering van stukken». — «Ik verzoek aanhouding». — «Ik vraag bepaling van pleitdag». — «Ik dien van antwoord!» — «Geen bezwaar.» — «Volgende zaak!» — En zoo gaat het door elkaar met een groote variatie van termen! —

* * *

In het algemeen mag de Amsterdamsche advocaat een omnis homo heeten — in dien zin nl. dat hij verondersteld wordt en zelf meent van alles verstand te hebben. Wij kennen in de hoofdstad den advocaat-burgemeester, den advocaat-raadslid, den advocaat-minister, den advocaat-kamerlid (1e en 2e kl.), den advocaat-musicus, den advocaat-journalist, den advocaat-concessionnaris, den advocaat-politicus, den advocaat-hoogleeraar, den advocaat-onderwijsman, den advocaat-bierbrouwer, den advocaat-letterkundige, den advocaat-sportsman, den advocaat-boekdrukker, den advocaat-bankier, den advocaat-hypotheekman — waaruit men kan opmaken dat in ons land de juridische studiën de meest universeele zijn of dat er tal van ambten zijn, waarbij het verstand er voor meêkomt. In elk geval, dat heel veel «meesters» een andere toevlucht zoeken dan de praktijk, wat trouwens bij de ontzettende toeneming van beëedigde advocaten dan ook dringend noodig is.

* * *

Na de advocaten komen de procureurs — een uitstervend geslacht, en na hén de zaakwaarnemers of practizijns.

Dit is een slag van juristen, dat we voornamelijk in de hoogere sferen van ons Paleis van Justitie, om en bij de kantongerechten, moeten zoeken. Hier ziet men hen met een buiten-

gewoon air van gewicht hun portefeuilles torsen en hoort men ze adviezen geven aan goedgeloovige clienten. — Soms ook staan ze er in gesprek met heeren advocaten, voor wie zij zaakjes bij de kantongerechten waarnemen, voor wie ze daar zelfs pleiten. En dat lang niet mis. Daar zijn er onder die het juridisch koeterwaalsch heel aardig in hun macht hebben en tot verbazing van hun burgercliënten zoo maar «mir nichts, dir nichts» spreken van «alle middelen rechtens», van «executie van een vonnis», van «stukken fourneeren» en van het B. W., waaruit zij zelfs nu en dan een artikel aanhalen. — Naar hun eigen oordeel kennen zij de wet ruim zoo goed als de advocaten — wat ten opzichte van enkelen dezer niet bepaald grootspraak is.

De zaakwaarnemer of practizijn wordt voor 't overige door de meeste advocaten met eene voorname geringschatting behandeld en er zijn onder dat gild (waarbij de eerste de beste zich voegen kan) veel schurftige schapen, die met hun kwakzalvershulp en mazendoorsluipende adviezen menig onnoozelen burger van den wal in de sloot helpen — wat natuurlijk niet één advocaat doet. — De fatsoenlijken van het gild staan in beteren moreelen roep; maar bijna allen onderscheiden zich door een hoog zelfgevoel, waarmee zij hun cliënten zoeken te verblinden.

* * *

De Amsterdamsche geneesheeren vertoonen niet veel bijzondere eigenaardigheden. Tenzij dan hun talrijkheid en hun voorkeur voor het specialiteitensysteem!

In het algemeen wijden zij zich met liefde aan hun taak en er zijn er die voor hun minder bedeelde patiënten meer dan geneesheeren zich betoonen.

De mededinging met de hoogleeraren valt alleen den chirurgen in het bijzonder moeilijk — en zóo komt het dat de burgerij meer nog door sommige advocaten dan door de geneesheeren gesneden wordt.

Wèl is dit niet naar den wensch der meeste doctoren, die

ontzaglijk veel houden van mooie operaties. Niemand ondervindt dit beter dan een patient in een der ziekenverplegingen. Wie er gewoon ziek is, laat men links liggen en wordt nauwelijks aangezien. Maar de gelukkige, die geopereerd moet worden, ontvangt de teederste zorgen. De lekkerste beetjes zijn voor hem, en niet zelden gebeurt het, dat dokter en assistenten hem tot tienmaal per dag komen bezoeken!

Een nieuw soort van geneesheeren zijn de hypnotiseurs — de geduchte concurrenten voor de magnetiseurs; en als buitengewone chirurgen vinden we de heilgymnastici werkzaam. Sinds de laatsten de mededinging van dr. Mezger's duim niet meer te duchten hebben, zijn ze in beter doen gekomen. Zij hebben het voordeel van, met de hypnotiseurs, «in de mode te zijn».

Ook onder de doctoren vindt men er, die zich met liefhebberijen buiten hun vak plegen in te laten. Die aan de politiek, de journalistiek en de letterkunde doen, en een bepaalde voorliefde voor de kunsten aan den dag leggen. Een kleine kern verzamelt zich vast elken middag om halfvijf in de benedenzaal van het Leesmuseum en bespreekt daar, onder een bittertje, de ziektegevallen van den dag.

Wat de advocaten nog niet te duchten hebben, is de mededinging van de dames-collega's. Dezen, zoowel geneeskundigen als tandartsen, onderscheiden zich door hun onafhankelijkheid van de gangbare vooroordeelen en slagen er meer en meer in, de gunst

van dames en kinderen te winnen. Met de leeraressen, dames-journalisten en letterkundigen vormen zij een nog kleine voorhoede van het vrouwelijk leger, die zich evenwel niet altijd aaneengesloten toont; maar zich wel, althans in enkele leden vertegenwoordigd, laat zien — in het Heeren-Leesmuseum tijdens de voormiddaguren.

Tot de niet-gediplomeerde dames behoort speciaal nog mej. v. d. B. — «werkt iederen dag met het ei!»

* * *

De docenten en leeraren in de hoofdstad hebben het meest zoo druk met lesgeven, in de school of thuis, dat men weinig van hen merkt. En de enkele, die geen privaat-lessen geeft, doet dit al omdat hij er voor studeert om die later te beter te kunnen geven aan . . . de Universiteit. Zooals een der heeren ereis naief-openhartig deed uitkomen: Zijn leerlingen waren tien minuten over hun tijd, en werden door hem met een ernstig gezicht ontvangen. Toen ze hun plaatsen hadden ingenomen, zei hij, eveneens ernstig: «Jongelui. Ik verzoek dat jullie voortaan beter op je tijd past. Jullie bent nog geen studenten en ik nog geen professor.»

Bij hooge uitzondering treedt wel eens een leeraar op als spreker en kritiek-schrijver, maar zorgt dan ook dat hij, in de hoeveelheid, de schade voor de anderen inhaalt. Soms ontstaat er aldus over de eene of andere kwestie een hevig twistgeschrijf en gaan de heeren elkaar met brochures te lijf, die gelukkig meest niet genoeg om 't lijf hebben om doodelijke wonden toe te brengen. Ook al denkt de buitenstaander dan met Arend van Aemstel aan een gevecht van

«beeren, die, bij nacht, van honger uitgejaagd,
Ghebeten zijn op roof!» —

* * *

De Amsterdamsche gezeten burger vertoont niet alleen geen algemeen type, hij verschilt van zijn medeburgers door beroep en stand. — Daar is de effectenbeursman, de handels-

makelaar (in tabak, suiker, koffie), de groothandelaar, de winkelier. — En van elk dezer zijn er nog soorten en qualiteiten: prima, secunda en tertia, — afhankelijk van den aanslag in de jaarlijksche inkomstenbelastingen — die altijd van elkander op een afstand blijven. Ten minste in het huiselijk verkeer. Niet in zaken, op de beurs — of in kiesvereenigingen.

Maar wie bij de laatste komen vormen een heel klein kringetje. De meeste heeren houden zich alleen bij hun zaken, tenzij ze zekere artistieke neigingen hebben en dan als ijverige dilettanten aan muziek doen; 't zij zingend of spelend. Met het algemeene en publieke leven bemoeien zij zich verder alleen op de societeit of, naar aanleiding van hun courant, ook in zeer bijzondere gevallen op de beurs. Ze kunnen dan soms heel heftig mopperen over den gang van zaken, de langzaamheid op het stadhuis en dergelijke dingen, maar als zij worden opgeroepen om te stemmen, kiezen zij toch meestal de oude leden weer die het bij het oude zullen laten. Dat zit zoo in het bloed. Van oudsher is de Amsterdammer-gezetenburger een stadhuisman, en conservatief in het behouden van de vrienden en de heeren op het kussen. Vreemde eenden in de Amsterdamsche bijt ziet hij niet graag en wie geen geboren hoofdstedeling is, wordt, zoo hij wat ondernemend of kritieklustig valt, als een indringer en chevalier d'industrie beschouwd. De «heeren» hangen aan elkander en dekken elkaar. En wie het éénmaal bij hen verbruid heeft — omdat hij te zelfstandig, te weinig in het gareel gedresseerd zich toonde — is voor altijd «verkouwen».

De echte Amsterdammer is een practisch, d. i. een nuchter mensch. Als hij ruim verdient is hij gewoonlijk ook wel goedgeefsch en hij onttrekt zich dan zelfs niet aan het steunen van kunst, ook al geeft hij er zelf niet veel om. Maar het spelen van den maecenas streelt de ijdelheid! In het zaken doen is hij bij de hand, maar voor overwerken wacht hij zich wel, tenzij dan dat hij het nu en dan overdruk heeft met vergaderingen van commissies en voor financieele ondernemingen: Nauwelijks één dag gaat er in Amsterdam voorbij zonder twee

of drie vergaderingen van aandeelhouders in naamlooze vennootschappen. Het oude spreekwoord: «vèr uit het oog, dicht bij de schade» heeft voor den modernen handelsman zijn kracht verloren. Althans het valt makkelijker in de hoofdstad geld te vinden voor een onderneming in Zuid-Amerika dan in Amsterdam. Waarschijnlijk omdat men daar zóo dicht bij de schade zit, dat men die bij voorbaat kan waarnemen, en er dus niet mee te «speculeeren» valt.

* * *

De Amsterdamsche gezeten burger leeft, evenals de patricier, meest binnenshuis, en zijn drukste uitgang is z'n societeit of café. — Ook ziet men hem veel bij concerten, vaak bij Carré en nu en dan in den schouwburg. Doch dit dan meest ter wille van de vrouwelijke leden van zijn gezin. Zijn eigen uitspanning zoekt hij gewoonlijk elders.

Vat men het begrip burger in een meer burgerlijken zin op, dan treft men, bij het beschouwen van de groote burgerklasse, een bijzondere vereering aan voor welbespraaktheid en een gemoedelijken, niet te fijnen humor. Wie rad van tong, woordenrijk en wat valschvernuftig-rethorisch is, kan zeker zijn van eene gapende bewondering; en wie zijn toehoorders een uur weet te doen lachen wordt spoedig de meest populaire man. Mits hij het niet te diep zoekt, en vooral Amsterdamsch-lokaal blijft. Een komiek als Judels was meer beroemd en geliefd dan ooit de meest sublieme kunstenaar hier zou worden, en dat Willem van Zuylen in Amsterdam bij Justus van Maurik ten achterstaat is alleen het gevolg van zijn vreemdelingschap. Want al wat Amsterdamsch is, staat ook den gewonen Amsterdammer het hoogst en als hij het over zijn hart kan krijgen om een rijksdaalder voor een boek uit te geven, zal hij *dit* boekje stellig eer koopen dan de bloemlezing van Multatuli. Maar dit doet hij ook nog zoo één, twee, drie niet. Het moet hem eerst gebleken zijn dat hij het niet te leen kan krijgen van een kennis of uit een leesbibliotheek.

* * *

Een zeer bijzonder deel van de Amsterdamsche burgerij vormt de groote klasse van makelaars, handelaren en werklieden (slijpers, kloovers en snijders) in het diamantvak.

Aan hen heeft Amsterdam zijn grooten opzwaai te danken, die het in de laatste tien à vijftien jaar tot eene kleine wereldstad heeft gemaakt. De uitbreiding van de bebouwde kom der gemeente, het toenemen der koffiehuizen, plaatsen van vermaak en het stijgen der prijzen is voor een groot deel aan hén te danken. Of te wijten?

Dit laatste wordt gedaan, sinds het uitbreken van den crisis in hun vak hen zelf tot het beperken hunner uitgaven dwingt, zoodat de op hun verteringen gebouwde verwachtingen tegenvallen.

Zoolang zij veel verdienden — hebben zij ook veel, zoo niet het meeste verteerd.

Toen de buitengewone en abnormale bloei van deze industrie groote inkomens verschafte aan talloozen, die kort te voren nog in de meest bekrompen omstandigheden hadden geleefd — toen werd Amsterdam plotseling overmeesterd door een heirleger van parvenu's. Zij hadden tot dien tijd wel behoefte en verlangen naar weelde, naar lekker eten, veel uitgaan gekend; maar nog zich moeten behelpen met goedkoope lekkernijen, met wat opzichtig gekleurde doch weinig kostbare kleeren, met een plaats op de hoogste rangen van den schouwburg. Maar nu vloeide daar plotseling het geld hun toe; — twee-, driehonderd gulden per week, en meer, werd door gewone werklieden verdiend en de handelaars en makelaars inden het dubbele. 't Was als in een droom uit den Duizend en een nacht. En ze kenden zich zelf niet meer. Ze dronken zich dronken aan de weelde die hun toevloeide. Niets meer behoefden zij zich te ontzeggen. Heel de wereld behoorde hun. De meubelmakers moesten komen en huizen inrichten op bevelen van nieuwbakken mevrouwen, voor wie alleen aantrekkelijkheid had wat glinsterde en blonk. Huizen moesten gebouwd worden en grond gekocht, tot welken prijs ook. De visch kon niet zóo duur zijn, of de liefhebbers betwistten ze elkaar. De koffiehuizen waren niet zoo

ruim of iederen avond bleken ze te klein voor de talrijke families, die er kwamen soupeeren. Van *Artis* en het *Paleis voor Volksvlijt* lid te worden, was de eerste wensch van allen, en wenschen was hier doen. Ook konden zij nu hun lust aan de schouwkunst — opera en tooneelspel voldoen. De schouwburgen hadden te weinig eerste zitplaatsen, en op avonden van verhoogde prijzen (als er een «ster» optrad) was er voor wie niet met geld kon gooien geen inkomen aan. De directies waren zeker, dat ze op Zaterdag- en Zondagavonden uitverkochte huizen hadden, ten minste als ze wisten te voldoen aan den eigenaardig kritischen smaak van dit bijzonder publiek, waarvan een groot deel zich spoedig zelfs met het beste uit het buitenland bekend had gemaakt en dat zijn bepaalde voorkeur had, voor kunstenaars en répertoire. Wie éenmaal, door een niet te bescheiden kunstuiting, zijn gunst had gewonnen, kon bij elk optreden zeker zijn van een luidruchtig applaus. Dan hernieuwden zich de tooneelen als in dagen van den stadsschouwburg, toen «Petàrs!!» toegeroepen werd met luid geschreeuw! Al de toeschouwers leefden mee met wat zij zagen — en als de verrader ontmaskerd werd, dan steeg er een gejubel op uit de monden van die naiëven, wier natuurlijke ontvankelijkheid voor impressies door elkaar het beste en het slechte genoot, en die bovenal het zangspel en de muziek zochten, om de melodieën op te vangen en na te zingen. Zóo werden zij de getrouwe zeloten van de zangers en zangeressen, die krachtig wisten uit te galmen, hooge noten en trillers aan te houden, week streelend te zingen — de steunpilaren van de Hollandsche opera. En met de artisten van nabij bekend te zijn, familiaar met hen om te gaan, ze bij den naam te noemen en thuis te ontvangen was hun 't liefst ideaal.

* * *

Maar terwijl zij aldus in hun weelderigheid, met hun rumoer en onbeschaafdheid, Amsterdam overmeesterden, verdreven zij de kalme, de ingetogen, de fijngevoeliger bewoners

der hoofdstad, die zich niet meer thuis gevoelden in hun eigen lokalen en noch tegen hen durfden of konden opbieden, noch zelfs gaarne met hen in aanraking kwamen. Zóo dat nu, zelfs sinds deze heerschappij der verkwisting begon te verzwakken, de gezeten echte Amsterdammers nog altijd schuw zijn gebleven en de Zaterdagavonden, vroeger de beste voor de schouwburgdirecties, dáar, waar deze drukke menigte zich terugtrok, soms bij andere onderdoen.

En ook hier waren nog klassen en standen — en verschillen van leeftijd!

Wat de beteren en ouderen zich veroorloofden, bleven uitspanningen — wat de minderen en jongeren deden, uitspattingen. Zij vulden den Nes, en nog minder buurten en droegen er hun onbeteugelde neigingen en grove ruwheid mee. Geen eerbied voor vrouwen of vormen, geen ontzag voor ouderen, voor meer beschaving en wellevendheid. Zij hadden zich om niets te bekommeren en kenden alleen éen gezag, dat van hun geld. En 't is vooral in hen, dat de bloei van den Amsterdamschen diamanthandel tot een vloek is geworden voor het zedelijk leven van een deel der Amsterdammers, ontzenuwend en losmakend van alle banden.

* * *

Een speciaal Amsterdamsch slag van menschen zijn de makelaars in roerende en onroerende goederen. Tot die in de roerende niet eens meegerekend de directies van schouwburgen, die stukken als «de *Twee Weezen*, *Onder valsche vlag* en *Marie Jeanne* OF de *vrouw uit de Volksklasse*» laten spelen en de makelaars in tabak, suiker, koffie en katoen, waaronder er tot de hoogaangeslagenen in de inkomstenbelasting en geringst betalenden aan patent behooren. Maar de «echte» makelaar, dat is een man, die men in den Haag een «mannetje-van-alles» zou noemen. Hij helpt u aan een huis, aan meubelen, aan grond, aan een schilder, aan een brandassurantie, aan een huurder, aan alles wat ge noodig hebt voor

een bouw of een inrichting. Hij is bij de huizenveiling, bij de goederenverkoopingen, en koopt en verkoopt, verhuurt en huurt, alles «op last van zijn principalen». — Een handig makelaar weet ten behoeve van zijn principaal een perceel op te vijzelen of te verkleineeren, al naar hij voor huurder of verhuurder speelt, en wie niet op zijn hoede is, voelt later heel gevoelig in zijn zak dat de ander hem te knap was. Ook belast de makelaar zich met het beheeren van panden voor eigenaars, die buiten wonen; en door de combinatie van dezen titel met zijn beroep, weet in de hoofdstad menig timmerman aan karweien te komen. De concurrentie met den timmerman-makelaar is menig neutraal makelaar dan ook een splinter in den vinger; hoewel er weer bij zijn, die zoo vast in den zadel van hun bedrijf zitten, dat zij voor geen mededinging hebben te vreezen.

* * *

Hoe men er toe komt dit beroep te kiezen, mag velen onbegrijpelijk zijn — 't is toch heel eenvoudig. Men doet 't als men niets anders meer weet. Wie in het maatschappelijk leven «verongelukt is», heeft de keus tusschen zes beroepen: makelaar, zaakwaarnemer, handelsagent, diamantslijper, journalist of tooneelspeler. Maar 't eerste is 't makkelijkst. Je hebt niet veel te doen en behoeft nog minder te weten. Een paar malen met een paar vrienden-makelaars te zijn samen geweest, is genoeg om de kunst te leeren. Voor 't overige is niets meer noodig dan wat ingeboren sluwheid en handigheid, goede beenen en — onder 't mindere slag — ook een sterke maag. Want een echt makelaar slaat zijn slagjes in de café's, waar hij echter nooit koffie, maar wel spiritualiën drinkt. Hier ontmoet hij allerlei soort van menschen, tot de ploertigste ploerten der hoofdstad toe, en wie 't grootst getal konjakkies, grokkies en slokkies naar binnen kan slaan en 't hoofd er bij houden, heeft de beste kans goede zaken te doen met wie er zoo sterk niet in zijn.

Het gewichtigste feit in de makelaarswereld is de huizenveiling in Frascati op Maandagavond, — den eenigen keer in de week dat de heeren in den Nes komen. Een rechtgeaard makelaar slaat die nooit over. Licht haalt hij daar een plokje en al loopt hij daarbij de kans van te blijven hangen, wie wat connecties heeft, raakt z'n perceel altijd wel weer kwijt. Ook moet je daar komen om de kennis met de vrinden aan te houden. Want daar is geen vak, waarin je elkaar zoo noodig hebt, als de makelaardij. Hier geldt het: «help je mij, help ik jou!» in volle kracht, vooral bij het zetten van namen op 't veilingbiljet. De één zorgt dat de ander er opkomt en zoo vice-versa. En dat er opstaan levert toch altijd een winstje op, daar geen zier moeite voor is. Het eenige lastige is het maken van het biljet. Maar er is onder de vijf en twintig altijd wel een, die z'n taal genoeg kent om dat fatsoenlijk bij elkaar te spijkeren; en is dat niet 't geval, dan neemt men er nog één fatsoenlijk makelaar bij. Die zijn er toch ook nog.

En voor de rest.... Geen hoofdbrekerij! — Loopen en draven van den één naar den ander, de ooren gespitst en gedienstig «als d'ran toe». — Met wat flair en zenuwachtige nieuwsgierigheid den levensloop nagaand van elkeen, daar je in connectie meê kunt komen. Zóo dat je instinctmatig vermoedt, wanneer de één 'n huis wil koopen, de ander wil verkoopen en een derde een geldbelegging zoekt. Ook is het voor de bediening der cliënten heel nuttig een verzameling aan te leggen van allerlei onmogelijke maar nuttige voorwerpen, zooals je die op veilingen van inboedels voor een prikje te kust en te keur vindt: likeurkeldertjes zonder glazen, roodgeverfde eikenhouten stoelen, kippenhokken, echte stradivariussen zonder kast, pendules van 't jaar '30 zonder werk. En vooral niet te vergeten 'n aap, 'n ras en 'n houten optrekje in een der voorsteden in voorraad te hebben. Want dat zijn allemaal dingen daar je naar gevraagd wordt en de groote kunst om cliënten te behouden is ze — — dadelijk te kunnen bedienen.

De makelaardij is voor het overige een der weinige functies,

waarvoor nog geen examen is ingesteld. Om in het gild te worden opgenomen is anders niet noodig dan eene benoeming door den gemeenteraad en daarna de eedsaflegging voor de rechtbank. 't Een als het ander gebeurt met korten vorm van proces. In den Raad wordt gewoonlijk een heel rijtje benoemingen tegelijk afgehamerd en dan verschijnen kort daarop al de gelukkigen in het Paleis van Justitie, waar hun het eedsformulier wordt voorgelezen en zij allen, met opgestoken vinger, achter elkander, zeggen of mompelen: «zoo waarlijk helpe mij God Almachtig!» «zoo waarle helpe me! —.» «Zoo waarle helpe!» «zoo waarle!» enz.

* * *

Om in éens al de typisch Amsterdamsche verschijningen af te doen! —

Daar is het talloos leger van «agenten», alias commis-voyageurs! — Hun taak is het den eenen dag voor, den anderen na, de Amsterdamsche magazijnen en winkels met hun pakjes onder den arm af te loopen en te hooren «of er nog iets noodig is!» Doch hier zijn er weer meer gelukkigen onder, de groot-agenten, die met exporthuizen doen en rustig op hun kantoor kunnen blijven zitten. De andere zijn veelal ongetrouwde jongelui en veel Duitschers. 's Avonds doen zij nooit iets, en zijn dan òf in de Kalverstraat, òf in koffiehuizen en kneipen, of op het Leesmuseum en ook wel eens in den schouwburg en bij Carré te vinden. Het algemeen verwijt dat men vaak hun collega's in uniform doet, nl. dat men ze altijd vindt, als men ze juist niet noodig heeft, wordt ook hun vaak door slecht gehumeurde klanten gedaan. Het omgekeerde echter zelden. Zij zorgen wel altijd «er bij te zijn» en hebben 't overdag dan ook steeds schreeuwend druk.

* * *

De Amsterdamsche «Aanspreker» is een in deze dagen uitgestorven ras; en de scheldnaam «zwarte kraai!» wordt den

bedienaars der begrafenisvereenigingen zelden meer toegevoegd. Ze zijn er nu ook te deftig voor, vooal sinds zij onder hun principalen zelfs een notaris hebben — een echt executeur-testamentair dus. De barbier-aanspreker komt nog maar voor in een zeldzaam exemplaar, doch blijft in de herinnering van het publiek bewaard als de populaire Janus Tulp.

* * *

Een Amsterdamsch aanspreker is een jakhals, die veel op een mensch gelijkt. En ondanks de verandering van uniform is hij dat gebleven. Maar hij is met z'n tijd meegegaan.

Vroeger jaren werd men begraven door een ongeregeld troepje verkleede menschen, die iets hadden van vaste figuranten aan een draken-theater. Zij waren schilderachtig in hun achttiende-eeuwsche pakjes, die een zwart van allerlei kleuren vertoonden, met al hun verschillende modellen van jassen, steken, beffen en mantels. Ze waren altijd «in de olie». Ongegeneerd kletsten ze met elkaar als ze u naar 't graf droegen, schommelden door mekaar heen, bekeken de besteedsters, die ze onder den arm hielden, en ontzagen zich niet uien te debiteeren, waarover ze lachten, zenuwachtig luidruchtig of pieperig, dat hing van de «ui» en van de gemoedsgesteldheid van den «kraai» af.

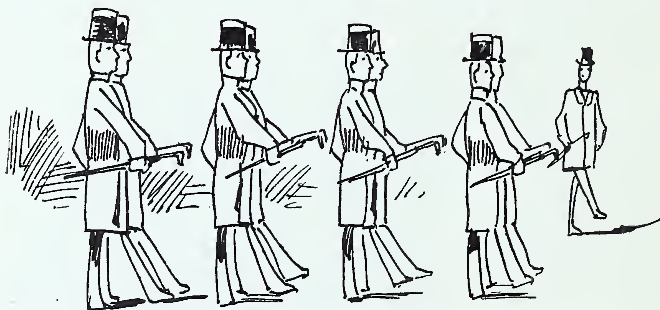

Dat alles is nu anders. Die oud-hollandsche ongegeneerdheid heeft plaats moeten maken voor het stijve, het automatische, het Bismarckiaansche. De begrafenisvereeniging en de gegoede barbiers, die haar in alles navolgen en doodende concurrentie

aandoen, zoeken de aansprekers uit. Oude of gebrekkige worden niet meer geduld, evenmin te dikke, of kerels met slâbeenen. Zij mogen niet te rood en niet te bleek zien. Ze moeten 'n zekere gezonde, goedige kleur en uitdrukking op het gelaat dragen, in een woord door niets de aandacht trekken dan door hun zeer stemmige houding en kleeding.

Dan marcheert op een goeden morgen zoo'n twintigtal van die heeren — want anders zien zij er toch niet uit — strikt in den pas de porte-cochère van 't gebouw der Begrafenis-Vereeniging uit. Ik lig daar roerloos in een kist, koud, akelig. De zilveren kandelaars van de begrafenis-vereeniging staan naast mij. De gladde, burgerlijke, ellendige slappe profielen van die dingen glimmen met breede, nare lichtvlekken. Dat zet mijn uitvaart luister bij.

Nu marcheert mijn eerewacht al verder. Een, twee, één, twee! De paraplu's — tweede klas model, gloria met zwarte

knoppen — worden alle in dezelfde richting gedragen, als geweren. Een, twee, één twee! De hakken kleppen 't op 't trottoir. En in de pas! Want de leider van de begrafenis, een heel erg nette meneer, in 't zwart, niet in uniform, loopt er naast, op een betamelijken afstand. Hij houdt zijn aansprekertjes in 't oog, streng, scherp, als een cipier. Goddank, die kerels maken ten minste geen flauwe jool onder mekaar. Ze worden betaald om me de laatste eer te bewijzen en er wordt nu althans toezicht gehouden dat dit niet ontaardt in

een oneerbiedigen dronkemanstocht. Zij «sloumeduikelen» niet. Ook komen ze niet, half «sjikker» in mijn lijkkoets liggend, in de stad terug. Met 't oog op DIE behandeling kan ik dus in m'n Amsterdam rustig sterven!

Ja, Goddank!

* * *

Intusschen, de kraai moge verdwenen zijn, toch is de rubriek «aanspreker» niet zoo leeg van vertegenwoordigers als men oppervlakkig zou meenen. Daar zijn nog de volksredenaars, die hun bedrijf in het publiek uitoefenen; de tallooze agenten van levensverzekering-maatschappijen, die ons elk oogenblik met hun «memento mori» komen lastig vallen; de wijnhandelaars, die den stroom van hun welbespraaktheid niet stuiten voor ze ons in wijn gebaad hebben; de leden van propaganda-commissies voor liefdadige instellingen, die komen om ons te lijmen; de schuldeischers, lastigste van allen, die gratis lesjes geven in de mnemotechniek; de vuurvragers, die ons op straat staande houden juist als we naar den trein moeten; de verkoopers van lucifersdoosjes, cigaretten, bloemen, tram- en bootkaartjes, de bedelaars en bedelaarsters. Aansprekers van het vrouwelijk geslacht zijn in het bijzonder de bestuurderessen der vrouwenvereenigingen, de rondgehoede soldaten van het Leger des Heils, die «Heilsoldaten» willen kwijt raken tot in koffiehuizen toe, en eindelijk een bijzonder slag van meest in den avond rondzwervende dames.

* * *

DE KRUIER. [1]

De kruier is voor Amsterdam, wat een gemeen soldaat
Is voor het Gemeenebest van den Staat!

---

[1] Met verlof van den uitgever overgenomen uit een onuitgegeven bundel van «De Amsterdamsche Schoolmeester».

Maar je ziet hem als hij gaat,
Heel zelden met een kruiwagen over straat,
Omdat hij die gewoonlijk in zijn kelder achterlaat,
Of, als hij op een trap woont, beneden bij een kameraad.
Maar in het loopen is hij een baas
En hij doet dat als een haas,
Wanneer die weet dat de jager z'n kruid heeft vergeten:
Waarom hij dan ook dikwijls looper in plaats van kruier wordt geheeten.
Als je de meid om hem stuurt,
Ben je zeker dat dit heel lang duurt,
Al woont hij vlak in de buurt;
Omdat een dienstbode altijd nog effen bij een vriendin binnengluurt;
Maar dit is dan, volgens Fuld,
Niet de kruier maar uw dienstbooi haar schuld.
Enfin,
Hij komt toch als hij er moet zijn,
Vooral op St. Niclaas-avond om 'n surprise te bestellen,
Zonder aan iemand «van wie die komt» te vertellen;
«Want», zegt hij «dat is mijn plicht,
En daarom: mondje dicht!»
Al is 't ook uw eigenste nicht,
Tot wie hij zonder te spreken zijn boodschap richt,
En al is hij haar menigmalen,
's Avonds van een partijtje of uit de Comedie wezen halen;
Wat hij altijd doet met een effen gezicht,
Zooals een aanspreker zijn functie verricht;
Onverschillig of uw nicht
Een jong meisje is of 'n juffrouw voor 'n besjesgesticht.
Zoodat je hem altijd kunt vertrouwen,
Met mooie zoowel als met leelijke jonkvrouwen —
En vraag je 'm, «hoe ie dat uit kan houen» —
Dan zegt hij: «Gleichviel!
Onder m'n witte kiel

Huist een echt oud-Amsterdamsche ridderziel,
'n Erfstuk van m'n grootvader die bij Waterloo viel,
Of anno 1572 bij den Briel!
In één woord, laat me begaan,
Want ik laat voor de vrouwelijke sectie m'n boterham niet
staan,
Of 't moest een meisie zijn van m'n stand,
Dat me persoonlijk geeft de hand
Als we samen opwandelen naar den Burgerlijken Stand,
Om daar een huwelijkspaar te worden met z'n beien,
En na afloop van de plechtigheid door het Vondelpark te rijen». —

In het begin van Mei
Is de kruier altijd er bij,
Maar dat legt hem, en niet hij
Als de vogels, menig ei —
Want dan helpt hij de menschen van wederzij
Om van woning te wisselen met al hun rommelarij —
Dan zie je hem den heelen dag geweldig in de weer
Met zijn hijschblokken; of hij trekt *van leer* —
Tenzij u voor dezen keer
Niet hem maar een Maatschappij in den arm hebt genomen —
Iets waar hij machtig 'n broertje aan dood heeft of misschien,
wel een 'noome!
Zoodat men ziet dat zelfs in de kruierij al de klad is gekomen —
Reden waarom nu
Zoo menig kruier z'n wagen doet op de vendu;
En je die zoo dikwijls ziet gebruiken
Om een uilskuiken
Te brengen op een plaats, waar die eigenlijk niet zou zitten
Als niet de vrindjes overal aan elkaar hingen als klitten.
En daar nu deze concurrentie in Staat en Gemeente zoo groot is,
Is 't wonder dat de kruierij in Amsterdam niet al lang mors-
dood is.

Wie voor 't overige nog meer van dit genus homini wil weten,
Vindt bij onze humoristen als Van M. en L. wat in deze beschrijving is vergeten.

* * *

Amsterdam is het middelpunt van het artistiek leven in Nederland; en één der uithoeken van dat middelpunt is de .... brau in de Warmoesstraat. Een ander het American-hotel, een derde Arti et Amicitiae en een vierde Mast. Binnen dien vierhoek vallen de uitgevers van «De Gids», van het «Maandblad voor Muziek», de zetel der redactie van «De Opmerker»; er buiten nog, die van «De nieuwe Gids».

* * *

Artisten .... noemen zich de bedienden bij François in de Kalverstraat. — «Pour les artistes! mèrçi mesieur! — mèrrçi!» — klinkt het dáar met een sterken nadruk op de eerste lettergreep van 't eerste woord *mèrci*, zoodra er een buitenkansje in de gereedstaande bus valt. Dergelijke buitenkansjes vallen anderen dan háarkunstenaars, tenzij dan jubelenden tooneelisten, zelden ten deel en zij heeten zich ter scherpe onderscheiding: «art*ie*sten»!

Het aantal echte is natuurlijk heel klein. Maar er worden, met lange of zeer kort geknipte haren, met lange slipdassen en met behulp van uiterlijk vertoon heel veel vervalschingen gepleegd. Als de schuit met de echte artisten van wal steekt, roepen er altijd heel velen «volk mee!», of in het Italiaansch: «anch io!»

* * *

De Amsterdamsche artisten worden onderscheiden in schilderende, houwende en bouwende, schrijvende, muziekmakende en tooneelspelende.

* * *

De schilderende worden allereerst verdeeld in ouderen en jongeren, in echte en valsche. In de hoofdstad zijn de eersten tevens de laatsten. Waarmee nog niet gezegd is, dat al de jongeren echte zijn.

Het bolwerk van die eersten en laatsten is het gebouw — societeit en tentoonstellingslokaal — van *Arti et Amicitiae*, op het Rokin.

Wie leden van deze maatschappij zijn, mogen in de societeit komen bitteren en couranten lezen, en gratis de tentoonstellingen bezoeken. De G. L's (gewone leden) mogen er ook eenmaal of tweemaal per jaar eenige stukken ter expositie zenden.

Om G. L. te wezen moet men, na de indiening van proefstukken, door de oudere leden zijn aangenomen en *f* 60 contributie betalen; en om zeker te zijn van plaatsing zijner doeken moet men G. L. wezen. En daar de jongeren van talent onder de meeste G. L.'s niet zeer gewild zijn en zij ook dikwijls geen *f* 60 per jaar kunnen betalen, wordt het begrijpelijk hoe, zonder de hulp van de groote Haagsche schilders, de jaarlijksche tentoonstellingen in deze zaal meer aan de Amicitia dan aan Ars herinneren.

* * *

De prentjesmakende G. L.'s zijn heel kalme burgermenschjes, die er soms mooie ateliers op nahouden, omdat ze zeker zijn dat hun fabrikaat geregeld afnemers vindt. 't Is dan ook altijd volgens hetzelfde recept klaargemaakt, zóo dat 't nooit eenige moeite kost om al uit de verte de Taanmannetjes en de Grootjes en Cunaeus'jes enz., te herkennen. C'est toujours perdrix — — de bois!

Het leukste wat men in Amsterdam kan bijwonen is de onderlinge complimentmakerij van de oudere G. L.'s en de oudere kunstlievende leden, met hun respectieve families, wanneer ze zoo bij de opening van een expositie elkaar in die zalen ontmoeten. Eerst wordt er geïnformeerd of mevrouw

en de lieve kinderen het wèl maken en dan worden er wat ouderwetsche ateliersttermen verbruikt om te zeggen hoe men dit of dat vindt.

«O, ik maak u wèl m'n compliment, — zegt mevrouw B. tegen meneer A. — een lange, magere, tanige figuur met afhangend artistenhaar. «'t Is heusch 'n allerliefst doekje dat u daar heeft!»

«Zóo, vindt u mevrouw?» vraagt A. valsch bescheiden en erg lekker met 't compliment. —

«Zeker, ik heb 't dáarnet al tegen meneer gezegd; dat is wel een echt, eenvoudig, lief Aa'tje!»

Meneer, die onderwijl met kennersblik en door z'n holle hand heeft staan turen, zegt dan langzaam, plechtig:

«'t Is 'n héel mooi stuk; buiten de verf; 't doet 't 'm goed!» —

Pauze.

Alle drie kijken naar 't geverfde doekje dat «buiten de verf is». — Dan zegt schilder A., uit z'n zoet gepeins zich losmakend:

«Maar 't stilleven van Uw nichtje is ook heel lief. Is de juffrouw niet hier?» —

«Neen, ze kan der niet goed tegen, tegen de agitatie weet u? Of ze wel goed gehangen is?» —

«Nu ja, maar ze is toch immers gewoon lid!» —

«Nee, dat is 't juist, ze is 't nog niet!» —

«Maar dan moet ze zich laten voorhangen, mevrouwtjelief! anders mag ze ook in het vervolg heelemaal niet meer exposeeren.».... (in 't voorbijgaan langs den wand.) «Wat 'n mal ding is dàt, vindt u niet? Je kunt haast niet zien wat 't moet voorstellen.» —

«Van wie zou dat zijn, denkt u, n°. 130?» vraagt mevrouw.

«Och zeker van den een of ander van die kwajongens, die meenen, dat zij alleen wat kunnen. En ze kunnen niet éens teekenen! Die prullen moesten ze hier niet toelaten!» — (*Mevr. B. heeft inmiddels door haar lornjet in den catalogus gekeken.*):

N°. 130. J. Maris. «In de Kinderkamer!» — (*Meneer A. zwijgt even.*)

«Zoo, van Maris, ja, hm!, 'n knap man, 'n geniaal man; maar vreemd, zooals die soms doet!.... Je zoudt zoo zeggen.... Hij heeft 't toch niet noodig voor de reclame. Maar 'n knap stukje is 't. Dat kinderkopje doet 't 'm wel. Je moet er eerst 'n beetje kijk op krijgen. Alleen die arm, die is misteekend!» — *En de duim, die boven de gesloten vuist krommend uitsteekt, wordt met een veeg langs het doek gebracht, om mevr. B. te laten zien, hóe erg de misteekening is!*

* * *

De jongere schildersbent onderscheidt zich in de sociabelen en de wilden.

De sociabelen gaan als gewone jongelui van goeden stand gekleed en vertoonen hun excentriciteit alleen wanneer zij de pen, soms ook als zij het penceel in handen hebben. Dan winden zij zich met behulp van auto-suggestie op tot een hoogen graad van «artisticiteit» en zoeken uit te drukken wat niet in realiteit, maar in sterke zelfverblinding visionair voor hen schijnt te bestaan. Het levenlooze krijgt dan leven en het abstracte wordt gestold tot een denkbeeldig «zijn». En deze hallucinaties versterkt de een bij den ander, zóodat ze in het zoeken en tasten naar het ongrijpbare zich al te vaak verrekken. Blijven zij zich houden aan de realiteit, die ze kunnen waarnemen, dan maken velen dikwijls heel mooie kunst.

* * *

Ditzelfde geldt ook de wilden. Het onderscheid met de sociabelen bestaat allereerst in het verwaarloozen van uiterlijk en kleeding — ook al dikwijls uit geldgebrek —, het leiden van une vie de bohême en het nog meer absoluut zijn in hun meeningen. Zij zien met nog sterker minachting neer op «de knoeiers» en «de fluimen»; negeeren allen, die niet tot hun kring behooren en zetten zich aldus hoog op den sokkel van hun zelfbewustzijn. Wat enkelen zeker niet noodig hebben, om werkelijk iets te beteekenen.

Het leven van deze wilden staat los van het gewoon maatschappelijke. Zij komen niet in de wereld, brengen geen bezoeken, hebben geen «conversatie». Voor meer dan een is de strijd om het leven heel zwaar en zij voelen zich te hoog in hun kunstenaarstrots om anders dan voor en door hun kunst te leven. Hun ateliers hebben zij in één der achterbuurten, waar het wonen goedkoop is. En zoo ze geen vrouwelijke kennis er op na kunnen houden, bestaat hun eenige conversatie in de ontmoeting met de vrienden — 's avonds in een kneip in de Warmoesstraat of bij Mast, waar hun geweldigheid den toon aangeeft en enkelen van het clubje zich een roes van vergetelheid drinken — van vergetelheid aan de ellende van het leven. Dan wordt er verder in dagen en weken niet gewerkt, tot plotseling de frenesie van den scheppingsdrang over hen komt en zij aan het schilderen gaan, zonder ophouden, vóort in een woedende behoefte om uit te storten, reëel leven te geven aan het visioen dat hen in zijn macht heeft; zij voor niets meer bestaan dan voor hun werk, en in hun koorts zelfs, bij gebrek aan olie, petroleum gebruiken om maar te kunnen blijven schilderen, eer het visioen verdwijnt.

* * *

Ook onder de bouwkundigen vinden wij de scheiding tusschen de ouderen en de jongeren. De ouderen, die bijeengehouden worden in de Maatschappij van Bouwkunst; de jongeren die zich vereenigd hebben tot *Archi-*

tectura et Amicitia. De eersten hebben hun eigen gebouw in de Marnixstraat; de tweeden komen bijeen in een bovenzaal van het American-hôtel.

Het verschil tusschen beide genres en vereenigingen is van eenigszins anderen aard dan dat in de schilderswereld tusschen oud en jong. De Maatschappij telt onder haar voorgangers ook eenige mannen van ontegenzeglijke bekwaamheid. Maar zij is een «zedelijk lichaam», een industrieel lichaam, met zoo iets over zich van het «Nut», deftig en geposeerd. Ze is bovendien kapitaliste, zoowel op zich zelf als wat den leden persoonlijk betreft. Dezen zijn de mannen die «er in zitten», die de connecties hebben en de groote bouwerijen aannemen, en die de jongeren van Architectura laten ontwerpen en teekenen. Dat zijn de werkbijen — — meest zonder kapitaal, niet officieel maar vrij en subjectief in hun kunstopvattingen, en evenals de jongere schilders één in hun sympathieën met de radicalen, fel gebeten op den bourgeois, op den Hollandschen kruideniersgeest, die wel eens, voor een gelegenheid, de talenten der jongere kunstenaars gratis weet te exploiteeren, maar niet, als 't er op aankomt, naar behooren te honoreeren.

* * *

Zij hebben intusschen nog een erger vijand dan de gewone bourgeois, deze strijdende leden van Architectura, en dat is de architect-makelaar of scharrelaar.

Inderdaad is er in de hoofdstad een zeker getal zich noemende architecten, die handige mannen van zaken maar slechte, althans onartistieke bouwkundigen zijn. Dezen weten zich met eenig kapitaal in te werken in de naamlooze vennootschappen tot het stichten van de een of andere inrichting, onder voorwaarde dat zij zullen mogen «bouwen». Zij doen dat dan op een koopje en — — walgelijk smakeloos. Wat niet belet dat zij toch een mooi artikeltje weten te krijgen in de dagbladen, die zich nu eenmaal verplicht schijnen te achten van elk nieuw gebouw te vertellen, dat 't «een sieraad is van de stad (of,

de straat) en den architect alle eer aandoet». — Mededeelingen, die den smaak van het groote publiek nog meer bederven, meehelpen aan de verknoeiïng van onze stad en tot schade van de werkelijk artistieke architecten, *die wij nu in onze stad hebben*, veel *knoeiers* aan een ruime broodwinning helpen!

We hebben toch anders aan één circus-Carré meer dan genoeg! —

* * *

Het aantal schilders en architecten in de hoofdstad mag groot zijn — vooral wanneer men daarbij nu nog de beeldhouwers en de kunst-industrieelen telt — voor de letterkundige schuiten wordt niet minder hard «volk meê!» geroepen.

Maar er zijn er onder de vaartuigen van allerlei slag.

Daar is allereerst, van achter af, het grijze salonbootje — keurig netjes ingericht, in Franschen stijl, waarop eenige heeren uit spelevaren plegen te gaan, om onderwijl hun artikelen voor den deftigen Gids te schrijven; of wel vertalingen te maken in versvorm, uit het Fransch.

* * *

Dan komt het koopvaardijbootje. Hierop vindt men de heeren van de beurs en den handel, die in hun leegen tijd oorspronkelijke stukken schrijven, humoristische of aandoenlijke schetsen uit het Amsterdamsche volksleven neerpennen of wel vertalingen uit 't Duitsch in rijmlooze jamben vervaardigen. De eersten en de laatsten behooren meest absoluut tot de oudere rederijkers; een enkele maakt iets beters. Onder deze heeren vindt men zeer drukke «Nuts»lezers en vaak een eigenwaan, die ver buiten de grenzen van hun dilettantisme loopt. Op ditzelfde bootje varen ook eenige dominé's-letterkundigen; en zij samen bezorgen er het menu voor de groote table-d'hôte der middelklasse-burgerij.

* * *

Wat volgt is het familie-havenbootje, waarop de journalisten- en middelklasletterkundigen varen.

In de dameskajuit zitten hier eenige ongehuwde dames, bezig met het schrijven van romans en novellen voor de leesbibliotheken, Eigen Haard en dergelijke. Ze vormen weer eenige groepjes, omdat de eenen wat meer van zoet houden dan de anderen. Een enkele harer waagt zich op de voorplecht onder de heeren, waarvoor op hun beurt eenige heeren onder de dames geraakt zijn. De één met een loftrompetje, waarmee hij ten behoeve van zijn lieve vriendinnen en vrienden placht te toeteren, maar dat hem sinds eenigen tijd uit de hand is genomen — zonder dat hij nog een nieuw heeft kunnen vinden. De ander, vroeger bezig met het maken van liefdesverhalen in welluidende verzen (die door hun verzorgdheid eerst nieuw klonken) doch nu te druk in beslag genomen door zijn studie van de nieuwste damesmodes en vertalingen van opera-teksten.

En boven, op het dek, daar loopen eenige heeren rond, die eigenlijk geen rustplaats kunnen vinden. Nu eens staan zij bij den achtersteven, met het oog naar het salonbootje gewend, dan weer vliegen zij naar voren om er smachtende blikken te werpen naar het snelvarende bootje, dat vóor hen en buiten de lijn in een zigzag vaart. Dan heffen zij luide lofzangen aan op die vóórvaarders en roepen heilbegeerig hun «anch-io!» uit. Maar zij worden niet gehoord; alleen schouderophalend uitgelachen en leggen, om hun dorst te lesschen, ten slotte ook maar bij de herberg «De zoete Inval» der Vereeniging van Nederlandsche letterkundigen aan.

* * *

Het voorste bootje is klein; er kan alleen een beperkt getal leden van den vriendenkring in. Maar 't is heel lichtblauw geverfd, en draagt een vlag van allerlei grillige tinten. De bemanning is ook al verscheiden. Een enkele staat er met opgestroopte mouwen de natuur te ontleden en haar deelen op een groezig sterk water te zetten. 'n Groepje zit droefgeestig midden in

de boot, bij groote kannen bier, die plotseling in een teug geleegd worden, en de jongelui nog somberder en levensmoeder maken, zóodat er droeve klachten klagende opstijgen uit hun bedrukte borst, daar de ziel mee uitgalmt naar boven. En soms gebeurt het, dat zij die kannen aangrijpen en er een woest bombardement mee beginnen tegen de booten achter hen; of ook, dat ze, na eerst elkaar hoog te hebben opgetild op hun schouders, er op eenmaal eenigen uit de boot smakken. Met een grijnslach om den scheef opgetrokken mond zit een kalme jonge man aan het roer om zich heen te kijken; terwijl op de voorplecht een ander op een fluit allerlei toontjes blaast, heel liefelijk en aangenaam, maar verward en zonder verband. En naast hem staat, met neergeslagen oogen, een kaalgeknipten bol en een verlegen gezicht, een ander te praten tot een groepje jongelui op de kade, dat in zijn verbeelding heel 't beschaafd Europa lijkt, en hem toeschijnt te luisteren naar de klaagzangen en het gefluit, ook zonder het te verstaan. Maar dat is ook niet noodig. Want het zijn alleen de klanken, die 't 'm doen — en de klanken zijn polyglottisch, zooals niet éen menschentaal!

* * *

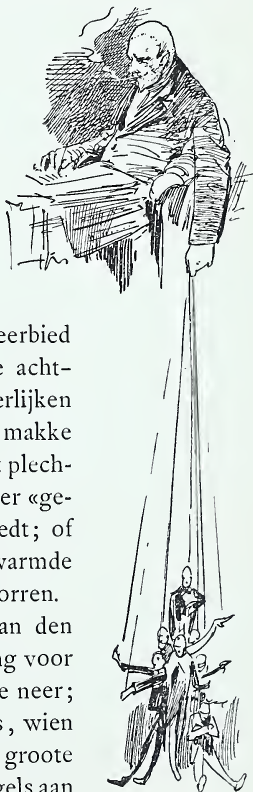
En heel op een platgeboomde naschuit van het Letterkundig veem daar komen de Amsterdamsche journalisten aan — tot ergernis van eenige Haantjes-de-Voorsten onder hen, die altijd met hun neus overal bij moeten zijn en meenen dat zoo'n stoet niet volmaakt kan wezen zonder hen. Dat zijn de Persers onder de persmannen; onder wie men evenwel de deftige Persen (leeuw-en-de-zon-mannen) niet zoeken moet.

Natuurlijk staan ze niet allen vriendschappelijk bij elkaar. Behalve onder de verslaggevers, die te veel in onderlinge aanraking zijn om niet elkaar af en toe noodig te hebben en wier goede verstandhouding dan ook weinig te wenschen overlaat (alleen de bijloopers der kleine pers worden op een afstand gehouden), is er onder de Amsterdamsche pers weinig homogeniteit. En van een journalistenkring is heelemaal niets meer te zien.

Trouwens, daar zijn persmannen, die niet minder obscuur zijn; eenvoudig omdat ze alleen arbeiden in hun bureaux, en daar rubrieken bewerken, die men pleegt te lezen zonder ooit aan de schrijvers er van te denken. Dit zijn de vertegenwoordigers der onpersoonlijke pers bij uitnemendheid.

* * *

Ook de hoofdmannen der groote bladen ziet men weinig in het publiek. Maar men kent ze niettemin, al is het niet van aangezicht. Daar is de Goedmoedige, de Salonachtige, de Heftig-scherpe. De één zoekt zijn ideaal in de Engelsche journalistiek, met haar lange, regelmatige, deftige hoofdartikelen over de onderwerpen van den dag, wil niet meer dan de opinie van de meerderheid zijner lezers uitdrukken, verandert daarom met deze om het half jaar, en legt grooten eerbied aan den dag voor oud-Amsterdamsche achtbaarheid en fatsoenlijk-Christelijk-burgerlijken zin, aan den lauwen brandstapel van wier makke verontwaardiging hij van tijd tot tijd met plechtigen idealistischen ernst het een of ander «geschrijf» van tegenstanders ten offer biedt; of wier vaderlandsliefde hij met de verwarmde pook van zijn rethorica zoekt op te porren.

Zijn tegenvoeter houdt zich meer aan den Franschen trant; soms gooit hij plotseling voor zijn lezers de voetzoekers van zijn ironie neer; werpt zich heftig op zijn tegenstanders, wien hij geen oogenblik van rust gunt, en wier groote en kleine verkeerdheden hij met draadnagels aan de fokkemast van zijn critieken spijkert. Hij laat zich niet drijven, maar stuwt voor, en houdt achter de schermen de touwtjes vast,

waarmee hij zijn politieke vrienden in beweging brengt. Meest doet hij dit zóo handig, dat geen buitenstaander aan de zelfstandigheid van die vrienden twijfelt, tot plotseling het op elkaar volgen van een artikel in zijn blad en een interpellatie in den Raad den samenhang ontdekt. Wordt het den interpellant te lastig gemaakt, dan strekt het blad van den baas hem gelukkig trouw tot schild en beukelaar en houwt deze heftig in het rond om die heiligschennis te wreken. Lieflijk kan de baas echter ook lonken naar de vrienden aan de overzij, en hij toont den scherpen kant van zijn vernuft, als het er op aankomt bij verkiezingen goed te maken waarom hem, den aanhanger van zeer moderne levensbeschouwingen, iemand die vierkant tegenover hem staat liever is dan een ander, die een heel eind met hem mee kan wandelen.

* * *

Naast of, ten minste grootendeels, tegenover beiden staan nu de leiders der drie andere groote bladen. De één, weinig sprekend, altijd het midden houdend tusschen de uitersten, een soort van «Nuts»man, noch zoetlief als de een, noch scherpflitsend als de ander — zelden zich bemoeiend met de eigenlijke politiek, meer, doch dan heel kalm, met sociale kwesties en deze behandelend naar het bevattingsvermogen van zijn talrijke plattelands-abonnés. Meest karakteristiek de scherp geteekende persoonlijkheid van den grooten machthebbende, als een tweede Cromwell een staatkundige en een kerkelijke in zich vereenigend; de eerste vooral voor de weekdagen, de tweede voor den Zondag. Sprekend als een profeet in de bijbeltaal, in een stijl pittig knarsend van oudroestige wendingen; vernuftig en handig in het debat, knap in het uitleggen en het gebruiken van bijbelteksten; persoonlijk democratisch en toch bekwaam om de aristocratie onder zijn partijgenooten aan de lijn te houden.

——— ——— ——— ——— ——— ———

——— ——— ——— ——— ———

——— ——— ——— ——— ——— ———

* * *

Onder de gewone Amsterdamsche journalisten vindt men het type «fin de siècle» in verschillende nuancen vertegenwoordigd. De kennis, die zij bij hun aanraking met allerlei leden van het genus homini hiervan opdoen, laat hen zoo zeer de holheid van het gros hunner medemenschen zien, dat ze moeite zouden hebben idealisten te blijven. Zij onderkennen overal belangzucht, intrigues, karakterkleinheid, ijdelheid en woordenpralerij en ze steken hun geringschatting daarvoor onder geen stoelen of banken. Maar naar hun aanleg en eerlijkheid hebben zij met cynisch zelfbewustzijn besloten van de wereld, zooals zij nu eenmaal is, zonder kieskeurigheid van middelen, zooveel mogelijk ten eigen bate te profiteeren — of wel zij blijven voortleven in een stemming van voortdurenden twijfel en ontevredenheid, zonder den moed om zich los te maken uit de halfheid waarin zij leven, en zich op anderen en zichzelf wrekend door een ironie, die hun ideaal van gister vandaag levend verbrandt. Natuurlijk zijn er ook die van deze kwellingen geen last hebben; 'tzij doordat ze te kortzichtig zijn om te zien hoe belachelijk zij zich maken in hun deftig vasthouden aan oude en rotgeworden begrippen omtrent kunst en maatschappij; 't zij doordat zij vollen vrede hebben gevonden en zich zalig gevoelen in een nieuw politiek geloof, zonder bewustzijn van het betrekkelijke ook dáarvan.

* * *

De Amsterdamsche journalist is in de oogen van de «Heeren» een wezen daar ze op neerzien, maar dat ze niettemin moeten ontzien; wiens «geschrijf» ze minachten of.... gebruiken.

In de oogen der burgerij een wezen daar ze tegen opziet — maar dat ze niet verplicht is te ontzien, omdat hij, naar haar meening, voor geld alles schrijft, wat van hem verlangd wordt.

In zijn eigen oogen meest iemand die niet genoeg «gezien» wordt; die het recht heeft om meer te doen, meer te vragen,

meer te eischen, dan eenig ander burger — en die verstand heeft van alles.

* * *

Als de Pers inderdaad de Koningin der aarde was, zouden er heel wat wat meer vervolgingen wegens majesteitsschennis worden ingesteld dan tegenwoordig. —

* * *

«Een vorst heeft altijd gelijk.» —

Dat is ook de leus van de meesten, die er zitten op den troon der Pers. — En wie er haar niet naar behandelt, wordt wel spoedig bekeerd.

Het muziekwereldje in Amsterdam zou niets met de kunst moeten uit te staan hebben en niet Nederlandsch zijn om onverdeeld te wezen. Gelukkig is het dit wèl.

Heel en al Nederlandsch intusschen niet. — Want er staat een heele Duitsche groep van muziekvereerders en muziekuitvoerders tusschen in. Dan nog de speciale Wagnerianen en eindelijk de meest neutrale en onpartijdige: de vrienden en instandhouders van het Concertgebouw.

* * *

Bij de verdeeling der muziekbeoefenaars onderscheiden we de musici, de muzikanten en de — dilettanten.

De musici dat zijn allereerst de leiders, de leeraren, de concertzangers en de ernstig meêtellende instrumentalisten van beroep; muzikanten zijn zij voor wie het bespelen van hun instrumenten anders niet dan een beroep en kostwinning is — en dilettanten, de dames en heeren die in het publiek aan muziek

doen en leden zijn van zangvereenigingen, muziekgezelschappen en fanfarecorpsen.

* * *

De Amsterdamsche musici-instrumentalisten legden tot voor korten tijd een bijzondere voorliefde aan den dag voor een uiterlijk kenteeken — lange, afgolvende haren. Doch nu veel jongere artisten integendeel zweren bij zeer kort afgeknipte bollen, is het lange haar ook bij de musici niet meer zoo gezocht als vroeger. Zelfs dragen velen niet eens meer een laag boord met slipdas, en wie hen niet kent zou aan hun uiterlijk niet zoo gemakkelijk den artist raden.

Dit gewoon-zijn kenschetst ook voor het overige hun levenswijs. Ze doen niets vreemds, niets grilligs, niets bijzonders. Als ze getrouwd zijn leven ze meestal kalm burgerlijk, in den stand der leeraren (want rijk worden er van hun kunst maar weinigen). Alleen een enkele — gehuwde en ongehuwde — toont zijn behoefte aan voortdurende prikkeling van zijn zenuwen, door een sterk gebruik van alcoholische dranken; liefst, als een herinnering aan een verblijf in Duitschland, Münchener Bier, dat zij zich 's avonds door eene Deutsche kellnerin in de Warmoesstraat laten voorzetten. Een bepaald musikalische kneip ontbreekt intusschen en de Wagnerianen pur sang ontmoeten elkander bij voorkeur in het American-hotel aan de bittertafel.

* * *

Een nauwgezet waarnemer van het Amsterdamsche muzikale leven vindt er wel verschillende kringen en groepen, maar hij ontdekt niet zoo licht het principeele verschil tusschen hen. Waarom de zangvereeniging Excelsior, de Amst. Afd. der Mij. voor Toonkunst en de Wagnervereeniging naast elkander bestaan, is zoo gemakkelijk niet te zeggen — en waarom de laatste zich niet met het orkest van het Concertgebouw in wilde laten nog minder. Natuurlijk *zijn* er verschillen — een meer of min-

der dwepen met Wagner en de absolute muziek. — Maar de persoonlijke kwesties beteekenen het meest. Velen willen tegelijk graag de eerste viool spelen — en dus is het te begrijpelijk dat een harmonisch concert onmogelijk wordt.

* * *

De Duitsche muziek en de Duitsche musici zijn in Amsterdam wel niet zóo oppermachtig als in de tweede koopstad van ons rijk, maar ze tellen toch duchtig mee. Onze jongere componisten, dirigenten en solisten van beteekenis behooren, al zijn ze Nederlanders en zelfs niet met Duitsche dames gehuwd, toch tot de Duitsche school — de éen wat meer uitsluitend dan de ander, sommigen volbloedig. Van een oorspronkelijke, nationale kunst, zooals de Vlamingen die hebben, is bij ons nog niet veel te bespeuren. Toonkunst (de Amsterd. Afd. der Mij. n.l.) doet er niets voor; de Ver. van Nederl. Toonkunstenaren werkt meer alleen voor de Nedl. uitvoerders; een enkele onzer zangvereenigingen alleen, onder leiding van een onzer jongere componisten, maakt er haar werk van Nederlandsche werken uit te voeren. Ook het orkest van het concertgebouw doet tegenover onze componisten zijn plicht, wat de vele abonnés, door bij dergelijke uitvoeringen weg te blijven, zeer op prijs toonen te stellen.

De Hollandsche — of Nederlandsche opera — rechtvaardigt haar naam door het geven van vertalingen van allerlei uitheemsche zangspelen, in een echt opera-Hollandsch. Aan het uitvoeren van oorspronkelijke opera's kan zij zich om de kosten en het onbeteekenende van veel hollandsche werken niet zoo licht wagen. De artisten aan deze opera munten voor het grootste deel meer uit door de gaven der natuur, dan door muzikale vorming; en hun hollandsch is zelden vrij van zeer eigenaardige vreemdigheden. Maar zij doen meest allen hun best en zijn bij hun publiek zeer populair.

Getrouw aan hun voortreffelijk principe van onthouding, blijven de Amsterdamsche «upper ten» van deze instelling verre,

zoolang zij nog niet in de mode is en nog moeite heeft om er te komen.

Tot nu toe is zij evenwel het troetelkind van de verslaggevers geweest, die er plachten neer te zitten met één oog toe en één oor dicht. Wat de impressies van enkelen niet anders maakt dan wanneer zij dit niet deden.

* * *

De Amsterdamsche dilettanten verkeeren in het bijzonder geval dat zij worden geleid door één der hunnen, wiens dilettantisme de kunst van de meeste mededingers staat en die zich tot het middelpunt heeft weten te maken van een kring aan zijn voeten neergeknielde bewonderaarsters en bewonderaars, wier eenig muzikaal geloofsartikel is:

«Wagner is Allah — en Y is zijn profeet!»

Velen dezer dilettanten leggen een buitengewonen ijver aan den dag. Meest zijn zij tegelijk lid van twee of drie zangvereenigingen, repeteeren soms avond aan avond, en geen uitvoering van eenige beteekenis heeft er plaats of men ziet dezelfde gezichten er altijd weer bij — hoewel lang niet altijd dezelfde toiletten. Voor oudere en jongere dames van geld — 't is de gegoede burgerij waaruit dit leger gerecruteerd is — zijn deze concerten uitstekende gelegenheden om eens uit te steken; en er zijn er dan ook, die onder de sterke verdenking staan van alleen op te komen om een particulier toilet-tentoonstellingtje te kunnen houden. Daartegenover houden zij de lippen dan

gesloten; wat niet altijd tot nadeel van de uitvoering strekt.

In het algemeen zijn de dames-dilettanten voor een leider van takt en die het geluk heeft in den smaak te vallen, het meest gemakkelijk. Zij laten zich veel zeggen, en doen op de repetities met pleizier nog weer eens 'n brok over. De heeren zijn lastiger en gewoonlijk zeer er op gesteld in hun waarde erkend te worden. Heeft een dirigent het ongeluk de dames niet te behagen, dan is hij ook zelden tegen haar leuke tegenwerking opgewassen. En wee hem, als hij, zijn geduld verliezend, zich een barsche uitdrukking veroorlooft! Dan trekken al de dames zich in het wachthuis der «beleefde vormen» terug — en hij heeft het voor altijd verbruid.

* * *

Een onhandig maar goedhartig leider wordt door de dames meest behandeld met een medelijdende tegemoetkoming. — Door de heeren, als er geen «partij»zaak bij te pas komt, met minachtende onverschilligheid.

Veel artisten zijn onhandelbaar.

Een gevolg van hun nerveus temperament.

Veel dilettanten zijn lastig.

Een gevolg van hun gemis aan artistiek temperament.

* * *

Ook in het leger van het dilettantisme komen wel eens promoties voor.

Dat wil zeggen: leden van het koor worden belast met het zingen van kleine solo-partijen.

De dames en heeren, wien zulk een onderscheiding te beurt valt, worden op de programma's aangeduid met drie sterretjes; de dames door het bestuur vereerd met een bouquet, door het publiek begluurd, door de collega's van het koor van top tot teen gemonsterd en — benijd.

* * *

Een opmerkelijk verschijnsel in ons muzikaal leven:

De vereering voor Wagner is zóo groot dat de Wagner-vereeniging meer leden kon krijgen, dan zij, vroeger, bergen kon.

Bij de zeer verdienstelijke uitvoeringen van twee hier nog niet gegeven latere werken van Wagner door het Duitsche opera-gezelschap van Rotterdam, waren de leden der Wagner-vereeniging — afwezig.

Dat komt van den Profeten-dienst.

* * *

Een uitvoerige karakteristiek van het Amsterdamsch muziekdilettantisme, zou verplicht zijn melding te maken van een aantal mannenzangvereenigingen (mèt en zonder bal nà); van fanfare-corpsen en muziekgezelschappen (dito als dito); van onderwijzers, dirigenten .... verslaggevers.

Omdat de muziek de gevoelskunst bij uitnemendheid is, kan ieder die gevoel heeft ook aan muziek doen, er over oordeelen en schrijven.

* * *

«Of m'n zoontje gehoor heeft?» — zegt beleedigd een rijk geworden dikke kruidenier in antwoord op een vraag daaromtrent van den «meester», dien hij ontboden heeft om zoontje les in 't vioolspelen te geven — «dat zal ik u 'reis laten zien»!

Hij maakt de deur open en roept met 'n sterke uitzetting van z'n stem: «Jaapie! Jaapie! waar zit je»?

Het antwoord klinkt, uit de verte: «Op zolder, pa!»

«Hebt uwe 't gehoord?» — vraagt triomfantelijk de vader den muziekmeester — «òffie gehoor heeft?! Hij geeft me antwoord, heelemaal van den zolder!»

Van die menschen met een gehoor als Jaapie zijn er velen; en velen die beleedigd zouden zijn door een vraag er naar, als Jaapies Papa.

* * *

De Amsterdamsche muzikant behoort noch tot de meest gefortuneerde, noch tot de meest geziene burgers der hoofdstad en velen erkennen in hem niet dan bij gratie iets van den artist. Meestal, 't moet gezegd worden, geeft zijn uiterlijk en manier van doen daartoe dan ook alle aanleiding. Hij toont bijzondere neiging voor bier en grogjes, behandelt zijn instrument op de meest nonchalante wijze en speelt er op los zonder naar de geschreven muziek te zien. Niettemin heeft hij een zeer krachtig bewustzijn van zijn waardigheid als kunstenaar, en meer dan één onderscheidt zich inderdaad door een vaardigheid op zijn instrument, die menig hooger geplaatst kunstbroeder hem zou mogen benijden. In geen vak is het aantal verloopen genieën zoo talrijk als onder de muzikanten.

* * *

Om hem goed waar te nemen, moet men in onze kleine schouwburgen gaan.

Daar zit er een, 'n ouwe knorrepot van 'n violist, kaalhoofdig, grijs van haar, dat van het achterhoofd tot boven zijn kalen knikker klimt, het gezicht doorgroefd met rechte en schuine rimpels, de oogen onder geloopen, den neus naar den mond afgetrokken. Vóor de ouverture begint rekt hij zich met 'n melancholiek gezicht eens flink uit, den hals uitstrekkend en met 't hoofd in de zaal kijkend. Dán, op een wenk van den kapelmeester, pakt hij met 'n greep zijn viool beet, bukt voorover en gaat aan het strijken, zonder den heelen avond de partituur met een blik te verwaardigen. Hij heeft voor den kapelmeester de instrumentatie gemaakt en weet er nu verder alles van.... Toch speelt hij geen noot

valsch, maar kijkt bij het vroolijkste moppie altijd even somber en miezerig.

* * *

In datzelfde orkest zit een fluitist, die het zich in het hoofd heeft gezet, dat zijn fluit koning moet kraaien. Of 't te pas komt of niet, hij blaast boven alles uit, met heel z'n kracht. Tot de kapelmeester hem in de gaten krijgt en hem wenkt meer pianissimo te blazen. Maar dat is zijn eer te na. Met een woedend gezicht kijkt hij den kapelmeester aan en nauwelijks heeft hij eenige maten rust, of hij begint zijn fluit op den grond te smijten, grimassen te maken dat hij 't verdraait, te mopperen: «dàt kun je denken, dat ik me laat koeieneeren — probeer me dàt nog ereis» en raapt dan onder de hand de fluit weer op, blaast zijn partij en begint bij de volgende rust hetzelfde spel van zijn verontwaardiging opnieuw.

* * *

Weer een ander is 'n hartstochtelijk liefhebber van lezen. Daarom brengt hij in het orkest z'n roman mee, die hij op z'n gekruisde beenen legt, terwijl hij zijn viool aan een touwtje aan den arm heeft hangen. Van alle paar maten rust profiteert hij aanstonds om z'n lectuur te hervatten. Dan laat hij vlug z'n viool neerbengelen, buigt het hoofd voorover, leest eenige regels tot de beurt weer aan hem is, pakt dadelijk z'n viool beet, zaagt er over heen en begint bij de volgende rust weer onmiddellijk met het lezen.

* * *

Hier is een ander, die de strenge deftigheid vertegenwoordigt. Hij is een gefailleerd koopman of op andere wijze afgedaald en wat hij vroeger uit liefhebberij deed, helpt hem nu aan zijn kostwinning, al is 't dan een magere. Maar hij is er op gesteld te toonen dat hij niet tot 't plebs behoort. Zijn haar zit daarom altijd zorgvuldig gladgestreken (als 't er af kan met

pomade) en met een onverstoorbare nauwgezetheid houdt hij het oog op zijn partituur, en laat hij den strijkstok over zijn cello gaan. Trouwens, als hij niet zoo precies oplette, zou hij dadelijk in de war zijn en al komt 't er voor die tusschenstukjes zoo precies niet op aan, hij is te hooghartig om niet den schijn aan te nemen alsof 't geen hij doet van de hoogste beteekenis voor het succes der vertooning is. Heel iets anders dan die bende jongens, die de violen spelen en wier dartelheid en gemis aan eerbied voor de kunst, die ze uitoefenen, hem vreeselijk hinderen! Wat moet 't publiek wel gaan denken van die muzikale uitvoeringen?! Als hij eens kapelmeester was! Maar de zijne, die heel het répertoire van mopjes uit het hoofd kent, zit met knikkenden bol en loomerige armbeweging slaperig de maat te slaan, tot hij aan de finale is en dan met één zwaai het teeken geeft om er uit te scheiden, z'n muziekboek dichtslaat en van zijn stoel zakt, tenminste wanneer het geen première is, waarbij de muzikanten gewoonlijk blijven kijken. Is 't een bekend stuk, dan verdwijnen zij (zoo er althans geen melodrama «gemaakt» moet worden) onder het tooneel in een hok van foyer, waar de kaarten voor den dag komen en onder 't spelen van 'n ecarté of zes-en-zestig bier en grogjes gehijscht worden tegen artistenprijs.

De grootste ergernis van onzen nauwgezetten cellist (die altijd in 't orkest blijft) is het afkloppen door den regisseur in de tusschenbedrijven, vóór het einde van een muzieknummer. Wat het publiek altijd welkom is, lijkt hem een heiligschennis.

* * *

Er zou nog een heel hoofdstuk te schrijven zijn over den muzikant, wanneer we nog maar wat lager afdalen en hem gaan waarnemen in Nes en Warmoesstraat, waar we hem — soms nu ook *haar* — aantreffen als pianist en violist — den laatste natuurlijk niet zonder den eerste.

Oppervlakkig de zaken beschouwend zou men meenen, in

deze etablissementen de paria's der muzikantenwereld aan te treffen. Dit is echter lang niet altijd het geval. Is de inrichting druk bezocht, dan heeft de eigenaar of eigenares er soms een goed weekgeld voor over om een ervaren pianist te krijgen en men hoort er dan merkwaardig goed spelen. Alleen het fut is er natuurlijk uit. En meest gaat het spelen automatisch, met de oogen meer in de zaal dan op het muziekblad. Voor wie hier niet te kieskeurig is, valt er nogal eens 'n graatje af, vooral in den vorm van gratis-consumptie, 't zij als een gift van trouwe bezoekers, 't zij door de welwillendheid der bedienden. Want er komen daar altijd heeren, die de bestelde consumptie niet opgebruiken, zóodat de bedienden er de beschikking krijgen over in 't geheel niet of nauwelijks aangeraakte glazen bier en grog. Het «spuit» heeft natuurlijk geen waarde en wordt niet eens aangezien.

De grootste sukkels zijn hier altijd de vioolkrassers. Ondanks het sterk verbruik van hars, die dan boven op de kast achterblijft en haar uit de verte op een kaal hoofd doet lijken, kost het hun moeite er geluid uit te krijgen. Ze zitten te zagen en te krassen, met convulsieve trekkingen op 't gezicht als 't niet lukt, en met hoofdbewegingen het tempo of liever de cadans aangevend. En als er een smachtende streek moet komen, dan gaan hoofd en hals heelemaal mee de laagte in, om bij het opgaan der melodie zich weer te verheffen. Puur om akelig van te worden!

* * *

De meeste muzikanten zouden er van hun schraal tractement niet komen, wanneer ze niet nu en dan wat buitenkansjes hadden in den vorm van het spelen op bruiloften, bij partijen en liefhebberij-uitvoeringen. Dan wordt er voor *f* 1,— per avond een remplaçant naar het orkest gestuurd, om zelf *f* 2 à *f* 3,— te beuren. De aannemer van de muziekpartij zorgt altijd wel dat hij niet te veel aan de anderen betaalt om zelf het meeste te kunnen overhouden, en de concurrentie onder deze muzikale

arbeiders is zóo groot, dat hem dit altijd wel lukt. Daarenboven betalen de meeste partijgevers te weinig voor de muzikale uitvoering, om op iets goeds aanspraak te kunnen maken, terwijl de muzikanten weten dat zij, behalve hun loon, ten minste zoo'n avond en nacht genoeg te drinken en te eten kunnen krijgen. Want wordt hun dit niet gegeven, dan zijn ze wel zoo vrijpostig om het te vragen of te nemen en het bedienend personeel is op alle partijen zeer gul. Als de «menschen» zich te goed doen, achten zij 't niet meer dan billijk dat niemand toekijkt. En wie zal controleeren of er wat extra-wijn verbruikt is en hoeveel er van tafel is overgeschoten?

Toch verliest geen muzikant, al verwaardigt hij zich ook om in de keuken te gaan schransen en al raakt hij wat beneveld, zijn point d'honneur van artist éen oogenblik. De onbeschaamde, die het wagen zou, hem te verwijten dat hij te veel gedronken heeft, of hem als een ondergeschikte te behandelen, wordt door hem op zijn plaats gezet. Al is 't de ceremoniemeester in eigen persoon.

* * *

Op een partij zijn, op zeker oogenblik, de muzikanten zoek. Een ceremoniemeester loopt hen opsnorren en vindt den koperblazer in de keuken.

«Och trompetter!» zegt hij, «blaas jij de muzikanten ereis even bij mekaar».

«Meneer!» — roept de verontwaardigde musicus, terwijl hij vuurrood opstaat — «**ik** ben geen.... trompetter, maar **u**»!

En maanden achtereen vertelt hij aan al zijn bekenden, hoe hij dat mannetje op z'n plaats heeft durven zetten: — «'n Trompetter, meneer, dat ben ik niet, maar jij!»

* * *

Ook in dit deel van het vak is ongelukkigerwijze alweer de klad gekomen door de concurrentie van — «liefhebbers», die voor éen daalder of twee guldens als solisten gaan spelen op de fluit of de harmonica. 't Is schande zooals de kunst verknoeid wordt!

En dan de muzikanten van de straat! — De orgellui, die er nu zelfs heele orchestrions op nahouden en met die dingen ook binnenshuis gaan spelen! — De gewone straatmuzikanten, nu ja, die doen geen kwaad. De oude klarinettist en de jongen die op zijn vingers fluit en de occarina-speler, dat zijn geen muzikanten meer! en met de *kunst* heeft hun gefluit of getoeter niets te maken.

De wereld der Amsterdamsche tooneelartisten vertoont op dit oogenblik een echt amalgama, onder den invloed van afkomst, vroegere en tegenwoordige omgeving.

Daar zijn allereerst de weinige veteranen van het oude leger der Leidsche Pleiners, die nog de sporen vertoonen van de traditioneele deftigheid en plechtstatigheid der oude tooneelprinsen en prinsessen. Hun manieren en hun spreekwijze laten zien dat zij groot zijn geworden in een tijd toen het spelen «in costuum» dagelijksche bezigheid was. Zij spreken langzaam, met sterken nadruk, afgemeten; en hun houding en gebaren zijn daarmee in overeenstemming. 't Zijn meneeren en mevrouwen — die de minderen op een afstand houden, het besef verraden van den arbeid dien zij zich getroost hebben om de moeilijkheden van hun kunst te overwinnen, en door oude en jonge comediegangers met een zeker respect behandeld worden. Op hun beurt leggen zij weer datzelfde respect aan den dag voor allen, die ernstig in hun kunst belang stellen; zij hebben ontzag voor het publiek, voor de pers en ook voor de letterkunde. Een oorspronkelijk stuk van een der officieele litteratoren wordt door hen met bijzondere voorliefde en eerbied gespeeld en als zij voor een benefiet- of jubiléavond zelf een stuk mogen uitzoeken, kiezen zij bij voorkeur — een litterarisch werk.

* * *

Op hen volgt het geslacht, dat groot is geworden buiten den invloed van het Leidsche Plein, maar zich, in het wild,

ontwikkeld heeft in de kleinere schouwburgen. Zij hebben in hun tijd van alles gespeeld: meest romantisch-moderne stukken, alias draken, in een verfoeilijk Nederlandsch, zonder toezicht of leiding, een stuk opbrengend in vijf, zes dagen, en 't dan spelend voor het publiek van de schreeuwende effecten. Toen op beschaving en letterkundige ontwikkeling tamboereerende dames en heeren van het Tooneelverbond zich nog niet met hen bemoeiden en geen wakende oogen van Leden van een Raad van Beheer op toiletten en manieren toezagen. Op hun beurt bekommerden zij zich niet om dat «beschaafd» publiek; noch vroegen er naar, wat «men» van hen zeggen zou. Hun omgang buiten de tooneelwereld bestond uit een minder slag van menschen, die hen familiaar bij den voornaam noemden en met wie zij kaartten, biljartten, enz. Voor het overige deden zij wat ze wilden, luisterend alleen naar de neigingen en luimen van hun artistiek temperament of naar wat zij daarvoor hielden; in het publiek zich onderscheidend door hun luidruchtigheid, hun ongegeneerde manieren en hun de aandacht vergende kleeding; cabotins, die veel hielden van krasse uitdrukkingen en «gemeene uien».

* * *

Toen omstreeks 1875 de beschavingsmachine met haar afschuierende borstels in beweging werd gebracht....

Wie daar niet onder kwamen en buiten haar aanraking vielen, bleven wat zij waren.... En onder de mindere goden, die aan de kleine theaters bleven, of later er aan kwamen, vindt men het echte onvervalschte cabotin-type nog in talrijke vertegenwoordigers. Hetzij dat ze specialiteiten zijn geworden in het publiek-aan-den-man brengen van gemeene en dubbelzinnige aardigheden, hetzij dat ze zich nog altijd den keel heesch schreeuwen bij het vertoonen van de draken, daar verschillende theaters regelmatig op Zaterdag- en Zondagavonden het getrouwe publiek op onthalen. De laatsten vooral zijn minimum-lijders. Ze hebben dikwijls niet eens 'n vast engagement en zoeken dan hun fortuin

door met een saamgebracht troepje in de allerkleinste provinciesteden op de kleinste tooneeltjes de allergrootste draken te gaan spelen. Maar sedert de twee eerste gezelschappen van ons land zich niet te hoog achten om datzelfde te gaan doen, is ook hier voor hen het vet van den ketel. En zij moeten, nu de provincie zoo kritisch is geworden, zich wel vernederen om bij vereenigingen van liefhebberende ambachtslui in Maison Stroucken gastrollen te vervullen, en er een zaakje bij te doen. Gelukkig, zoo de doublure-woede van eene directie ze af en toe nog eens, voor een schuifje, met groote rollen belast, die ze met of zelfs zonder ééne repetitie opknappen; of ze bij liefhebberijvereenigingen voor regisseur mogen spelen. Gelukkigst — wanneer ze er in slagen zelf directeur te worden: het ideaal van elk Hollandsch acteur en dat hij bereiken kan zonder talent en zonder kapitaal.

«Waar niet is, heeft immers de keizer zijn recht verloren.» — En van dien rechtsregel is hijzelf al zoo vaak het slachtoffer geweest, dat hij niet weten zou, waarom hij dien niet ook eens als directeur zou gaan toepassen. Je zit dan toch altijd het dichtst bij het laatje.

* * *

Anders zij — die door die groote beschavingsborstels zijn afgestoft tot salon-acteurs.

Wie ze op het tooneel ziet, hoort nog wel eens aan het minder zuiver Hollandsch en bemerkt ook aan sommige manieren nog wel, dat niet altijd in salons gewandeld is. Maar de werking van den borstel is er toch duidelijk merkbaar.

Niet aldus achter de schermen en in het gewone leven. Den in volle vrijheid opgegroeiden naturen is het salonpak hinderlijke dwang. Het wordt een strijd tusschen de ijdelheid, die het mevrouw en meneer zijn zich graag zou laten aanleunen, en de natuur, die er niet tegen kan. Liefst wordt daarom nog altijd het oude leven, hoewel dan wat ingetoomd, geleefd; de omgang met de mindere kunstbroeders, het kaarten en biljarten

voortgezet, ook omdat de vereering van dezen de ijdelheid goed doet; en dan opgehaald van vroegere tijden en vroegere triumfen, met een geringschatting voor salonwerk en litteraire tooneelbemoeiing. Wordt die geaccepteerd en geduld, 't is meest voor den schijn en omdat men niet anders kan. Liefst was de oude Adam zichzelf gebleven. En hij toont zich geheel de antipode van de straks beschreven veteranen: afkeerig van de pers, de litteratuur en de heeren; onverschillig voor het publiek, maar niet voor zijn toejuichingen.

* * *

Volgen een paar middentypen: de vroegere cabotin, maar die bij het komen onder den grooten borstel nog zóo jong was dat hij van het oude niets heeft overgehouden, hoewel hij geen fond genoeg had om meer dan oppervlakkig beschaafd te worden: — hij is de salon-mensch bij uitnemendheid, doch van wien weinig overblijft als men hem zijn rok uittrekt. Dán de goed burgerlijke, die den ernst en degelijkheid van zijn kring heeft meegebracht met wat meer beschaving en ontwikkeling, zich niet thuis gevoelt te midden der oud-cabotins en toch ook weer niet genoeg algemeen ontwikkeld zich acht om uit zijn kring te treden en over andere dingen te spreken dan rollen, collega's, rolverdeelingen en dergelijke. — Hij leeft soliede, bijkans ingetogen; hij verkeert graag met menschen buiten het tooneel, doet in het dagelijksch leven alle moeite om door zijn toilet en zijn manieren niet den acteur te verraden, heeft allen eerbied voor de kunst en — het publiek — en droomt er van eens op een klein buitentje te kunnen kleinrentenieren.

* * *

En nu komen de jongeren, — die al van hun prille jeugd onder den borstel zijn geweest in de kweekplaats aan de Marnixstraat — en zij die zich het air daarvan willen geven.

Een algemeene eigenaardigheid, bijzonder bij de dames van dit soort op te merken, is hun ingetogenheid. Een enkele mag

eens uit den band springen en den ouderwetschen cabotin gaan uithangen — als 't een heer is, moet er een pelsjas bij; — zelfs wie dit doen komen meest spoedig er van terug — dank zij de huwelijksfuik, daar ze vroeg plegen in te kruipen. En dan worden zij beste, brave huismoeders en huisvaders, die zelfs met de kinders uit wandelen gaan, dàt menig beschavend tooneelbeschermer er nog een voorbeeld aan zou kunnen nemen. Ongelukkig ziet men hun dit gauw als kunstenaars aan, daar de huishoudelijkheid het expansie-vermogen der artisten gewoonlijk beperkt, gelijk omgekeerd de nerveuse prikkelbaarheid der artisten hen buiten de alledaagsche huisbakkenheid drijft.

Voor het overige zijn ook deze jongeren echte kinderen van hun tijd: ze hebben een hoogen dunk van zichzelf en zien juist niet op tegen de ouderen. Wie het minst beteekenen, vertoonen deze beide eigenaardigheden het sterkst. Met de veteranen komen enkelen overeen in hun liefde voor de litteratuur, en de omgang met letterkundige dames en heeren wordt door hen meer gezocht dan gemeden. Zelfs zijn zij onder den invloed van de nieuwste litteratuur en dwepen dan met Ibsen of met den Nieuwen Gids. Ze beginnen weer van verzen te houden en denken er mede aan, dat een acteur of actrice ook nog studeeren moet. Natuurlijk evenwel niet allen. En er zijn onder de allerjongsten zoowel als onder de ouderen, die gelooven dat zij alles kunnen en zich aan het moeielijkste zouden wagen, zonder aarzeling.

* * *

Zonder een paar typen, zou onze beschrijving van het tooneel in de hoofdstad heel en al niet compleet zijn.

Natuurlijk komt den directeur in zijn verscheidenheid een belangrijke plaats toe. Want zonder hem zou het tooneel op stelten staan en alles in het honderd loopen. Hij is de man die de stukken leest, zorgt dat de vertalingen gemaakt worden (als hij ze ten minste niet kant en klaar onder den neus krijgt), oorspronkelijke auteurs van zich afschudt, hun stukken terug-

stuurt of in de provisiekast te schimmelen legt; de rollen verdeelt; boeten opstrijkt, klachten van de artisten aanhoort of ook — niet; het répertoire vaststelt, doublures en triplures in orde brengt, de spoorboekjes nagaat om de treinen van vertrek en terugkeer zoo zuinig mogelijk (met 't oog op te betalen séjour) uit te kiezen; correspondentie voor de bepaling van een tournée voert; de boeken bijhoudt; 's avonds aan de contrôle zit of staat, vrijbiljetjes geeft, enz. enz. enz. Wèl doet hij niet altijd alleen; als er een compagnieschap van directeuren bestaat, helpen allen een handje en belasten zich ook dan meteen met de regie (d. i. met het aanwijzen waar ieder persoon op het tooneel moet staan en gaan, wanneer hij moet zitten en weer opstaan), ook met het aangeven en uitzoeken der decors en het bepalen der verlichting — terwijl natuurlijk de meneeren-directeuren het meeste werk aan anderen overlaten. Maar hoe dan ook, het spelen van directeur is een heel lastig en moeilijk en ondankbaar baantje en wie de kunst niet verstaat om *alles* «mogelijk te maken» .... in strijd met de eischen der kunst, maar overeenkomstig die der voordeeligste exploitatie, zou er bij ons te lande heel en al niet komen. Nu is het toch al moeielijk genoeg den artisten te betalen wat hun toekomt; vooral in den zomer, zelfs al wordt er dan tegen half geld of *en partage* gespeeld. 's Winters zou het met reizen en trekken, verdeelen van het gezelschap, desnoods met aanvulling van wat los volk, nog wel lukken — als de kritiek er maar niet was om de zaken te bederven. Het ergst is, dat een directeur nooit weet hoe hij 't met die heeren heeft — omdat ze zoo variabel zijn; vandaag zus, morgen zoo. — Als ze allemaal nog maar oordeelden volgens 't een of ander boek over aesthetica, of tot regel hadden, zooals een enkele, om alles mooi te vinden! Maar er zijn er onder, die Lessing's Hamburgische Dramaturgie zelfs nooit gelezen hebben!

* * *

Daar zijn verschillende soorten van directeuren in onze stad. De directeur-mijnheer, die, in het bewustzijn van z'n menschen altijd prompt te betalen, ze meest zeer uit de hoogte behandelt en de directeur-mijnheer die graag vóór alles zich fatsoenlijk mensch toont. De met zichzelf ingenomen directeur, die gelooft dat niemand de kunst van met z'n artisten om te gaan zoo goed verstaat als hij; de opsnijerige reclame-directeur, die zich zelf altijd vooropstelt, voor zijn publiek redevoeringen houdt, waarin hij zelfs de hulp van God bij zijn onderneming te pas brengt, en die met bijzondere handigheid ovaties weet voor te bereiden aan zijn artisten en zichzelf; de directeur-letterkundige, die graag spreekt over zijn stukken en vooral over een dat hij nog maken zal, «zoodra ie tijd heeft en daar heel Amsterdam in zal komen, de burgemeester, de gemeenteraad en de critici ook, ha! ha! ha!» — de directeur-auteur-acteur-regisseur, die door de vereeniging van deze functies in staat is om er altijd een extraatje uit te slaan en zich zelf en de zijnen met mooie rollen te bedeelen; de directeur-auteur, die in zijn eentje of met een ander — die dan 't meeste werk doet — stukken schrijft, of een gepeperd Fransch blijspel met nog wat krasse uien verrijkt; de directeur-cabotin, die in een pels loopt en zich schrikkelijk gewichtig betoont; de gastvrije directeur, die zijn begunstigers met bijzondere gulheid weet te ontvangen; de schacherende directeur, die uit alles geld weet te slaan, en met veel handigheid gebruik maakt van de afhankelijkheid der artisten, door ze ieder jaar te ontslaan en alleen tegen minder honorarium te engageeren. — Een heele rij van typen! Enz.

* * *

De klacht der Amsterdammers over hun zomersche plaag: de muskieten, is bekend. Minder bekend, dat er nog bijzondere parasieten alleen in de tooneelwereld voorkomen, waar ze worden aangeduid met den algemeenen naam van «tooneelvloo»!

Zelden is dit wezen schadelijk. Veeleer het tegendeel. Het brengt meest voordeel in den vorm van: veel entrées (de tooneel-

beschermer), van nieuws uit Parijs (de tooneelkenner), van grogjes en bouquetten (de artistenvriend). Wat hij er zoeken komt is alleen een zeker moeilijk te definieeren aangename gewaarwording, die het vreemde en grillige leven achter de schermen biedt, of wel het voor de ijdelheid streelend bewustzijn, van meer vertrouwd te zijn met de artisten en directies, eenige voorrechten te hebben in het theater en een stuk te zien spelen, dat *hij* heeft aangeraden!

* * *

In onderscheiding van de andere parasieten behoort de tooneelvloo derhalve tot de nuttige dieren en zoolang hij niet door bijzondere pretenties meer last dan lust veroorzaakt, wordt hij dan ook gaarne geduld — en.... geëxploiteerd. — Dit gebruik en misbruik maken van anderer goedwilligheid behoort tot de onderdeelen der schouwburgexploitatie, daar vooral de geroutineerde tooneelmenschen bijzonder slag van hebben. Wie begint met gratis-vertalingen te leveren, stukken te bezorgen, op z'n tijd bouquetten en kransen te geven, in te teekenen op benefietlijsten, propaganda voor artisten en stukken te maken, wordt meer en meer met dergelijke vereerende opdrachten belast en het valt hem niet licht zich weer terug te trekken.

* * *

De tooneelvloo kan worden onderscheiden in den heer en den plebejer. De eerste blijft min of meer het karakter van den beschermer bewaren; zijn omgang met de dames of heeren artisten is hoffelijk, beleefd, voorkomend; nooit geheel gemeenzaam. Hij tracteert graag, is graag achter de schermen, verzuimt niet

de artisten te komen complimenteeren en vindt zijn grootste amusement er in, bij dames en heeren een poosje vertrouwelijk in de kleedkamers (foyers voor de artisten zijn bij ons onbekend) te mogen praten. Zoodra hij vertrokken is, wordt hem bijkans altijd een lange neus nagegeven.

De ander, de oudere, is voor dit alles onverschillig; hij kent meest de tooneelwereld van zeer nabij en al van langen tijd, soms ook is hijzelf er aan verbonden geweest. Hij heeft daarom ook geen illusies meer en ziet menschen en toestanden in hun grove naaktheid. Hij kent de artisten van vroeger, weet van hun meest intieme aangelegenheden, jij't en jou't men hen, is gemeenzaam, plat, grof, ploertig, zit veel in de koffiekamers, verkoopt graag platte aardigheden, drijft den spot met alle ideaal, met pogingen van tooneelhervormers en verbeteraars, en verklaart met het krachtigst cynisme, «de kunst, daar geef ik zooveel om as!..... «De centen, dat is alles — voor mijn part maak je der 'n beestenspel van, als ik maar centen zie.» En hij beveelt daarom met de meeste overtuiging de ellendigste melodrama's en de meest schuine Parijsche kluchten aan, en als ze pakken, dan klinkt het met luide zelfvoldoening: «Nou, wat heb ik je gezegd? — die letterkundige stukken, die kun je van me cadeau krijgen! — Geef mij maar m'n goeie ouwerwetsche drama's en m'n Parijsche kluchten!»

De Amsterdamsche studiosus komt voor in twee typen: de heer (N.B. niet drukken: beer) en het varken. De eerste is lid van het studentencorps, de ander van den studentenbond.

Wie tot geen van beiden behoort, onderscheidt zich in zijn uiterlijk leven zóo weinig van een gewoon kalm jongmensch, dat het moeite kost hem als student te herkennen.

* * *

Ook de uiterlijke kenmerken der twee andere soorten zijn intusschen soms zoo weinig verschillend, dat het moeilijk valt ze op het eerste gezicht te onderscheiden.

De echte typen evenwel zijn sprekend.

De heer gaat gekleed als een dandy, licht pak, laag uitgesneden vest, lange kleurige slipdas, staande boord met groote punten, wijde broek en klein bruin dopje — of anders, al naarmate de modeplaat dit aanwijst.

Al dadelijk valt hier echter een verschil op te merken met den aristocraat uit Leiden of Utrecht, dat de Amsterdamsche heer het zich tot geen schande rekent, twee of drie maanden met de allerlaatste mode ten achter te zijn, zooals een Leidsch collega.

* * *

Het echte varkens-type is dat van een lummelachtigen boeren- of burgerjongen met lang sluik haar, kleeren zonder snit, te lange mouwen en laagliggend boord. En terwijl de heer zich er op toelegt, in zijn doen en laten in het publiek zoo weinig mogelijk de ongegeneerdheid van den student te verraden, zoekt het echte varken door zijn, meest zeer gedwongen, luidruchtigheid in koffiehuis of café-chantant toch vooral den student uit te hangen. Hij blijft daarbij zuinig, de heer is altijd royaal.

* * *

Zooals gezegd, zijn dit de meest typische typen. Zeer vaak

is er geen kenmerkend verschil. Wèl behooren de aristocraten, of juister hier de patriciers, en die er zich toe rekenen, altijd tot het Corps, en de minst gefortuneerden, die van buiten komen, tot den Bond. Maar de democraten in het Corps en de rijksten van den Bond komen beiden uit de gegoede burgerklassen, de winkeliers en kleinindustrieelen; en de vraag, wie de ernstigste en knapste studenten onder haar leden telt, Bond of Corps, zal daarom wel moeielijk zijn uit te maken.

* * *

Hoe de tijden veranderen.....

Ruim vijftien jaar geleden stond een student met den bijnaam *Zwijn* als rector aan het hoofd van het studentencorps.

En sinds eenige jaren worden juist de grootste vijanden van het Corps *Varkens* gescholden.

* * *

Eén eigenaardig verschil tusschen beide lichamen is stellig, dat er onder de leden van den Bond meer *esprit de corps* heerscht dan onder die van het Corps zelf.

De laatsten worden wel elk jaar opnieuw opgetrommeld om toch vooral op N. I. A. te komen (Societeit Nos Jungit Amicitia, op het Rokin) maar na de eerste drie maanden van het lidmaatschap is het gewoonlijk uit. Men verspreidt zich, ontmoet elkaar in koffiehuis, kneip of op het Leesmuseum, maar zelden op de kroeg — tenzij dan bij feestelijke gelegenheden.

Dit is wel meest het gevolg van het feit, dat het gros der Corpsleden geboren Amsterdammers zijn, zij dus in hun vroegeren kring blijven leven en zich niet zoo losmaken van de oude wereld, dat zij een nieuwe kunnen gaan stichten.

De Bondsleden daarentegen komen meest van buiten, en zij hebben dus ook veel meer behoefte aan onderlinge aaneensluiting. Zij leven op S. A. L. V. E., vieren er veel kroegbierjolen, fuiven nog liever dáar dan op hun kamers, (omdat die meest, in de Pijp, te klein zijn), zijn getrouwe en ijverige bezoekers

van vergaderingen en maken zich zeer warm voor de gemeenschapsbelangen. Dit brandende vuur danken zij trouwens niet weinig aan de pook der vijandelijke houding van het Corps en het daarmee instemmend negeeren door den Senaat der Professoren. Zij achten zich grovelijk miskend en onderdrukt, daar hun bij het plechtig overdragen van het Rectoraat het voorrecht onthouden wordt, dat hun bestuur evenals de Senaat van het Corps officieel achter de hoogleeraren mag komen aanwandelen .....

* * *

Zooals men zich een student voorstelt: — de Vrije Jeugd. Allen krachten, die zich ontwikkelen, wordt de teugel onthouden. Het gespierde lichaam geoefend in flink en lenig zijn. Het zinnelijk gevoelen vrij tot heftigen hartstocht ontbrand. Het moreel gevoelen, ontkluisterd van vooroordeelen, zonder achterhouding zich overgevend aan iedere impressie; en de reactie daarvan: verontwaardiging, sympathie, afkeer, bewondering, zonder berekenen vrij geopenbaard. De geest ontvankelijk, zonder vooroordeelen, eigen frissche gedachten kweekend en roestige begrippen verwerpend. Door de wereld gaat de jonge man met open oog en ziet haar aan, zooals zij is — van het blijde leven geniet hij de vreugd en de heerlijkste zaligheid. Het krachtigst willen en het onverzwakt kunnen.

* * *

Niet aldus, onbewuste revolutionnairen, omverwerpers van de hooge borstweringen der conventies, kunnen onze studenten van heden en in de hoofdstad zich toonen: als zij blijven in den kring waarin ze zijn opgegroeid en zich niet vrij maken van hun afkomst. Omdat zij komen in een klein maatschappijtje, dat ook al zijn overgeërfde vooroordeelen tot wettelijke voorschriften heeft gemaakt. Omdat ons ras niet meer de stoere, ruwe kracht heeft van vroeger en onze tijd vroeg den band van zijn ernst om de hoofden slaat. Aan de halfheid en half-

slachtigheid van onzen tijd en onze burgerij ontkomen «de heeren» natuurlijk het minst. De opstuwende forsche kracht moet opwellen van onderen. Mits wie aldus zich naar boven werken den moed hebben om zich zelf te blijven en niet na te apen de sleurige vormen der patriciërs. —

De beste krachten voor de wetenschap en de maatschappij moeten nu ook voortkomen uit den kring van wie moeten leven door hun arbeid.

* * *

Toch begint er ook onder de heeren iets anders te ontkiemen; nieuwe denkbeelden nemen zij in zich op, als jonge mannen die meeleven met een grooter maatschappij, daar woeling heerscht en strijd aanstaande is.

Een klein getal Amsterdamsche studenten schrijft sinds eenigen tijd een eigen blad, dat wèl meest mag zijn gesticht om de suppprematie van Leiden in de andere studentenbladen te ontkomen, maar dat gaat worden van meer beteekenis, omdat het spreekt van een ander besef, omdat het de positie ook van den student-patriciër anders ziet dan de meesten tot dien tijd deden.

Zal dat blijven als: «Een nieuwe lente en een nieuw geluid?»

* * *

Dat nieuw geluid, gevormd onder de werking van het leven eener groote stad, klinkt als een pleit voor het bestaan eener Hoogeschool in de eerste stad van ons Rijk.

In ander opzicht evenwel doet Amsterdam schade aan de vrije ontwikkeling van den studiosus.

In Leiden is hij alles. In de hoofdstad nauwelijks iets.

Vrij kan hij in Leiden zich overgeven aan de uitbarsting van zijn levenslust. Heel de stad ligt open voor hem. Hij kan zijn lied laten hooren en uitjoelen zijn lol. De dwaasheid, die hem in het hoofd komt, kan hij vrij uithalen. De burgerij is er al zooveel jaren aan zijn moedwil gewend en, loopt die niet de spuigaten uit, dan is geen botsing of ergernis te vree-

zen. Niet ook met opzet behoeft hij te gaan toonen *wat* hij *is*. Ieder herkent in hem dadelijk den vrijen student.

Dàt geeft moed en zelfbeheersching tegelijk.

* * *

De student in de hoofdstad is niet voor een derde zóo bevoorrecht. Hij heeft geen buurt voor zich, om er eens uit te halen. Zelfs zijn kamer is meest te klein. Zóo moet hij wel gaan naar de plaatsen, waar hij een ander en meest minder publiek ontmoet, waar hij onmiddellijk in aanraking is met de grofste zinnelijkheid, waar hij nog kalm moet zijn op gevaar van anders in botsing te komen met de «klabakken». — De vrije expansie van zijn jonge opwellingen is hem onmogelijk. En als hij nog daarenboven Student-Amsterdammer is, moet hij er aan blijven denken om zijn «fatsoen» op te houden. En omdat de rauwe jeugd toch kooten moet......

Wat in Amsterdam nog ontbreekt is een *Quartier Latin!* —

* * *

De student-heer-Amsterdammer is in den kring der kennissen-niet-studenten een graag geziene persoonlijkheid. Vooral de jonge dames hebben met hem op, om het gemakkelijke van zijn omgang en het vrije van zijn manieren. Bij feestelijke gelegenheden is hij als ceremoniemeester of commissaris van orde, in de balzaal als danser, bijzonder gezocht. Op zijn beurt recipieert hij graag bij de half openbare uitvoeringen van de muziek-, en tooneelvereenigingen, of bij zijn roeifeesten. Dáar, op Amstel en IJ, neemt de Amsterdamsche student zijn vlucht en stelt hij zich door een buitengewone ontspanning van zijn spieren schadeloos voor allen hem aan den wal opgelegden dwang. Wie hem op het voordeeligst zien wil, moet hem zien als roeier in zijn gestreept, nauwsluitend tricotcostuum, dat de armen en hals vrijlaat en de sterke zwelling der spieren zelfs op een afstand laat bespeuren.

* * *

De Amsterdamsche student mist zijn optochten, maar hij houdt vast aan de jaarlijksche rijjool. — Het naäpen van deze openbare vertooning door de Bondsleden is de eerste aanleiding geworden tot het publiek worden van den spotnaam varkens en tot een botsing tusschen beide partijen — d. i. van hun rijtuigen.

Die rijjool verkondigt de menigte, dat de groentijd ten einde is en is dus de eerste publieke daad van den tot corpslid aangenomen jongen student. Deze gedraagt zich daarbij dan ook zoo luidruchtig-studentikoos mogelijk, takelt zich wat toe, zit op plaatsen in het rijtuig waar men anders gewoonlijk niet zit, zingt en trompettert, soms met de een of andere toepasselijke vertooning in costuum van een der gebeurtenissen van den dag.

Deze viering van het einde der groenperiode is voor de meesten wèlverdiend. Ze hebben zich vier weken lang moeten inhouden, zich laten commandeeren, zonder verzet bij elkaar op den grond moeten zitten als varkens in een hok, soms zelfs moeten gedoogen dat men hun dingen aandeed die beneden hun waardigheid waren, én, om eindelijk den eeretitel student te verdienen, onder heftig gedrang over een hekje moeten springen eer ze in het allerheiligste mochten komen en hun naam zetten. Want de ontgroening is niet alleen wat zij nog wezen mocht: het kennismaken met de oudere studenten, zich nederig voorstellen, zich leeren onderwerpen met aflegging van gymnasiastenpedanterie: een ontbolstering voor den verlegene, onhandige, suffe; — ze ontaardt, door gemis aan geest, vernuft en beschaving bij menig ontgroener, al te vaak in laffe, flauwe plagerij, afkeuringswaardigen dwang en inwijding in de geheimenissen der liederlijkheid. —

De studentenbond ontgroent heel en al niet. — Gevolg? Zie boven geteekend type.

* * *

Er is eindelijk in Amsterdam een derde soort student — die van de Vrije Universiteit.

Zijn «vrijheid» is echter van zeer twijfelachtigen aard.

Immers de vrije student blijft meest onder een zeker herderlijk toezicht — dat van hem strengheid en ernst, zelfbeheersching en tucht vergt.

Zóo blijft hij misschien bevrijd van de aanraking met laag genot, maar hij leert het leven niet kennen zooals het is, met al zijn verzoekingen, hij leert de natuur niet kennen in haar machtig werkende expansie. Zijn geest blijft gedompeld in den stroeven ernst en de boeien van het geloof omknellen hem, nog vóor hij in den zweefschommel van den twijfel heeft gezeten en zich rekenschap kunnen geven van wat er in hem zou omgaan.

De vrije student bezoekt behalve de collegekamers en het hospitium alleen de kerk en de evangeliesatielokalen. Hij neemt vroegtijdig deel aan het verlossingswerk en bemoeit zich met de Christelijke-sociale-kwestie: de prostitutie, als kwestie.

Het type van den «vrijen student» komt veel overeen met dat van het echte «varken». Hij is ook meest buitenman, (zoon van een ouderling of dominé) en zijn afgetrokken leven van al het wereldsche verraadt zich in een zekere linksche deftigheid, als van iemand die zich reeds de witte das onder zijn staande boord ziet geknoopt.

* * *

Jong-Amsterdam telt nog een aantal jongelui, die geen artisten of studenten zijn, maar min of meer met hen samenleven, vertrouwelijk omgaan, hun denkbeelden en opinies deelen. Zij vormen de achterhoede van het optrekkende leger; zijn evenals de jonge artisten zeer beslist en radicaal in hun uitgesproken meeningen en laten zich aan politiek en kunst gelegen zijn. Samen met de eigenlijke aanvoerders beslissen zij over de reputatie van schilders en schrijvers, en over het aannemelijke van eenig nieuw idee of werk. Samen hebben zij dan ook altijd gelijk tegenover allen, die niet in hun intiem verkeer zijn toegelaten, het barokke van hún ideeëngang

missen en niet den moed hebben met even sterke beslistheid hùn eigen meening voor de eenig ware te houden. Daarom ook voelen de niet-ingewijden in het kringetje er zich nooit op hun gemak, wanneer het toeval of hun eigen wensch hen er eens inbrengt. En vooral van de tusschenmannen — «die eigenlijk wèl met die jongeren zouden willen meegaan, maar zich niet los genoeg gevoelen van het oudere; die zich wel graag bij de jongeren zouden aansluiten als ze maar wisten welkom te zijn en niet voor den gek gehouden te worden» — hebben er al verschillenden minder aangename uren van niet-op-hun-gemak-zijn doorgebracht. Met hoeveel gezag ze in hún kring hun opinies verkondigen, dáar zijn zij weifelend, met den lust om mee te praten, maar niet durvend, uit vrees van zich te verpraten — en hun angstvallig terrein-verkennen is van het grappigste dat je kunt bijwonen. Anderen kiezen in éens partij en sluiten zich aan, vast in zich opnemend de opinies die zij er hooren en die tegenover de buitenwereld opsnijdend. Dàt zijn de omroepers der nieuwe ideeën.

* * *

Precies hetzelfde vinden we nu nog in andere kringetjes van het moderne Jong-Amsterdam terug. — Het kringetje der Multatulianen en Dageraadsmannen, het kringetje der Ibsianen, de kringetjes van tooneelliefhebberijmenschen. — En overal: één paar (jonge) heeren die zich gedragen naar het *l'Etat c'est moi;* een paar anderen, die hun woorden opvangen als orakeltaal, een paar buitenstaanders, die door de ingewijden, — voor zoover ze die kunst verstaan — worden voor den gek gehouden.

* * *

Niet heel het jong-Amsterdam, de grootste helft zelfs niet, behoort tot het leger der vooruitgangers. Velen houden zich aan het oude en de ouderen, die de macht in handen hebben, en met wie op goeden voet te blijven niet alleen hun ijdelheid vleit, maar ook voordeel belooft. Zij zoeken hier, wat de an-

deren bij den vooruitgang hopen te vinden. Toch blijven zij niet geheel bij het oude; de invloed van den tijdgeest maakt hen iets meer geneigd tot geavanceerdheid — en speciaal de in-de-mode-zijnde «sociale»-kwestie en haar orgaan het Soc. Weekblad wordt bij voorkeur met de aandacht van *deze* jongeren, die men de sociaal-politici zou kunnen noemen, vereerd.

* * *

Ook dáarbuiten valt nog een Jong-Amsterdam waar te nemen: de jongelui van den handel, die noch uit neiging noch uit kansberekening gedrongen zijn bij het een of andere kringetje zich aan te sluiten, en die zich om andere dan practische kwesties weinig bekommeren. Onder deze jongelui vindt men bij toeneming meer kennis, meer energie, grooter onafhankelijkheid en ruimte van blik, dank zij vooral het gebruik om een poos in het buitenland te gaan rondkijken.....

De Amsterdamsche onderwijzer is voor het meerendeel geen Amsterdammer en dit verklaart het feit dat er zoovele leden onder dit gild zijn, wier kleinsteedsche opvattingen, manier van doen en handelen niet in overeenstemming zijn met hetgeen men in de hoofdstad verwachten zou.

Bedenkt men evenwel dat de tractementen der gewone onderwijzers zeer laag zijn en niet in verhouding tot de bijzondere eischen van het leven eener groote stad — zóodat zij op den meest kleinburgerlijken voet moeten leven om rond te komen, dan begrijpt men dat geen gemak van manieren of ruimte van blik van hen kan gevergd worden.

Stijgen de tractementen mèt de rangen, dan krijgt men een geheel ander slag van mannen te zien. Velen die zeer onafhankelijk denken en doen. De dagelijksche aanraking met de kinderen van het volk leert hun de zorgen, ellende en jammer kennen van menig gezin. Zoo ontwikkelt zich bij hen uit het medelijden het inzicht in het vele onrechtvaardige van onze

maatschappelijke toestanden en zij worden gemaakt tot aanhangers van nieuwe denkbeelden omtrent de toekomstige sociale verhoudingen.

* * *

De eigenaardige toestand, waarin de onderwijzers in eene groote stad als de onze leven, is bij uitstek geschikt om velen hunner tot ontevredenen te maken.

Zij rekenen zich tot den stand der geleerden, of ook halfgeleerden, en kunnen met hun tractementen toch niet naar dien stand leven.

Zij zien zelf neer op de niet-geëxamineerde maar meer gefortuneerde middenklasburgers en worden op hun beurt door dezen uit de hoogte als «pedante schoolfrikken» behandeld.

Vandaar het geheim der steeds wederkeerende wrijving tusschen hen en de Commissieleden voor de regeling van kinderfeesten.

* * *

Tot de toeziende voogden, belast met het inprenten der christelijke en maatschappelijke deugden, behooren ook de Amsterdamsche politiebeambten.

Het heele corps van onze politie is best te vergelijken met een gezelschap marionetten en de touwtjes, waarmee de beambten door hun hoofd worden vastgehouden, zijn voorschriften en reglementen.

Zelfstandig handelen is maar weinigen geoorloofd. Vandaar dat den meesten de handen verkeerd staan, zoodra zij tot handelen genoopt worden. Altijd is er dan een *te* bij. Ze doen te veel of te weinig — ze zijn te vlug of te langzaam — te onderdanig of te brutaal.

* * *

Al het gereglementeer belet intusschen niet, dat de beambten slecht gedrild zijn en dat er hoegenaamd geen samenwerking

tusschen de verschillende bureaux bestaat, zelfs niet.... met de telefoon. Elk is naijverig op het ander, zoodat een bij het éene bureau gesignaleerd persoon in een andere sectie licht ongemoeid kan blijven rondloopen.

Zelfs bij de echte politiemannen is de liefhebberij voor hun vak er dan ook al lang uitgetrommeld — niet het minst ook door de omslachtigheid van den administratieven arbeid, waardoor veel hoofden en handen, die werken konden, van het handelen worden afgehouden.

* * *

Van hooger af zit de lust tot commandeeren en toeslaan er bij onze politie in: de agenten, die het flinkst er op losranselen kunnen, staan het best aangeschreven. Ze meent dat de burgerij er voor haar is — in plaats van omgekeerd. Op haar beurt maakt die burgerij het haar op alle manieren lastig. Zij vergt van haar allerlei diensten, ook die ze niet bewijzen mag. Zij vraagt geen hulp, maar eischt die. Zij is nooit tevreden en zou meenen in haar plicht te kort te schieten, zoo ze het was. De politieagent is de hond, voor wien zij altijd een stok kan vinden, en wie niet mopperen durft, durft het altijd tegen hem.

* * *

De echte «gemeenteëzel», waarover Vondel spreekt, «gemeenteëzel draag» — dat is dan ook hij.

Een Amsterdamsch agent weet van een normalen of abnormalen arbeids*dag* niet af, eenvoudig omdat zijn diensttijd niet bij dag of nacht wordt gerekend, maar hij altijd 48 uren achtereen in functie is, dan 24 uur rust krijgt en daarna weer 48 uur in het touw moet. En zoo voort. Als zijn dienst 's morgens om 8 uur begint heeft hij tot 's avonds 10 uur bij afwisseling 8 uur rond te loopen. — Dan begint zijn nachtronde tot 2 uur, waarna hij tot 6 uur op het bureau mag blijven uitrusten. Met dien verstande, dat hij altijd éen uur van de vier de wacht

heeft (en als dit 't middenuur is, slaapt hij natuurlijk het heele nachtje niet) en anders in een kooi mag kruipen, waar zoo juist een kameraad gelegen heeft, meest in een benauwd en onfrisch lokaal. Om zes uur moet hij weer de straat op, en heeft nu weer acht uren dagdienst en vier uur nachtdienst, terwijl de zoogenaamde rusttijden, die hem onder de hand heeten toegestaan, nog dikwijls aan het doen van allerlei boodschappen en commissies, voor den dienst, moeten besteed worden. Is er iets bijzonders aan de hand, wordt er 's nachts assistentie gevraagd, moet er bij een brand extra-hulp zijn, dan komt er natuurlijk van het rusten heel en al niets. En na aldus 48 uren achtereen van huis en bed te zijn geweest, krijgt hij er 24 uur voor zich zelf, om uit te slapen of getuige te zijn van de ellende, waarin zijn gezin, als het eenigszins groot is, verkeert. — Want als gewoon agent verdient hij elf gulden per week, waarvan hij dan nog — is er een lid van het corps overleden — maandelijks *f* 1— moet afstaan voor het fonds dat bij zijn dood zijn weduwe *f* 600.— zal verstrekken, terwijl ook nog zijn belastingschuld van zijn traktement wordt afgehouden, onverschillig of hij dat sommetje in éens kan missen dan wel niet; en zonder dat hij in de gelegenheid is geweest, om, zoo hij het wilde, te reclameeren.

* * *

Aldus is de Amsterdamsche politieagent de slechtst bezoldigde, de meest afgewerkte en meest geplaagde van alle gemeentebeambten. Altijd moet hij klaar staan, altijd op zijn qui-vive zijn. Ook al is hij doodelijk vermoeid, moet hij het opnemen tegen de ruwste gasten, en den menschen, die iets van hem vragen, beleefd te woord staan. Maakt hij zich bij standjes uit de voeten, dan wordt hij achter zijn rug uitgelachen; bemoeit hij zich er mee, dan heeft hij alle kans uitgescholden en afgeranseld te worden. Gaat hij daarbij wat ruw te werk, het wordt hem, al is het niet door zijn superieuren, kwalijk genomen; houdt hij zich er niet kras bij, men lacht hem uit of

hij krijgt er van langs. Een goed woord hoort hij zelden, noch van zijn hooger geplaatsten, noch van de burgers. Doet hij een domheid, toont hij de wet niet precies te kennen — er is niemand die er aan denkt dit te vergoêlijken met de wetenschap dat hij, als er 's morgens theorie gehouden wordt, meestal doodvermoeid is van een langen dienst. Buitenkansjes kan hij niet aannemen zonder zich onder verdenking van omkoopbaarheid te brengen en ze vallen *hem* trouwens maar zelden ten deel. Terwijl hij eindelijk nog de kans loopt, om, als hij boven de vijftig is gekomen, uit den dienst ontslagen te worden, ZONDER PENSIOEN — om het sommetje, waarop hij aanspraak zou hebben, voor de gemeentekas te sparen?

* * *

Wie eenige kans ziet in zijn onderhoud te voorzien, zonder aan al die moeite en onaangenaamheden zich bloot te stellen, wordt dus natuurlijk geen Amsterdamsch politieagent.

En dat het corps niet heelemaal uit het grofste en ruwste deel onzer armenbevolking bestaat, maar ook een groot getal werkelijk fatsoenlijke, al is 't dan niet altijd ook flinke en voor hun taak berekende, mannen er in te vinden zijn, kan alleen worden verklaard uit de treurige omstandigheden, waarin veel knappe en fatsoenlijke minderen verkeeren.

Maar een agent die beleefd, kalm, flink en doortastend is, zonder ruwheid of zucht tot machtsmisbruik — en die zijn er

gelukkig — heeft dan ook meer aanspraak op erkenning en belooning, dan menig geacht en geridderd burger, die over oplossing der sociale kwestie schrijft of redeneert.

* * *

«Hoe de gemeente Amsterdam zorgt voor de gezondheid, de vorming en het stoffelijk welzijn van haar lagere politiebeambten» — is een onderwerp, waaromtrent op de veiligheidstentoonstelling niets te zien was en waarover op het daarmee verbonden congres niets gesproken is. — Wel is er op de zorg der gemeente getoost — — maar als ze iets geëxposeerd had, zou ze stellig een gouden waardeeringsmedaille voor haar inzending hebben gekregen!

* * *

Een afdeeling van onze politie is er, die bij het groote publiek en van tijd tot tijd in de pers gewaardeerd wordt: de recherche.

Dit is evenwel niet één corps, onder een flinke leiding. Elk bureau heeft zijn eigen rechercheurs, die met de andere niets te maken hebben. De verschillen zijn dan ook groot. Aan enkele bureaux zijn zij niets dan machines, die zoogenaamden stillen dienst doen, in burgerkleeren (en wie de armoede van de politiedienaren met groote gezinnen wil leeren kennen, heeft maar eens op de slordige en armoedige kleeding van eenigen dezer rechercheurs te letten), die bij de hotels, logementen en slaaphuizen rondgaan om de nachtlijsten na te zien, en in zake de justitieele politie: opsporing van misdadigers en stukken van overtuiging, tot weinig meer bekwaam zijn dan tot het rondgaan bij banken van leeningen, huizen van koop en wederinkoop en opkoopers. Alleen een kleine kern is tot iets beters, tot zelfstandigen arbeid in staat. Zij houden hun oogen en ooren den heelen dag open; zij kennen de beruchte «jongens», de oude gauwdieven zoowel als de jongeren, niet alleen van uiterlijk maar ook met hun bijnamen, in hun levenswijs,

hun middelen tot onderhoud, hun geliefkoosde plaatsen van samenkomst. Doet een van allen iets bijzonders, maakt hij buitengewone verteringen, ze zijn er heel spoedig achter, houden hem in het oog en ruiken aldus dikwijls bij voorbaat een gepleegd misdrijf, nog vóor dit is aangegeven. Komt dit uit, dan hebben zij den in het oog gehoudene dadelijk «onder presomptie». — Nu gaan ze hem opzoeken, maken een gemoedelijk praatje met hem, hem aansprekend met zijn bijnaam, en trachten hem te overtuigen dat hij toch beet is en dus niets beters kan doen dan maar *kotsen* [1]). — Hebben zij niemand op het oog, dan beginnen zij met hun onderzoek in de plaatsen, waar de gestolen goederen plegen ondergebracht te worden. Verschillende houders van verkoophuizen stellen er een eer in, hen, als ze kunnen, te helpen — om niet zelf van heling verdacht te worden; en ook de geheime opkoopers weten zij meestal aan het praten te krijgen. Is de dader maar een ietwat bekend persoon, dan is een kleine aanduiding omtrent zijn haar, zijn gestalte of zijn gang voldoende om hen den bewuste te doen herkennen en ook te doen vinden.

Voor een rechtgeaard rechercheur is een beetje duistere en geheimzinnige zaak natuurlijk een echt kolfje. Jammer voor hem komen dergelijke mooie gevallen in den laatsten tijd bij ons in Amsterdam al te weinig voor. — De oude dieven zijn

---

[1]) bekennen.

afgeschrikt door het cellulaire strafstelsel en de jongeren wagen zich niet aan een onderneming, die eenigen persoonlijken moed vereischt. — —

* * *

De Amsterdamsche brandwacht verkeert in veel gunstiger toestand dan zijn collega de agent, ten minste in zóoverre dat hij op steun en sympathie van de burgerij kan rekenen, die op het corps als geheel bijzonder trotsch pleegt te zijn. Ook zijn dienst is minder zwaar. Want al staat hij soms voor veel heeter vuren dan de agent, hij heeft een groot deel van den tijd niet anders te doen dan op te passen om dadelijk bij het eerste alarmsignaal klaar te zijn. — Het uittrekken van een brandweerpost is dan ook een zaak van eenige minuten. Alleen op de stedelijke begrooting gaat het minder vlug en gemakkelijk: de gevraagde traktementsverhooging is nog niet toegestaan.

* * *

Tot de publieke personen der hoofdstad behooren nog de kellners en kellnerinnen, de aapjeskoetsiers, de jollemans aan het IJ, de tramwaybeambten, de verkoopers en verkoopsters van tramkaartjes, bloemen en lucifers, de opkoopers aan de schouwburgen, de bedelaars — — —

Laten wij eenige met een paar trekjes trachten te teekenen.

* * *

De kellners verschillen zeer naar gelang van het etablissement, waarin zij werkzaam zijn. In onze grootste koffiehuizen treft men er aan, die zich gedragen en weten voor te doen als heeren, met een zekere hooghartige nonchalance de fooitjes opstrijken, kalm rondwandelen en zonder overhaasting maar met zekerheid hun consumptie afleveren, en die, zoo ge ze op een vrijen dag op straat ontmoet, door u niet herkend worden vóór ze, na een gewisselden groet (tenminste als ge

een habitué van hun koffiehuis zijt), u voorbij zijn gewandeld. Want hun baantje mag vermoeiend zijn, 't is zeer productief en de gevulde geldzakken der kellners trekken tegen ultimo vaak zeer begeerige en verwonderde blikken van studenten, die platzak zijn en «op de beer», of «op de lat» hun borreltjes moeten krijgen: de kellner geeft ook crediet en beloopt daarmee soms wel eens een bankroetje.

In gewone café's ziet men zelden oude kellners. — — De vraag, waar de jongen dan blijven als ze oud zijn, vindt men opgelost bij een bezoek aan Artis, het Paleis voor Volksvlijt, het Concertgebouw, het Tolhuis en verschillende theetuinen, waar zij het op hun sloffen kunnen afdoen. Menig kellner brengt het ook later tot een eigen zaakje of spaart zich een kleine rente op.

De Amsterdamsche kellner debuteert gewoonlijk in een der kleinere koffiehuizen, waar men meest jeugdige of Duitsche bedienden aantreft.

* * *

De kellnerinnen hebben het veld alleen kunnen behouden in de eigenlijk gezegde bierhuizen. Bijna allen zijn van Duitsche afkomst — nu en dan treft men een Fransche, een Engelsche of een Hollandsche aan.

De duitsche kellnerin doet zich meest zeer preutsch en toch ook coquet voor. Ze is vriendelijk en gemeenzaam tegen allen, en weet haar voorkeur voor den een of anderen Stammgast bijzonder goed te verbergen. Met ietwat minzieke en zelfingenomen bezoekers speelt zij op voortreffelijke wijze haar spel: ze neemt den schijn aan van hen bijzonder te bevoorrechten, komt gezellig een praatje maken, laat zich streelen en lief-

koozen, soms zelfs omhelzen. Maar tegelijk draagt zij zorg hun geen enkel recht toe te kennen, wendt zich plotseling van hen af en maakt hen jaloersch door onverwacht een groote vertrouwelijkheid met een ander bezoeker aan den dag te leggen. Dank zij dit stelsel van «geven en nemen» houdt zij allen te goed vriend en weet zich allerlei buitenkansjes in den vorm van buitengewone fooien en kleine geschenken te verzekeren.

Tusschen al dit coquetteeren en praten verzuimt zij echter geen oogenblik haar eigenlijke beroepstaak. Zij blijft voortdurend in de weer, brengt den nieuw ingekomen bezoekers nog vóor zij er naar vragen een glas bier aan, die zij met groote handigheid bij getallen van zeven, acht, tegelijk van het buffet haalt. En onder het passeeren van de andere tafeltjes houdt zij het oog op den bierstand in de glazen, pakt, zoodra zij er een leeg ziet, dit mee, alleen vragend: «Ganz oder Schnitt?» en heeft het, zonder op het antwoord te wachten, inmiddels weer gevuld.

Om niet te uitvoerig te worden en den stand der kellnerinnen niet te compromitteeren, zullen we over de minder preutsche zusters in minder behoorlijke gelegenheden maar niet spreken. Wij zouden dan ook tot schande van ons volk moeten bekennen, dat daar de hollandsche weer talrijker worden. Ook de vraag, wat er van vele kellnerinnen wordt, behoeven we niet

te beantwoorden. We hebben er al 's avonds in de Kalverstraat ontmoet......

* * *

Na de verschijning van *Uncle Tom's Cabin* ging er een rilling door heel de beschaafde wereld. En de slavernij werd afgeschaft.

Na de uitgaaf van *Max Havelaar* liep er een rillinkje door Nederland. — En de Heerendiensten in Indië werden langzamerhand wat verminderd.

Een beschrijving van de slavernij, waaronder de koetsiers en conducteurs der A(msterdamsche) O(nm .....) M(aatschappij) leven, zou misschien ook zoo een traditioneel rillinkje door onze stad laten gaan — maar de toestand zou blijven zooals die was; als je de menschen op de tram ziet staan, zijn ze, ondanks hun arbeidsdag van 18 uur (aantreden om 7 uur 's morgens, om één uur 's nachts thuis, geen rust) altijd even flink bij hun zaken en even beleefd tegenover het publiek. — «Er zal dus wel niets waars zijn in al die klachten!» —

Laten we er dan ook maar liever over zwijgen. Wij hebben al over zooveel dingen geschreven!

* * *

[1])

[1]) *Noot van de Redactie:*

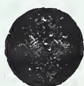
Hoewel met deze karakteristieken de bevolking der hoofdstad nog lang niet is volteekend,
Zullen we er hier mee eindigen, anders wordt ons boekje veel grooter dan vooraf was berekend.
Mocht er ooit onverhoopt een tweede druk van verschijnen,
Dan kan die aangevuld worden met kopie, die uit dezen moest verdwijnen.

Zie bovendien het Rapport der Commissie van Redactie aan het Bestuur, pag. 201.

VI.

WAAR DE AMSTERDAMMERS VAN LEVEN.

Van alle vragen, die zich bij den denkenden Amsterdammer dag aan dag opdringen, is er stellig niet éen, of laten we, om niet door een te sterke beslistheid onze lezers tot verzet te prikkelen, zeggen is er *wellicht* niet éen die zich zoo zeer aan ons voordoet in den vorm van het teeken, waarin we dezen zin neerschrijven, als juist die, welke we aan het hoofd van dit kapittel gesteld hebben en die wij, overeenkomstig de bestemming van dit werk, naar ons beste weten thans zullen moeten gaan oplossen.

Wie intusschen vreezen of hopen mocht, eene geleerde staathuishoudkundige verhandeling te vinden, zal zich bedrogen zien. Daartoe moeten we hem verwijzen naar het handboek van Professor * * *, de kolommen van de *Economist*, of...... naar *Recht voor Allen.*

* * *

Ook zal hij veel nuttige leering vinden in de Gemeenteverslagen, wier lijvigheid hem bij voorbaat bewijst dat ze echt Amsterdamsch-Nederlandsche paperassen zijn.

* * *

Het uitgangspunt van ons onderzoek zal het eenvoudige feit wezen, dat er nog altijd sinds jaar en dag geklaagd wordt over algemeene slapheid — — in den handel, de industrie, m. a. w. in het spierstelsel der Amsterdamsche burgerij. —

* * *

De meest algemeene oplossing van de vraag is stellig: dat de éen er leeft van den ander.

De beste voorstelling is: de geheele burgerij als een op zijn top staande piramide, waarvan de eene laag de volgende draagt.

* * *

Onder, bij den top, vinden we de menschen die geld hebben en niets doen. Zij leven van wat er doorsijpelt van boven af — m. a. w. van het werk van anderen. Maar die anderen bevinden zich voor het grootste deel buiten ons land. Zooals men weet behoort ons volk en behooren in het bijzonder de Amsterdammers tot de eerste papierenfondsenhouders der wereld. D. i. zij strijken een voornaam deel der belastingen op, die andere volken opbrengen.

Ook het onze. —

Daarbij voegt zich dan de opbrengst van den arbeid der Indische bevolking (cultuurondernemingen), der landbouwers in

onze provinciën, der stoomboot-, spoorweg- en trambeambten, ook van wat de burgers voor gas- en waterverbruik meer betalen dan dit na aftrek eener gewone rentevergoeding zou behoeven te kosten. Enz.

* * *

Volgen wie van hetzelfde profiteeren (en dat is van groot tot klein ieder bezitter van geörven of overgewonnen en bespaard geld) en daarbij werken.

Veel of weinig.

Daar zijn er heel wat, die veel verdienen met weinig moeite. Door vandaag effecten of goederen te koopen en ze na korter of langer tijd weer te verkoopen. Of dit winst of verlies geeft hangt af van geluk, handigheid en — de mogelijkheid om te wachten tot er winst te maken is.

Dit koopen en verkoopen heet op de beurs: zaken doen.

* * *

Weer anderen kunnen volstaan met als tusschenpersonen — makelaars, cargadoors — de schalen in handen te houden en van den eenen kant naar den anderen de goederen over te brengen. Wel te verstaan dat zij dit «brengen» in eigenlijken zin aan anderen overlaten.

* * *

De meeste kennis en helderheid van blik hebben zij noodig, die zich er op toeleggen te zorgen, dat de goederen op die markten worden aangeboden, waar er juist vraag naar is. En ook zij die naar ons land de goederen halen, waarvan zij veronderstellen dat men ze hier zal willen koopen (export, import).

Met dit heen- en weervervoeren van al die goederen verdienen een aantal menschen den kost. Het meest, wie op het idee er van komen en het geld er voor geven, het minst wie eigenlijk met dat vervoeren zich belasten.

Het hoofd van de menschen is meest altijd een beter kost-

winner dan armen en schouder — omdat er meer sterke armen dan knappe koppen zijn.

Toch is het voortbrengen en verkoopen van gedachten minder productief dan het verkoopen van suiker. Omdat velen het wel kunnen stellen zonder gedachten, maar niet zonder zoet, en de meeste menschen meenen aan hun eigen gedachten genoeg te hebben.

* * *

Er wordt in Amsterdam meer vermaakt dan gemaakt. Toch ontbreken ook de industriëele inrichtingen niet, waar waardelooze dingen zóo worden veranderd of bij elkaar gebracht dat de menschen er nut van of plezier in hebben.

De voornaamste industrieën zijn die van diamanten en bieren, twee producten die deze overeenkomst bij dit verschil toonen, dat de eerste niet altijd, het tweede soms van het zuiverste water zijn. Ook is het opmerkelijk dat het verbruik en dus de vervaardiging van bier is toegenomen, naarmate die van den diamant verminderd zijn.

* * *

De diamantindustrie geeft niet alleen velen werk ('t is ten minste te hopen dat deze Indicatief weer spoedig gerechtvaardigd zal zijn), ze geeft ook velerlei. — Daar zijn er die verdienen door de steenen over te reiken (diamanthandel), door ze te klooven, te snijden, te slijpen, te zetten, door dit aan anderen te laten doen (molenverhuurders) en door dit aan anderen te leeren.

* * *

Het spelen van den industrieel is in onze dagen maar zelden een winstgevend baantje. Gelukkig zijn er nog aandeelhouders, die men kan afschepen met een klein of zonder eenig dividend.

Behalve de gewone bedrijfsbelasting zijn in de laatste jaren den industrieelen steeds meer belastingen opgelegd — door

den reclamegeest, de telefoonmaatschappij en de tentoonstellingscommissies.

De laatste houden in ruil daarvoor een ruime uitdeeling van bronzen of papieren medailles, die de industrieel dan op zijn waren mag dragen als een ander een ridderorde.

Echte ridderordes worden een industrieel zelden vereerd — wat niet belet dat de chevaliers d'industrie in onze stad toch vrij talrijk zijn.

* * *

De groote en kleine industrie in onze stad — [suikerraffineerderijen, scheepsbouwerijen, bedden-, likeur-, huizen-, baantjes-, beschuit-, chocolade-, waskaarsen-, kurken- en melkfabrieken] — heeft met de kunst weinig te maken.

Wat niet belet dat het instandhouden der industrie dikwijls een kunst is.

* * *

Behalve de reeds genoemde bijzondere industrieën, 't vervaardigen van huizen, van melk en van baantjes (de eerste fabrieken in de nieuwe buurt, de andere op de melkmarkt en het stadhuis) worden er in Amsterdam nog andere gevonden, die de moeite van het vermelden loonen.

Daar is allereerst de groote Praatjesmakerij, die bijzonder goede afnemers heeft onder de leden van den Raad, van Commissies, van Politieke vereenigingen en dagbladschrijvers. Haar fabrikaat is «het beste», zoodat een zelfde bestelling verschillende malen dienst kan doen. Zij heeft eenige vaste afnemers, die bepaalde phrasen over de schoolwet, het clericalisme, het beperken van gemeentebemoeiing, de kliek en de concessies geregeld nabestellen volgens eenmaal aangegeven patroon.

* * *

Tot de Amsterdamsche industrieelen behooren voorts de houders van correspondentiebureaux (leveren berichten, verslagen,

briefwisselingen en hoofdartikelen op maat), de makers van reputaties (beoordeelaars in dag- en weekbladen), de tooneeldirecteuren en sommige schilders, en de uitdenkers van aardigheden.

De wederverkoopers van deze laatste artikelen (winkeliers in sigaren, vaste koffiehuisbezoekers en handelsagenten) moeten gerekend worden tot hen die handeldrijven in door anderen vervaardigde producten. Dergelijke handelaren zijn ook in de journalistiek, onder de geestelijken en de auteurs te treffen.

Hoewel de eigenlijk gezegde ruilhandel tegenwoordig meest alleen nog in de onbeschaafde werelddeelen en onder de schooljongens aangetroffen wordt, is hij in onze stad niet geheel onbekend.

Het meest gaat daarbij om in het artikel: diensten.

De handenarbeid is voor zeer velen een bron van inkomsten.

Aan het hoofd der handenarbeiders staan de pianisten en de journalisten:

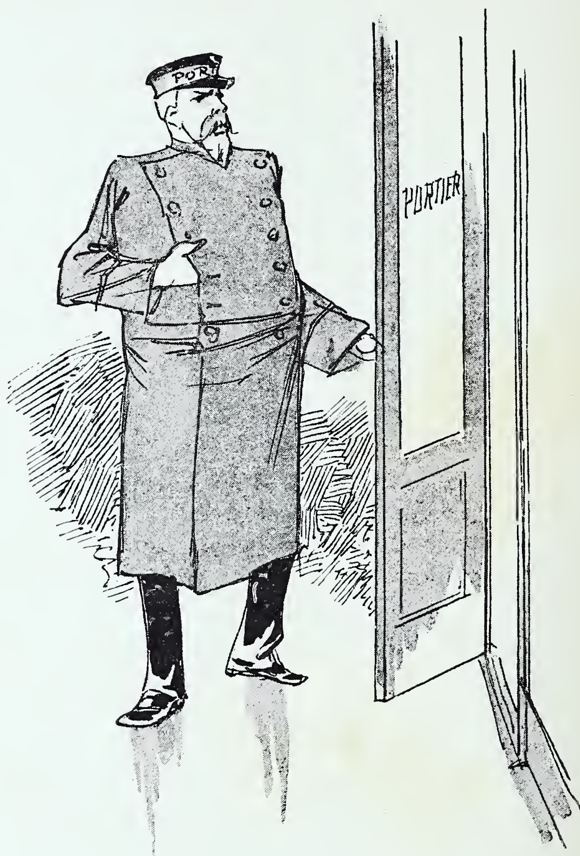
Voor beiden komt alles aan op het doen van een goede greep en het aanslaan van den juisten toon.

* * *

Daar zijn voor het overige allerlei werkzaamheden, waarmee men meer of min voldoende aan den kost weet te komen.

Dezen door het streelen van de ijdelheid hunner medeburgers (fotografen, haarkunstenaars, modisten, tandmeesters en kleermakers), genen door hun gemak te dienen (meubelmakers, koetsiers, dienstboden, pachters van overhalen, kruiers), anderen door ze uit den slaap te wekken (porders en porsters, volksredenaars), verschillenden door voor hun veiligheid te waken (rechterlijke ambtenaren, slotenmakers, particuliere nachtwakers, politie-beambten), door ze aan betrekkingen te helpen (besteedsters, ronselaars), door ze te amuseeren (paardrijders, komieken), door ze te laten rillen (kunstemakers en valsch

spelers), door de deuren voor hen te openen (portiers en vleiers), om kort te gaan, door iets te doen wat anderen niet zelf willen of kunnen doen, daar dezen er te loom, te zwak, te dom, te onhandig of te gepreoccupeerd toe zijn en waaraan zij toch eene werkelijke of denkbeeldige behoefte hebben!

* * *

Cetera desunt. [1])

---

[1]) Gestolen uit de «Camera Obscura» — het slot van Gerrit Witse. — Bij de Uitgevers dezes.

Noot van den Corrector.

VII.

HOE DE AMSTERDAMMERS LEVEN.

«La vie privée doit être murée».
ANONYMUS.

e zinspreuk, als motto boven dit hoofdstuk geplaatst, wijst ons de methode aan, die wij bij de behandeling van 't onderwerp: «Hoe de Amsterdammers leven» hebben te volgen.

We zullen buiten het ommuurde heilige huisje blijven.

We kunnen trouwens niet anders: het gros onzer burgers leeft geheel binnen de muren van hun huis en alleen nu en dan dringt er een gerucht van dat leven naar buiten.

Zoodat we ons in hoofdzaak zullen te bepalen hebben tot het openbare en publieke leven der Amsterdammers.

Wat twee dingen zijn, die elkander nog niet altijd dekken. —

* * *

Deelnemers aan het *publieke* leven zijn alleen zij, van wier doen en laten — of juister van wier laten en praten — gewag wordt gemaakt in de pers: De heeren en dames, die aan poli-

tiek, sociale beweging, godsdienst, liefdadigheid, kunst, zedelijkheid doen in het publiek.

* * *

Stellig zijn dit, verhoudingsgewijs, meer dan een twintigtal jaar geleden.

Het gevolg van de uitbreiding der pers en den toenemenden ijver der verslaggevers.

Want nu wordt alles eerst recht «publiek».

* * *

Het eerste waar men in Amsterdam, sprekend van de publieke zaak, aan te denken heeft, is natuurlijk de Gemeenteraad.

Tot voor een jaar lag dit lichaam onder de ongelukkige ban van een drievoudig ongeluksgetal. — Tot de burgemeester voor het lidmaatschap bedankte en de heeren, als zij allen bij elkaar zijn, veertig tellen; zoodat — als men den secretaris meerekent — men kan zeggen, dat zij, gelijk de oud-Friesche Staten, de zaken op hun elf-en-dertigst doen.

* * *

Er is trouwens in de laatste jaren meer veranderd. Het gemoedelijk gezellige van de club is er uit. Daar zitten nog wel geen werklui of socialisten op de groene stoelen, en de dusgenoemde oppositie behoort evengoed tot de «heeren» — maar ze is lastiger en talrijker geworden. Zoo af en toe stroomt er wat koude lucht naar binnen en dan slaat de waterdamp om de bestuurstafel neer. Gelukkig dat de kapitein zich op zeemanschap verstaat en juist in zulk een nevel zóo behendig weet te laveeren, dat hij zijn tegenstanders aan den grond zeilt. In den allerlaatsten tijd heeft ook nog een klein clubje van tusschenmannen zich daar gewichtig zoeken te maken, maar door den schijn aan te nemen van meer te vermogen dan het kan, heeft het zich kort geleden met beschaamde kaken achter zijn schans terug moeten trekken en is dus vooreerst den kapitein niet gevaarlijk.

* * *

Wat bij het ongestadig winterweer van de laatste jaren zeer natuurlijk is: onze gemeenteraad waagt zich zelden over ijs van één nacht, en de vaderlandsche trekschuit is vóor het Prinsenhof evenmin onbekend als de stevige kapstok er binnen.

Wat niet belet, dat nog zeer vaak de heeren besluiten nemen, daar ze later spijt van hebben en die ze dus weer inslikken; en hun «voorzichtigheid» in het afdoen van sommige zaken de gemeentefinanciën in de war en de burgerij onder hooge lasten gebracht heeft.

Maar het gemeenteblad (verslag der raadszittingen) is dik geworden en de toon der discussies, op geringe uitzonderingen na, gehouden binnen de vormen van die deftigheid als de oude stad der patriciërs alleen waardig is.

* * *

In het algemeen zijn publieke baantjes zeer gezocht.

Alleen het wethouderschap niet. —

Dat komt omdat de wethouders later moeten beproeven alleen goed te maken wat de gemeenteraadsleden met hen allen bedorven hebben.

Zitten de heeren echter eenmaal in de mooie leunstoelen, dan blijven zij er meestal liefst. Wat ten minst één geluk is.

Soms, evenwel, worden zij als zondebokken de woestijn ingestuurd. Een kleinigheid is daartoe voldoende. Zóodat verleden jaar één wethouder viel, omdat hij zelfs zonder een douche koel bleef, en een ander omdat hij, bij zijn werken in het publiek, op een goeden dag de Pers heel uit de hoogte en onbeleefd behandelde.

En wie zich, al is 't dan maar met woorden, niet warm weet te maken voor de publieke zaak en de Pers niet eert, kan 't zelfs te Amsterdam niet uithouden.

* * *

Niet door de «vereerende keuze der kiezers», maar door eigen-geschiktverklaring en uit liefhebberij komen de niet-offi-

cieele dienaars der publieke zaak aan het roer. — En van het roer naar het kussen.... il n'y a qu'un pas!

In de laatste jaren is ook het aantal van deze vermeerderd, en als een gevolg daarvan het aantal hunner vereenigingen. Aldus kunnen er meer dan te voren bestuursplaatsen vinden en hebben zeer praatlustige heeren de gelegenheid om hun zelfde oude koeien in verschillende vereenigingen uit het water te halen.

Naast elkaar gesteld vormen deze vereenigingen een klimmende en dalende reeks — aan de eene zij staan die hebben en willen behouden; aan de andere die niet hebben en willen krijgen. — De drie andere er tusschen vormen de overgangen. Hoe harder de ontberers trekken, des te meer laten de tusschenstaanders los. — De vraag, wie ten slotte aan het langste eind zal trekken, moet de toekomst beantwoorden.

* * *

De meest behoudende vereeniging is ook de deftigste en kalmste. — De meest echt Amsterdamsche, de verdedigster van Recht en Orde: zij wil zelfs la vie publique, privée gehouden hebben.

De talrijkste vereeniging der hebbers is in den laatsten tijd door het harde rukken der ontberers de kluts van haar *Plicht* wat kwijt geraakt. Nu eens laat ze zich wat meesleuren, dan weer doet ze een paar stappen terug, bevreesd van anders geheel uit het heilig huisje harer principes getrokken te worden. Eigenlijk zou zij er liefst heel en al in zijn gebleven, maar ondanks het luid gekraai van eenigen harer haantjes-de-voorsten (d. i. de voorsten van achteraf gerekend) is zij door eenigen van haar eigen leden af en toe een eindje voortgestuwd. — Bij voorkeur houdt zij zich bezig met wat knutselen aan haar partijzaakjes, en hoe zij het maken zal als de groote kwesties eenmaal aan de orde *moeten* komen, is een vraag, daar menigeen misschien nieuwsgierig het antwoord op wacht.

Tot de leuzen, die haar groote meerderheid lief zijn gewor-

den, behooren vooral: «het clericalisme is de vijand», «liever Turksch dan Paapsch» — «het radicalisme is iets vies». — En hoe harder de geijkte redenaars die leuzen uit den trommel van hun welbespraaktheid slaan, des te luidruchtiger is de hun ten deel wordende bijval.

* * *

De derde en jongste vereeniging der hebbers staat tot de tweede als zeemanshoop tot de groote club.

Zij leeft eveneens meest van den afval van haar oudere zuster, die zoodra de jongere neiging toont om zich door de ontberers te laten meetrekken, aanstonds een paar van haar geoefende vasthouders afvaardigt (of wel dezen komen uit eigen beweging, vreezend dat 't mis zou loopen zonder hen) — om 't touw om den stijl van de voorzichtige eensgezindheid te slaan.

* * *

Met een paar stappen zijn we nu in den kring der niet-hebbers. Natuurlijk staat er een groepje hebbers aan het hoofd, omdat er anders geen Zwitsers voor den oorlog te krijgen waren. De meerderheid — tenminste van die niet tot de «rustende» leden behooren — is evenwel aan de andere zij en het heeft den hebbers moeite genoeg gekost om zich de absolute ontberers van het lijf te houden. Er zijn er evenwel nog in Amsterdam gebleven, en daaronder van de luidruchtigsten, die ze stellig ook liever zagen gaan dan komen, maar die, elders niet toegelaten, veel te blij zijn dat ze hier als een deel van *het volk* zich hebben kunnen vastwortelen, om zich te laten uitzetten. — Of *het* volk met zulke zaakwaarnemers eere inlegt, wordt natuurlijk door henzelf niet anders dan bevestigend geloofd. Misschien blijkt later dat zij in de achterhoede van de wetenschappelijke ontberers (in naam en inderdaad) bij hun uittocht uit Amsterdam zijn meegetrokken. . . .

«Wat ons waarlijk leed doet voor die oppositie.»

* * *

We komen ten slotte bij de uiterste groep, wier leus niet is «hebben is hebben», maar wel «krijgen is de kunst». — Van allen zijn zij het meest rumoerig, werken het meest in het publiek (daar weten de Damstraters van mee te praten), maar zijn ook het volijverigst. Waar ze zich kunnen toonen en van hun beginselen getuigen, verschijnen zij ook; en zet men de deuren niet wijd voor hen open, dan sluipen zij binnen. Geen partijgroep heeft zooveel verstand van tactiek, en weinige houden er de tucht onder als zij. Zelfs de vrouwen en jongens hebben zij ingelijfd. Met uitzondering van enkelen der leiders — die van hun overtuiging reden weten te geven — begrijpen de leden intusschen weinig anders dan de aangeduide leuzen, maar leggen voor het overige een bijzonder talent aan den dag in het napraten van zekere gemeenplaatsen. Wie het sterkst daarin is en met den scherpsten bijl het krachtigst weet af te breken, is van het meest succes verzekerd — hoewel in den laatsten tijd door stillen arbeid getracht wordt de algemeene kennis en oordeelkunde te versterken.

* * *

Naast deze groep werkt, eveneens in het publiek, sinds een paar jaar een leger van mannen en vrouwen, bezig den hemel nader te brengen tot de aarde, de aardlingen te verheffen tot den hemel, den ernst te verbreiden met behulp van het vermaak, de ziel te bereiken door te werken op de zenuwen.

De godsdienstige hypnotiseurs: veredelers van het vermaak, door het vermaak te mengen onder de religie.

Maar dit leger heeft niets specifiek Amsterdamsch en we behoeven er dus niet verder van te spreken.

* * *

Een uiting van het publieke leven vinden we om de twee en drie jaar op dusgenoemde stemmingsdagen. Maar om die uiting waar te nemen, moet men met een Diogenes-lantaarn rondloopen. Van buitengewoon «leven» is er op die dagen in

de hoofdstad weinig te bespeuren; zoo gaat alles rustig en ongemerkt. Het makkelijkst waarneembaar is het de dagen van den uitslag: — onder de menschen die bulletins staan te lezen: in en om het Leesmuseum waar een der groepen gewoonlijk haar hoofdkwartier houdt; en in de gangen en zalen van het Prinsenhof. Hier is dan een gedraai, gewoel, gewriemel, gepraat, geluister en geschrijf van de warmhoofdige politici, die elkander cijfers en namen noemen, weddingschapjes aangaan, elkander in de buurt der stembureaux blikken vol beteekenis toewenken en wier opgewondenheid nà het middaguur stijgt tot het bekend worden van den uitslag.

* * *

Geen stad ter wereld die met Amsterdam kan wedijveren in het aantal samenkomsten en vergaderingen — geheel of gedeeltelijk publiek. Ten minste in het winterseizoen.

Daar zijn allereerst de in den laatsten tijd in zwang gebrachte openbare samenkomsten of «meetings», waarbij sprekers optreden om het luistergrage en weetgierige publiek in te lichten omtrent «brandende kwesties». Meestal zijn die zeer druk bezocht: door wie zich als mannen en vrouwen van een partij tot tegenwoordig-zijn en toejuichen verplicht achten; door wie graag thuis licht en vuur uitsparen; door wie overal bij moeten zijn of 't zou niet goed loopen; door bewonderaars en bewonderaarsters van de gevierde sprekers; door wie belangstellen in het onderwerp; en door wie nieuwsgierig zijn te weten, hoe 't op zoo'n samenkomst toegaat. Nu gaat het er gewoonlijk heel bedaard en volgens bepaalde «wetten» toe; d. w. z. dat weer de heftigsten 't luidst worden toegejuicht, de bedaarde, verzoenende of opponeerende (zoo die zich er hooren laten) niet zonder zelfbedwang van het auditorium geduld; de kwesties meest oppervlakkig behandeld en bediscussieerd worden — en ten slotte de toehoorders wat warmer en opgewondener, meer versterkt in hun vooropgevatte meeningen, met iets meer kennis van dingen, doch weinig wijzer naar huis gaan. Want de «kudde-

mensch» is een nu eenmaal van ander slag dan de éenzelvige en zelfstandige — — — en het verschil tusschen een openbare samenkomst en een besloten vergadering ligt alleen in het aantal. Het resultaat blijft gelijksoortig.

* * *

Van heel anderen aard en toch met veel overeenkomstigs zijn de dusgenoemde financieele vergaderingen.

Meestal worden daar alleen mededeelingen gedaan door directie of bestuur en door de vergaderden zwijgend aangehoord of met plichtplegingen beantwoord, zoolang — — — de mededeelingen gunstig, de zaken goed en de dividenten hoog zijn. Het geval moet zich nog voordoen van den aandeelhouder, die tegen een te hooge winstuitkeering bezwaren oppert — — op grond dat de bevolking of de beambten, die eigenlijk het werk voor de onderneming deden, ook aanspraak op een deel van die winst zouden hebben.

Iets anders wordt dit zoodra er min gunstige berichten verwacht worden. Dan komt er een oppositie op, gewapend met advocaten en brengt het bestuur, zoo het (maar dat is zeldzaam!) zelf geen advocaten in zijn midden telt, ook zoo'n extra-praatman in het vuur. Nu trekken beide partijen met alle «geachtheid» van leer en worden er flinke woordslagen geleverd. De uitkomst wordt echter zelden beslist door de kracht en juistheid, zelfs niet door de handigheid der argumenten; meest door persoonlijke invloeden en het getal aandeelen, waarover de beide partijen beschikken. Het plezier blijft ten slotte alleen voor het publiek zonder aandeelen, dat zich aan de verslagen der heftige besprekingen te goed doet, en aan de praatmannen, die het honorarium van «partij» in den zak steken. Enkele leden der Amsterdamsche balie zijn in dit soort van sport erkende specialiteiten.

* * *

Met de bijeenkomsten, aan lezingen, voordrachten en too-

neelvertooningen gewijd, komen we langzaam terecht bij de «publieke vermakelijkheden». Bij de meeste lezingen staan wij dáar intusschen nog vrij vèr af. — De voordrachten worden al wat vermakelijker, al is het door de personen der voordragers, die er hun ijdelheid te koop stellen, en de tooneelvertooningen zijn het althans zeker voor de *werkende* leden.

Deze liefhebberij-uitvoeringen vinden we in de hoofdstad in niet minder groot getal als verscheidenheid. Allereerst zijn ze te verdeelen in losse en vaste. De losse door jongelui, meest leerlingen van scholen, die zich eenmaal per jaar vereenigen tot het geven van eene uitvoering ten pleziere van zich zelf en hun familieleden, ten aanhoore van familie, kennissen, en kennissen van dezen en ten behoeve van 't een of ander «doel». — Onder deze toevallige liefhebbers is de ijdelheid en zelfverheffing nog zeer gering, ze maken zich geen illusies omtrent eenig artistiek doel en willen alleen wat pret hebben. Eerst bij een regelmatige, herhaalde medewerking in een *Kamer* of «Vereeniging» komen deze eigenschappen meer voor den dag. De «vaste» vertooners hebben zekere kunstaspiraties; ze achten wat ze doen van wezenlijke beteekenis; ze spreken van de «kunst» te bevorderen; ze nemen soms zelfs een heuschen tooneelman om hun repetities te leiden; tellen zelfs schrijvers van oorspronkelijke stukken onder hun werkende leden en laten zich: regelmatig voor hun betalende leden, ten behoeve van arme weduwen met zeven kinderen voor een betalend publiek, ja bij wedstrijden voor een jury van deskundigen hooren, terwijl zij — al naar ze zich meer of minder van beteekenis achten — zelfs de groote en (of) kleine pers uitnoodigen om van hun lauweren, «op het gebied der tooneelspeelkunst» gewonnen, met lof te gewagen. — Anders dan lof krijgen ze dan ook zelden te lezen, en het aantal «bekwame regisseurs, spelers en speelsters van veel talent» moet onder de liefhebbers zóo talrijk zijn, dat het verwondering wekken moet, hoe *de* kritiek dus over de tooneelgezelschappen en hun regie kan klagen.

* * *

Behalve deze uitvoeringen van dilettanten voor leden en uit liefde voor de kunst, wier répertoire in den laatsten tijd zich meest tot grooter en kleiner *salon*werk bepaalt (liefst stukken, die de «heusche» gezelschappen ook al gespeeld hebben) — worden er in den wintertijd ook nog wekelijks op de Zondag-avonden in verschillende lokalen: Maison Stroucken, Neerlands Werkman — uitvoeringen tegen entrée (30 of 25 ct.) gegeven. De vertooners zijn ambachtslieden en dienstboden, die hier met medewerking van een of meer «beroemd» dilettant(e) van beroep een «groot beroemd drama in een aantal tafereelen» laten zien. De medewerkende «sterren» en soms ook de andere vertooners ontvangen voor hun optreden een vergoeding, die de som van *f* 10.— (voor de «ster») echter niet te boven gaat; en velen hunner hebben door hun virtuositeit in het navolgen van bekende acteurs zich onder het getrouwe publiek een grooten roep verworven. De voorstellingen beginnen zelden vóór een half uur na den aangegeven tijd van aanvang, en de pauzes hebben een behoorlijke lengte — — — ten voordeele van den buffethouder. Het publiek, dat voor een groot deel uit vrijende paren bestaat, weet met die lange pauzes altijd wèl weg — en wordt eerst ongeduldig als de voorstelling tot na één uur n. m. duurt, daar dan de tijd voor «het bal nà» te kort dreigt te worden, vooral voor die meisjes, wier ouders er op gesteld zijn dat ze niet later dan een uur of vier in den nacht uitblijven. Twee uur dansen, na eerst een voorstelling van ± vijf uur geduldig te hebben bijgewoond, is dan ook zeker wel het minst dat een mensch, — die, hoe dan ook op de vertooning gesteld, toch allereerst om het bal komt, — hebben mag!

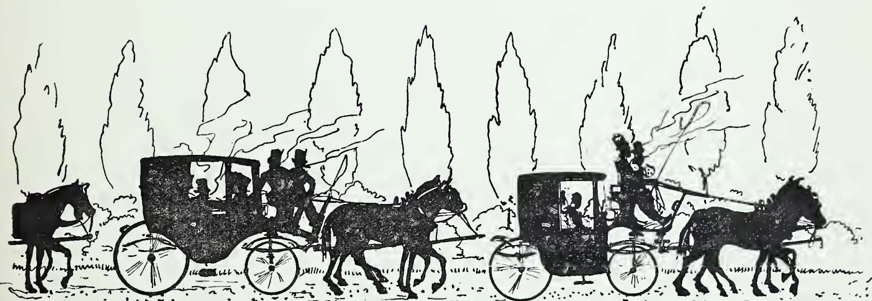
En dan na al die griezeligheid van zoo'n drama, daar de verrajer die gemeene rol speelt en de arme heldin zoo vervolgd wordt! Er is gehuild en gesist, maar bij het afstraffen van den verrajer getrappeld, om hooren en zien te doen vergaan! Ook zijn de «nieuwe» costuums en het grove decoratief rechtmatig bewonderd, de ontbrekende figuratie er bijgedacht — en als later een van de acteurs of actrices in de zaal komt,

wordt de bewonderende waardeering nog eens herhaald en met gratie en trots als rechtmatig verdiend aangenomen.

We kunnen het leven der Amsterdammers buitenshuis niet verder bespreken, zonder eerst te hebben omgezien naar de middelen van «verkeer».

Daar zijn allereerst de ommuurde privé-voertuigen: de equipages. Talrijk schijnen ze in de hoofdstad niet te wezen. — Men ziet ze dan ook niet als in Den Haag Zondags in den zomer achter elkander een rijtoertje maken. Ten hoogste bij bijzonder chique concerten en gala-voorstellingen komen zij uit. Voor 't overige rollen zij alleen zoo nu en dan in hun eentje langs onze grachten.

Bij trouwplechtigheden van wie graag tot de patriciërs zich rekenen, ontmoet men af en toe een reeks aangekleede rijtuigen met koetsiers in geleende burgermanslivrei en groote

bouquetten op de borst: — vóóraf de bruidsjuffers in een gesloten landauer, dan het bruidspaar in een coupé; daarna ouders, getuigen en ceremoniemeesters.

Dergelijke optochten uit *Vanity-fair* worden gehouden in verschillende «klassen». De minste is die met één paard achter de bruidskoets — door het Vondelpark na de trouwplechtigheid.

* * *

Behalve de particuliere rijtuigen, die bij deze en andere gelegenheden dienst doen, hebben we de publieke: de aapjes en de gestationneerde.

De eerste onderscheiden zich door de kleuren van 't rijtuig: vaalblauw; van 't gezicht van den koetsier: roodachtig; van zijn hoed: rossig zwart met wit. — Te zaam: een Nederlandsche vlag met een rouwbaan.

De eigenaardigheid der aapjes was dat zij hevig schud'den en rammelden; der koetsiers, dat zij er doorjasten om den reiziger ten spoedigste op de plaats van zijn bestemming te kunnen «afzetten». —

De «gestationeerden» vertoonen al deze eigenaardigheden in minderen graad.

* * *

De «open» aapjes zijn bijzonder in trek bij de matrozen en jongens, die met hun vaste of tijdelijke gezellinnen er een dagje of avondje van nemen willen. Dan vertoonen zij het interessante schouwspel van jongens met halfschuine petten, loshangende dassen onder katoenen overhemden en meiden zonder hoeden met gladgekamde, in 't midden gescheiden en van achter opgebonden haren, cochenille dassen op witte of groene blousen —, die door elkaar rammelend, half uit 't wagentje hangend, zich laten rondbommelen en overal aanleggen, tot ten laatste de passagiers zoowel als de koetsier den tel kwijt raken en zij, als 't avond geworden is, luidruchtig schreeuwend aan het uitjoelen slaan. Hoe de jongens aan het geld komen, dat zij aldus verteren, wekt veler bevreemding; — hoe zij het kwijt raken weten hun gezellinnen wèl. —

Hedendaagsche tafereeltjes voor een Jan Steen.

* * *

Na deze half particuliere, half publieke voermiddelen komen allereerst de *sociale* in aanmerking: trams en omnibussen. Niet te verwarren met de ouderwetsche «sociabels», die sommige

stalhouders er nog voor hun pòtverterende burgerclientèle op na houden. Maar de trams vooral verdienen den naam van sociale vervoermiddelen, omdat zij het droombeeld van gelijkheid en gemeenschapsgevoel van hoog en laag verwezenlijken. Hier zit een chieke jonge dame naast een werkvrouw en alleen het opnemen van haar japon verraadt, dat die nabijheid haar nog niet absoluut aangenaam is. Dit moet dan ook wennen.

Al is er geen verschil in klassen op éénzelfde lijn, de tramdirectie zelf maakt onderscheid tusschen de lijnen die door de rijke, althans gegoede buurten en die welke door de mindere trekken. De eerste zijn met velours of een gelijksoortige stof bekleed, de andere hebben houten banken en zittingen, wat eigenlijk ruim zoo frisch is. De «open» trams, die 's zomers op de goede lijnen dienst doen, zijn dan ook geheel van hout.

* * *

De Amsterdamsche tramdienst behoort tot de best geregelde dingen in de stad, gelijk de beambten tot de meest «gemassregelte».

Zelfs is de drukke gang spreekwoordelijk in gedachte gebleven bij alle Amsterdammers, die willen waarschuwen voor te veel haast.

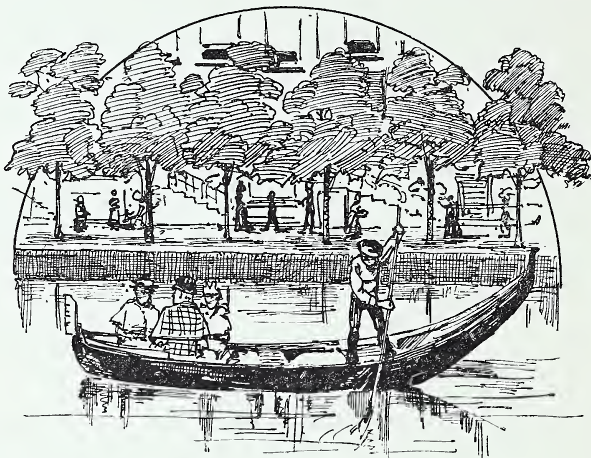
Zonder voor lange afstanden duur te zijn, is het vervoer per tram nog niet zóó goedkoop, dat de hoswagens der tram-omnibussen, die aan een goede leverschudding en spierverstijving helpen (tenminste voor wie achterop staan) en die *iets* goedkooper zijn, geen passagiers meer zouden trekken. Enkele lijnen van dit voorloopig meer plebejisch vervoermiddel zijn bijzonder in trek — andere moeten het nog meest van den koetsier en den conducteur hebben — — —

* * *

Of Amsterdam nu inderdaad een «Venetië van het Noorden» is behoeft niet te worden onderzocht — 't is in elk geval een waterstad. — En zoo behooren de vervoermiddelen te water dan

ook tot de eigenaardigheden, die geen andere Hollandsche en weinig vreemde plaatsen met haar gemeen hebben.

Venetiaansche gondels zijn er intusschen niet (alleen het

Amstelhotel houdt er zoo éen na); en door de binnenstad worden geen menschen, alleen goederen te water vervoerd. Wat langs den Amstel varen zijn de onelegante en burgerlijke havenbootjes, echt modern met hunne stoompijpen en hun plompheid. Ze worden vooral gebruikt door menschen die gaan «theetuinen». Scheren zij over het IJ, dan lijken zij van den oever en uit de verte gezien wat vlugger en behaaglijker. Hier doen zij echter den jollemans met hun roeibootjes kwaad — en het is te vreezen dat dezen langzamerhand zullen verdwijnen. Waarom is niet al lang beproefd, hen ook in de binnenvaart te brengen? 't Is zooveel inniger, laag bij den waterspiegel te zitten — men vereenigt zich meer met het frisch klotsende element en een vaart langs onze grachten in een sierlijke roeiboot, door een stevigen, praatgragen jolleman voortgestuwd, zou zooveel aantrekkelijker zijn dan het gehots over de keien in een omnibus!

* * *

Meer bepaald voor particulier en liefhebberij-vervoer dienen de rijwielen, die over de steenen wegvluchten, en waarop zoowel solo's als duo's worden uitgevoerd. Deze dunne vervoermiddelen doen in den laatsten tijd bij wedstrijden den paarden zeer sterke concurrentie aan, terwijl zij de spieren en de borst van hun berijders aan eene verbreide, soms Europeesche vermaardheid helpen. Met de bekende Amsterdamsche voorzichtige langzaamheid vormen zij een sterke tegenstelling en ze zijn daarom misleidend, daar ze zouden doen denken dat in de hoofdstad tegenwoordig alles op wieletjes gaat, alsof 't gesmeerd is. Bij veel moeders en onderwijzers staan ze slecht aangeschreven, bij de laatste vooral omdat ze een bron zijn voor taalverbastering. — De kunstenaars nemen hun alleen kwalijk, dat ze zich vaak in zoo afschuwelijke afbeeldsels publiek te koop aanbieden.

* * *

Bij gemis aan sneeuw worden de narresleden in de hoofdstad meer en meer zeldzaam. Het er overheen glijden moge nog vaak voorkomen, dat geschiedt dan zonder de speciale aankondiging door narrebellen.

Er zijn nog enkele vervoermiddelen voor een zeer bijzonder gebruik bestemd. — Maar noch de brancards, noch de gevangenwagens, noch de hondenkar — al trekken zij gewoonlijk de aandacht van de nieuwsgierige menigte — behooren tot de aangename dingen des levens. De vraag, wie er beter aan toe zijn, de passagiers van de gevangenwagens of die van den hondenkar, valt moeilijk te beantwoorden. Het publiek toont met de laatste meest meer medelijden dan met de eerste. — Of dat het gevolg is van het bewustzijn, dat voor die laatste de foltering en de doodstraf nog niet afgeschaft zijn? Dan wèl van de grooter voorliefde van velen voor hun huisdieren dan voor hun medemenschen?

* * *

Tot de middelen van verkeer behooren ook nog de kiosken. — Vraag het maar den in het geheim minnenden, den flirts — hoeveel zij aan de vriendelijke en bescheiden tusschenkomst der kiosk-weduwen danken!

De Amsterdammers buitenshuis! — In hun verstrooiing en vermaak. —

Het meest algemeene en goedkoope is — het rondwandelen, in den avond, door Kalverstraat, Reguliersbreestraat, over het Rembrandtsplein. Vooral op Zondagavond is er in de donkere, nauwe Kalverstraat geen eind aan de twee lange staarten van wandelaarsters en wandelaars, die streng «rechts en links» houden. Welke genieting dat slenteren geeft is moeilijk te definieeren. —

Zondags, bij mooi weer, is voornamelijk het Vondelpark gezocht. 's Morgens blijft het er heerlijk rustig, in het poppig-behaaglijke van den aanleg, met zijn nog laag geboomte, zijn afgemeten paden, zijn grasperkjes, vijvers en rustieke bruggetjes. — Dan, als de zon schijnt, glanst en danst er een licht door heel het park, met geringe schaduwplekken — en op enkele der bankjes ziet men een droomerig wandelaar, terwijl een wielrijder zich meer vaardig zoekt te maken in het beheerschen van zijn ijzeren paardje. Na koffietijd — tusschen twee en vijf — worden de paden dicht beloopen, kinderwagens komen, rijtuigen (meest gehuurde, de equipages blijven zeldzaam) doorkruisen het park; de wielers vliegen tusschen de wandelende menigte door, soms in een rij, wedstrijdje spelend. Het koffiehuis met zijn terras, het melkhuis met zit- en speelplaats worden druk bezocht; het eerste meest door de gegoede burgerij. — De kleine burgers, die met hun gansch gezin Zondag houden, de vrijende dienstboden zoeken ook graag den Amstelveenschen weg met zijn grootere en kleinere café's op. Veel chique toiletten ziet men niet. — Het deftig Amsterdam bezoekt het Vondelpark zelden anders dan 's zomersnamiddags, als het

op het terras de koffie na het diné komt gebruiken, of 's winters op de eigen banen gaat schaatsenrijden. Dàn is er iederen dag tegen den nànoen en 's avonds bij verlichting feest. Maar Vrijdag 's avonds, in den zomer van 7 tot 9 is er volksverzameling. Losloopende jongens en meiden, vrouwen uit de achterbuurten, van heel hun gezin vergezeld, komen er de dusgenoemde volksconcerten van Zaagmans bijwonen — Ze drentelen er rond, maken herrie, lachen, stoeien, vrijen, pruilende kinderen eten boterhammen met stroop of nemen de borst, de grooten drinken bier en spuitwater en dansen er rond. In den avond valt er over het Vondelpark een sluier van rust en op de banken zinken de minnende paartjes neer, kussend en fluisterend, fluisterend en kussend, overgegeven in elkanders armen. — —

En soms — — dan vinden de wachters in den vroegen ochtend het lijk van een ongelukkige, die daar een eind aan zijn leven kwam maken.

* * *

Als de Amsterdammers willen uitgaan en niet wandelen, zetten zij zich liefst in of voor een koffiehuis neer.

Natuurlijk evenwel zijn niet alle menschen die men in of vóor een Amsterdamsch koffiehuis ziet, geboren en getogen Amsterdammers. — Maar wie er eenmaal een kijk op heeft, onderscheidt de vreemdelingen dadelijk van de echte.

De echten voelen er zich thuis. Ze zitten, liefst met hun gezin of met goeie kennissen, ongegeneerd, zonder handschoenen (alleen de heeren natuurlijk), dampen hevig, roepen den kellner familiaar bij den naam of tutoieeren hem ten minste. — De heeren weten altijd direct wat zij hebben moeten, maar de dames zijn moeilijker in hun keus. Achtereenvolgens moet meneer allerlei dranken opnoemen, tot de dames zich eindelijk iets laten «opdringen» met een gezicht en op een toon of zij meneer er een groot plezier mee doen. —

«Een kop koffie? Een kop thee? Een glas bier, een portie

«ijs? limonade? Een kogelfleschje? niet? nou wat zal het dan «zijn? — Een kop chocolade? — (*tot den kellner*) Mooi, goed, «dan een kop chocolade. — En jij Marie? — Een kop thee, «een portie ijs, een glaasje advocaat? Ja? — Dus (*tot den kellner*) «éen bier, éen chocolade, éen advocaat. — En jij Betsy? —»

Nu wordt het lijstje nog eens doorgenomen tot groot ongeduld van den haastigen kellner, die intusschen even is weggeloopen en weer terug komt om de bestelling op te nemen: «Eén bier, éen chocolade, éen advocaat, éen thee!» — Weet je 't nu?» — En na eerst nog eens alles herhaald te hebben, mag Jan weggaan om 't te bezorgen.

Dát is de Amsterdammer op zijn gemak, als hij een avond in een koffiehuis gaat doorbrengen —

* * *

De provincialen, de buitenlui, doen zich zeer verschillend voor, al naarmate de partij uit «dames seules» bestaat dan wel door heeren wordt aangevoerd. Is het eerste het geval dan zijn zij heel voorzichtig in het bestellen, de kinderen kunnen wel meedrinken met de groote menschen en alles wordt op een koopje berekend. Vooral verraden zij zich bij het betalen. Uit het beursje wordt een hoopje kleingeld te voorschijn gehaald en daarmee de som precies afgepast. Is dit gelukt, dan zoekt de betaalster nauwkeurig eenige losse centen bijeen om den bediende een stuiver fooi te kunnen toemeten.

Precies anders gaat het nu meest, zoodra er heeren van de partij zijn. Dezen halen uit, bestellen al in den vroegen avond flesschen wijn en laten zien dat het «er aan zit» en 't er voor zoo'n dagje niets op aankomt. Er wordt eerst getwist over het voorrecht van te mogen betalen, dan met den geldbuidel gerammeld en de kellner strijkt een aardige fooi op. —

De echte Amsterdammer, de gewone koffiehuisbezoeker, geeft nooit te veel of te weinig. Hij weet precies wat den man toekomt. En dat weet de kellner zelf ook. — Hij zorgt er wel voor, dat hij bij het teruggeven zijn fooi niet inschiet.

* * *

Een bijzondere liefhebberij van de bewoners der hoofdstad is het «buitenshuis eten.» — Zoodra er zich een buitengewone gelegenheid vóordoet, als ze vreemden over hebben of als er een jarige is, of als ze er eens een dagje van nemen, of als ze gewoon 's avonds uit zijn, vinden ze het heerlijkst in een restaurant of café te «eten». — Vooral de dames, al is 't maar een eenvoudige pannekoek, van 't nieuwsgierige slag (die over 't bord heenkijken!), waarvoor Kras speciaal vermaard is. De heeren leggen een bijzondere voorkeur aan den dag voor «éen halve biefstuk met twee spiegeleieren er **òp**!!!» — wat intusschen tot de specialiteit van die Port von Cleve behoort. — En men kan dan ook, als men in het buitenland iemand een dusdanige halve ziet eten, zeker wezen dat men een inwoner van onze Amstelstad voor zich heeft.

* * *

Van de verschillende «restaurants» zijn er drie, die zich in een bijzondere bekendheid verheugen:

Allereerst: *Riche* — met zijn aristocratische clientèle — het keurigste.

Dan: *Van Laar* — dat men door een vischwinkel bereikt — het geurigste.

De *Karsenboom* — met zijn door elkaar gestoofde burgerpotten — het zeurigste.

Het meest karakteristieke beeld van Amsterdam als groote, drukke stad, biedt die Port von Cleve. —

Hier is het een onophoudelijk gaan en komen — van gehaaste beurslui, van handelsagenten en buitenmenschen op een koopje uit. De gevraagde gerechten zijn weinig in aantal maar dan ook dadelijk gereed. 't Gaat alles in een vloek en een zucht: 't zich neerzetten aan een tafel, waar gewoonlijk al andere lui bezig zijn te eten; 't bestellen zonder te bedenken: — meest een halve biefstuk, 's winters «een bord snert mèt». — De kellner

schreeuwt het luid uit, een schelle stem in het buffet echo't het nà, tot in de keuken — en twee minuten later is de kellner er

mee voor, kletst de borden neer op de steenen tafel, met een duw, zóodat ze voor den gast komen te staan; ... deze eet, drinkt, betaalt en een kwartier later zit er weer een ander op zijn stoel. En het geschuifel der voeten over den met zand bestrooiden vloer, het geschreeuw der kellners, het nagebauw in het buffet, 't geklikklak van de borden en 't gerinkinkel van geld op de tafels, vult deze moderne stadsherberg dagelijks eenige uren achtereen met een lawaaierige, ongegeneerde herrie, waar de kellners onverstoord zich doorheen bewegen.

* * *

Kras — het wonderpaleis voor alle niet-Amsterdammers (de Amsterdammers zelf hebben in 1883 het moois er zóo van afgekeken en laten kijken, dat ze er heelemaal niet meer op letten) — Kras is allereerst beroemd door zijn portier, den diksten en kolosaalsten van de stad, in zijn groenen Duitschen uniform een wandelende reclame. —

Op zichzelf is de inrichting, Duitsch gedacht en ontworpen, nog veel minder een eenheid dan het Duitsche Rijk. Er zijn verschillende afdeelingen, elk met een eigen bestemming en in

een anderen bouwtrant: De burgerlijke leeszaal met zijn op den muur geplakte landschappen en zijn tallooze minieme courantjes, de eenige plaats in dit café waar men habitués vindt; — de sierlijke witte eetzaal, die in een zwijgende rustigheid blijft ondanks de talrijkheid der gasten; de kermistentachtige wintertuin — met zijn namaak-rustieke versiering van boomschors, zijn gaanderijen, waar op de muren vergezichten in tropische wouden zijn uitgeschilderd, en zijn plompe, drukke in elkaargewerkte electrische lampen, hangend boven de rissen stoelen en tafels, waar de menschen met moeite een weg dóor vinden —; de biljartzaal, en de half overdekte tuin, ook al met lampen en nagemaakte rustiekigheid, huiselijk rotsachtig in zijn beschildering, zoodat de Amsterdammers, die er 's zomersavonds komen uitluchten, zich kunnen verbeelden buiten te zijn.

In den goeden tentoonstellingstijd kon geen hoofdstadbewoner 's avonds na zijn uitgang te bed gaan liggen zonder eerst bij Kras gesoupeerd te hebben. Maar nu is dit voor de beurs van zeer velen te kras geworden. — Eerst sedert de instelling van den Prinsessedag herneemt deze uitgestrekte inrichting ten minste nog éenmaal per jaar haar macht over de Amsterdammers. Dan is zij het verzamelingspunt van alle late feestvierenden en weergalmen de zalen de refreinen van het welluidend: «Oranje-bòven!» — en het kieskeurig: «Alle socialen in den harington».

* * *

Passons outre. — — —

De groote koffiehuizen in de Kalverstraat onderscheiden zich gemeenschappelijk door éen eigenaardigheid, die intusschen pas 's avonds in het licht komt, nl. dat zij alle vóor aan straat in het donker gehouden worden.

En in de duisternis van die holle openingen zitten dan de schimmen van bezoekers neer, aan het bespionneeren van de voorbijgangers en — — — voorbijgangsters. — —

* * *

Van het groengele licht, dat uit café Mast op straat neervalt, is al vroeger gesproken. Zoo ook over het publiek.

Eigenaardig is evenwel het kleine café'tje er naast, dat 's avonds vóor is afgesloten door roode gordijntjes. — —

Wie dit huisje niet kennen, zoeken achter die gordijntjes heel wat geheimzinnigheid. — — —

En zóo gebeurt het soms, dat onvoorzichtige paartjes, op jacht naar een rustig stil plekje, daar komen binnen vallen — vlak in den kijker van goede bekenden, die er heel rustig zitten te praten — of te domineeren.

* * *

Ofschoon het er juist niet op gebouwd is — want 't blijkt met zijn hooge ruimte en flinke lijnen wel het mannelijkste café van de hoofdstad — geniet het Panopticum de reputatie van een bijzondere snoeperigheid.

De dames komen er dan ook graag om er in de Conditorei te snoepen van de gebakjes en de plombières; de heeren om . . .

Eerst sinds er levende beelden in dit Panopticum te zien zijn, trekt het publiek.

Dat schaart zich om de verhooging, orkest genaamd, en luistert en ziet met bewondering naar de Dameskapelle, die er met mannelijke beslistheid op losstrijkt.

De directrice heft haar strijkstok op — allen zetten zich in positie. Eén zwaai de hoogte in, en nu glijden de stokken met bevallige armheffingen over violen, cellen en bassen; de stokken vallen op de pauken. De arm der directrice zwaait hooger op, haar zwellende boezem golft mee de hoogte in, en als alles in gang is en de melodie moet ópstijgen, dan pakt zij flink ook haar viool, en voort gaat het over de snaren met een krachtige zwelling van de tonen — — —

Boum! uit!

Daverend applaus!

En de strijkstok gaat weer de hoogte in — en in vliegende vaart ontglijdt aan de instrumenten een Schnell- of Bakkebaard-

polka — de laatste met ruischende lipontplof-begeleiding van het roemruchte kermiswoord: Bakkebaard! —

* * *

Van één der meest bezochte café's is, als middelpunt van het artistiek leven der hoofdstad, reeds eenige malen sprake geweest: van het American-hôtel.

Sinds de afbranding van den stadsschouwburg heeft het één kring verloren: — dien der tooneelartisten.

Vooral van de vreemde artisten is dat jammer.

Ze konden er zóo typig zijn!

Eén tafereeltje herinner ik me:

Een Fransch gezelschap had op het Leidsche Plein gespeeld. En om twaalf uur kwamen er twee heeren en twee dames — beiden in doeken gewikkeld binnen.

«Garcon, du thé!» —

«Comment?»

En 't duurde een poosje eer onze kellner begrijpen kon, dat de bezoekers op dit late uur een theestoof met ketel en trekpot begeerden, mèt geroosterd brood! — Ze dronken dan ook een thee, dien avond! En ieder keek naar hen; terwijl de directeur zijn hoed afnam.

Dat doet hij trouwens voor elk bekende. En geen habitué vindt dat hij in eenig café zoo voorkomend en beleefd behandeld wordt als hier.

Maar die er het meeste zijde mee spint is ongetwijfeld de hoedenmaker van den heer V.

* * *

Behalve zijn groote café's telt de hoofdstad verschillende dusgenoemde proeflokalen — die voor wijnen en die voor likeuren.

Het verschil tusschen de twee soorten wordt aangegeven door het feit, dat men in de eerste huisjes kan zitten — al is 't dan maar op een tabouretje aan een vat — en in de tweede

moet blijven staan. Waaruit nog niet volgt dat men 'm ook in de Bodega's niet wel eens «staan» kan krijgen.

De drukste tijd voor deze proeflokalen is het namiddaguur tusschen drie en zes — sommigen zijn zelfs ná dien tijd gesloten.

Van de «wijn»inrichtingen is de Caves de France de gemakkelijkste en de chiekste — die van Gebrs Hulscher met zijn nieuw-Delftsche versiering de meest smaakvolle. De benauwder en onbeholpen lokalen zijn intusschen natuurlijk het meest gezocht.

* * *

Van de drie bekende likeurlokalen heeft elk een specialiteit:

Het mooiste, van Lucas Bols, is gezocht om zijn «Oude klare».

Het meest ouderwetsche, van Wijnand Focking, beroemd om zijn «Half om half».

Het meest burgerlijke, «De drie fleschjes», om zijn «Oranjebitter».

Om van de koperen toonbankjes en andere nog niet te spreken...

Want «geproefd» wordt er in de hoofdstad heel wat....

* * *

Sints eenigen tijd hebben ook de dames haar plaatsen van samenkomst. En wel de chocolade- en melksalons. 's Morgens komen daar vaak studenten en buitenlui een glas melk of een kop chocolade drinken. Maar 's middags en 's avonds zijn de hommes seules er minder gewild. Ten minste zoo schijnt het.

* * *

Speciaal Amsterdamsch zijn de oesterhuizen, mosseleninrichtingen en schaftkelders.

In de twee laatste zijn bolussen, gebakken bot en oliekoeken gezochte verbruiksartikelen. Van de twee bekende mosselhuizen is het één met, 't andere zonder piano; maar wat een piano mist, is integendeel een dikke juffrouw rijk.

In het leven van den Amsterdamschen werkmansstand zijn de porders en porsters een verschijnsel, dat met de schaftkelders in chronologisch verband staat.

Een bijzonder soort van schafthuis vinden we gedurende de laatste jaren tijdens de wintermaanden op het Singel. Waar vroeger den toekomstigen studenten geestelijk voedsel gereikt werd, verstrekt men thans den hongerigen een bete broods en een kop koffie om niet.

Volgens voorzichtige staathuishoudkundigen en boekjesfilantropen een bedenkelijke maatregel die — — — de onverschilligheid en luiheid aanwakkert en dus — — — regelrecht naar het socialisme voert!

Zooals ook de kindervoeding en de schoolbaden.

* * *

Onder het uitgaand Amsterdamsch publiek treft men veel burgermenschen, die zich overdag afsloven en behelpen, zelfs al kunnen ze 't makkelijker hebben, maar die 's avonds in koffiehuis en comedie zich te goed doen.

Zij — de burgermenschen — vormen dan ook de kern en het hulsel van het schouwburgpubliek. Ze zitten er zelfs op de goede plaatsen. En dat is niet het minst de reden, waarom de Amsterdamsche chiek zich zoo weinig laat zien! —

* * *

«Jae — waerom we geen lid wörden van het Cöncertgebouw? — Jae, je moet er nögal beheurlijke musiek heuren — à ce qu'on dit! Maar 't is er toch eigenlijk wel wat plebejisch. — Je könt daer zelfs naest een winkelier kömmen te zitten, zoo vläk naest je. — Alles gemêleerd! —»

Afgeluisterd antwoord van een «voorname» Amsterdamsche dame, wie gevraagd werd, waarom zij geen lid van het Concertgebouw was.

En zoo zijn er — velen!

* * *

Toch is dit nog de eenige plaats waar onze beau-monde zich vertoont en waarvoor wat toilet wordt gemaakt.

Althans bij extra-gelegenheden.

Maar van toiletteering als de Haagsche dames voor de Diligentia-concerten plegen te doen, ziet men in de hoofdstad bijkans nooit iets. Dames en décolleté, die in haar loges verschijnen, waren zelfs in den stadsschouwburg uiterst zeldzaam.

Of de voorstellingen moesten heel duur en de dames heel oud zijn.

Nu die schouwburg afgebrand is, bezit Amsterdam er geen meer, in staat, een aan comfort-gewend publiek te ontvangen. Werd de parkschouwburg beter onderhouden, 't zou nog wel gaan....

Maar we krijgen nieuwe, bij de vleet!

* * *

In de hoofdstad van het Rijk zijn de concerten onder Kes de eenige regelmatige artistieke uitvoeringen, die een streng kritisch oordeel kunnen voldoen.

Want zelfs het beste der Hollandsche tooneelgezelschappen geeft allerlei onrijps met weinig rijps, uit vreemde broeikast en zonder taalfijngevoeligheid overgebracht.

Sinds het zijn eigen gebouw kwijt is en een toevlucht heeft moeten zoeken tusschen het flodderdecoratief van het Grand-Theater is zelfs de glans van het uiterlijke weg.

Nu moet alle kleur en geur van de modisten en de kleermakers — of van de geurmakers onder de artisten zelf komen.

* * *

Het «Paleis voor Volksvlijt» is nog steeds een voorwerp van aanhoudende zorg voor menig rechtgeaard en dichtlievend Amsterdammer, die niet weet wat er nog van zijn Paleis — half muziek- half schouwburgzaal — zal worden.

Met het «volk» heeft het niets meer uitstaande, tenzij door de volksvoorstellingen, eenmaal per week voor een kwartje

op alle rangen toegankelijk, — — — als niet bij voorbaat de eerste en beste plaatsen tegen hoog bespreekgeld door «burgermenschen» besproken waren.

Een poos lang is het Paleis nog in handen geweest van een troep «kunstenmakers» — en zijn er gekke sprongen gemaakt met — — de aandeelen.

* * *

Gelukkig voor het uitgaanlievend Amsterdam is het Circus-Carré er nog.

Hier kan men zitten zonder zich in te spannen; en heeft toch eenige emotie van aangenamen aard.

Zooals de Shah er ook over dacht.

En nu is er zelfs een bassin met waterbaars in aantocht!

* * *

Amsterdam zou niet meetellen onder de hoofdsteden van het beschaafd Europa zonder zijn Sportvermakelijkheden.

Met eenige wijziging van Vondels bekende regels kan men menig Amsterdammer ten opzichte van het Rijksmuseum laten getuigen:

«Wij komen noô er in, doch alderliefst er achter.»

Dat is te zeggen: achter het gebouw — niet achter de schilderkunst.

* * *

Tot heden toe is de Sportliefhebberij der Amsterdammers intusschen nog meer gemaakt dan natuurlijk.

Den echten smaak van het wedden hebben zij niet beet. En de terreinen liggen te dicht bij de stad. Als men er nog heen moest rijden en een *picnic* maken kon — — — *English for ever, you sportman or never.*

* * *

Tentoonstellingen van schilderijen plegen vrij druk, die van

aquarellen tamelijk druk, die van etsen slecht bezocht te worden.

In de nieuwe kunstzaal op het Rokin met mooie Fransche en Hollandsche kunst, waar men alleen moet heengaan om te zien en niet om gezien te worden, komen zeer weinig menschen — —

* *
*

*
* *

Amsterdam heet met het volste recht het hart van Nederland. Het jaagt met sneller gang het bloed door de aderen van ons volk. Nieuwe, frissche gedachten ontkiemen in zijn bodem en zijn dagbladen verspreiden de zaden door heel het land. Om zijn weldadigheidszin is zijn bevolking beroemd. De handel in goederen vindt er zijn uitwegen, die in papieren zijn middelpunt; de wetenschap wordt er beoefend, de kunst geëerd en gesteund. Voor beide heeft men groote offers veil. En als weer de Stadsschouwburg zal opgericht zijn en er prijken in nieuwen glans, zal het aloude opschrift boven het tooneelscherm daar weer, met meer recht dan ooit te voren, verkondigen:

«Der kunsten God, aan 't IJ met geestdrift aangebeen,
Kroont hier in 't heilig koor deugd en verdienste alleen!»

Finis.

VIII.

TOT BESLUIT.

RAPPORT van de Commissie van Redactie aan het Bestuur der Vereeniging tot Bevordering van het Vreemdelingenvertier.

Mijne heeren.

De taak, ons op zoo vereerende wijze in het najaar 1888 door u opgedragen, is thans ten einde gebracht. En terwijl wij de eer hebben U de vrucht van onzen arbeid aan te bieden, achten wij ons tevens verplicht, u zoo kort mogelijk rekenschap af te leggen van de wijze, waarop die vrucht is gerijpt.

Reeds in haar eerste samenkomst stelde Uwe Commissie eene bepaalde arbeidsverdeeling vast. Na rijpelijk wikken en wegen en schiften van de zeer omvangrijke stof werden de onderwerpen bepaald, die in dit werk ter sprake moesten komen, en die wij hier niet behoeven op te sommen, aangezien de inhoudsopgave zelve u daaromtrent voldoende zal inlichten. Wat echter niet onvermeld mag blijven het is, dat eenige leden der Commissie meer bepaald eene ruimte wilden

aangewezen zien voor de bespreking van de voornaamste openbare gebouwen, met mededeelingen die den bezoekers nuttig en welkom zouden zijn. Anderen waren echter van oordeel dat in de behoefte daaraan reeds in de gewone reisgidsen voldoende werd voorzien, terwijl velen vreesden dat de behandeling van deze onderwerpen niet zou kunnen gebeuren in den trant, dien zij voor dit werk wenschelijk achtten en binnen de ruimte, welke ons was toegestaan. In deze meening van velen berustten de eenigen, nadat juist over dien trant zeer ampele en langdurige besprekingen waren gehouden. Al aanstonds toch was gebleken, dat er in Uwe Commissie verschillende stroomingen haar uiting vonden. Dézen wilden het goede en eerwaardige voorbeeld van vroegere vaderlandsche schrijvers volgen en zoowel door deftigen stijl als door ernst van opvatting, door het in het licht stellen der deugden, — wat een matige berisping van eenige verkeerdheden niet behoefde uit te sluiten —, door het vermijden van alle frivoliteit en aanstoot gevende beschouwingen den lof en de instemming van het beste deel der vroede burgerij trachten te verdienen en een boek uitgeven, dat, in de handen van onze mannelijke en vrouwelijke jeugd gesteld, in staat zou wezen hun jonge harten met dankbare bewondering te vervullen voor de stad van hun geboorte, en hen reeds vroegtijdig te stemmen tot *die* erkentelijke hulde voor haar wijze, bezadigde en ijverige bestuurders, als te allen tijden de beste waarborg is gebleken voor den echten burgerzin en oprechte liefde voor onze schoone en goede stad, dien kostbaarsten parel aan de kroon van ons geliefd Nederland. Anderen meenden daarentegen juist dezen vaakbetreden weg te moeten verlaten. Zij wilden eene poging wagen om meer den modernen Franschen trant te volgen: bizar, grillig, vreemd, spottend, onsamenhangend te zijn, zooveel mogelijk af te wijken van diezelfde Hollandsche deftigheid, als eenigen hadden aangeprezen, en zonder bekommernis om wat men daarvan zeggen zou, de werkelijkheid getrouw blijven, ook waar ze zekere zijde vertoonde, die men voor een Hol-

landsch publiek pleegt te maskeeren. Terwijl nog anderen, onder den invloed van de jongste beweging in onze letterkunde, de beschrijving der stadsgedeelten vooral nieuwerwetsch schilderachtig wilden gedaan zien.

Waar de opinies zoo verdeeld waren en het niet mogelijk bleek één der partijen tot het anders in onze stad zoo geliefkoosd stelsel der concessies over te halen, besloot Uwe Commissie elk der bewerkers der verschillende onderdeelen vrijheid van handelen te laten, met dien verstande dat zij hun voltooiden arbeid telkens aan het oordeel hunner medeleden zouden moeten onderwerpen. Een middel, waardoor het eenige malen mogelijk is gebleken, de te scherpe kanten der verschillende methoden wat af te slijpen, en het onsamenhangende der deelen te corrigeeren.

Niet minder moeilijkheid bracht de vraag, hoever bij het karakteriseeren de kritiek zou mogen gaan. Al spoedig nadat de verschillende bewerkers (wier kring de Commissie, gebruik makend van de door U verleende volmacht tot assumptie, inmiddels zeer had uitgebreid) een deel van hun arbeid hadden voltooid, bleek dat verscheidenen zich kritische opmerkingen hadden veroorloofd, welke op hun medeleden, die tot de besproken kringen of clubjes behoorden, juist niet altijd een aangenamen indruk maakten. Een voorstel van onzen Voorzitter, door eenigen ondersteund, om alle kritiek te verbieden, daar toch te vreezen stond dat door die kritiek het doel dezer uitgave: «bevordering van het vertier» zou worden voorbijgestreefd, en ons werk in vele kringen ontstemming zoo niet verbittering en verontwaardiging zou wekken, kon evenwel den steun van de meesten niet verwerven. Meer gehoor vond een opmerking van den heer O. N. T. Stemming, dat men de klachten van buitenaf best zou kunnen doen verstommen, door zelf eerlijk het goed recht der kritiek te erkennen en ieder een beurt te geven. Waren de kringen, waartoe de Commissieleden zelf behoorden, evenzeer onder het mes gekomen, dan kon niemand van buitenaf zich met reden beklagen. En

ondanks de bezwaren van meer angstvalligen, die vreesden dat men op die wijs juist het heele publiek in het harnas tegen zich jagen zou, en die vooral de pers, wier oordeelvellingen toch over het succes van ons boek beslissen zouden, en wier gevoeligheid zoo licht gekwetst is, van de kritiek wilden uitgesloten zien, — werd besloten dat de geest van den heer Stemming de besluiten der Commissie zou beheerschen.

Nadat de verschillende moeilijkheden aldus voorloopig uit den weg waren geruimd, kon met den arbeid ernstig begonnen worden. Weldra evenwel deed zich een nieuwe voor: Bij het verzamelen der ingekomen bijdragen bleek toch dat de ruimte, voor het behandelen van eenig onderdeel gevergd, die waarop gerekend was, waarschijnlijk verre zou overtreffen. Aansporingen tot beknoptheid en zelfbeperking bij de medewerkers gaven, zooals meestal bij ons te lande, geen voldoend resultaat. Derhalve moest, om niet te veel vergeefschen arbeid te laten verrichten, wel worden afgezien van het plan, om eerst na voltooiing van het geheel met drukken te beginnen. — En ten slotte bleek inderdaad, dat er aan een volledige behandeling van alle onderdeelen niet te denken viel. De stof is zoo rijk, dat wij allerminst zouden durven beweren, haar te hebben uitgeput. Blijkt deze bundel lezers te trekken, dan zou Uw bestuur wellicht tot het uitgeven van een tweeden kunnen overgaan.

In verband met bovenstaande opmerkingen meenen wij ons tegen een verwijt, dat ons zou kunnen toegevoegd worden, bij voorbaat te moeten verweren. Het is dat er in het eerste gedeelte toestanden beschreven worden, zooals die niet meer bestaan. Op het oogenblik, waarop dit werkje het licht zal zien, is het houten hulpstation afgebroken, het centraalstation (eindelijk) opengesteld, het plaveisel van den Dam gewijzigd, de toestand van het Koningsplein veranderd, geven de advertentieklokken — sprekend blijk der snelle vergankelijkheid van veel nieuws — geen afvallende rol meer te zien, is de stadsschouwburg afgebrand en zijn de grootsche ruïnen met een

smaakvol versierde omheining afgezet, is er een vereeniging tot bevordering der nederlandsche muzikaal-dramatische kunst gesticht, terwijl de voortvarendheid van ons gemeentebestuur en onzen Raad reeds plannen gemaakt heeft, waardoor een geheel stadskwartier gewijzigd zal worden.

Onze beschrijving van menig stadgedeelte is dus stellig verouderd. Maar wie bedenkt hoeveel arbeids er te verrichten viel, wat plaatselijke onderzoekingen moesten gebeuren, hoezeer het commissoriaal behandelen en bespreken van elk deel het snel voltoöien van zulk een werk tegenhoudt, zal moeten erkennen, niet alleen dat deze verschillen tusschen het verleden en heden onvermijdelijk waren, maar ook dat onze Commissie, werkend met den bij ons te lande gebruikelijken bekwamen spoed, in snelheid van afdoening — de data der litterarische documenten bewijzen het — menige staatscommissie achter zich gelaten heeft.

Bovendien is het aldus onstane nadeel er inderdaad geen, omdat het wordt opgewogen door het voordeel dat nu naast beelden van «Amsterdam zooals het is», er staan van «Amsterdam zooals het was» tot sprekend getuigenis van de gestadige verandering, onophoudelijken vooruitgang en toenemenden bloei van onze geliefde Amstelstad.

Moge deze uitgave er toe strekken, haar meer te doen waardeeren en haar waarachtige grootheid te bevorderen — dan zou de wensch vervuld zijn van allen, die aan het tot stand komen van dezen arbeid hebben meegewerkt.

We zouden ten slotte moeten eindigen met een openlijk woord van hulde en dank tot al onze medewerkers. Doch ter wille van hen zelf als van het succes van onzen arbeid hebben wij besloten daarvan af te zien en hun namen niet openlijk te noemen. Bij ons te lande is het een gewoonte, eerst te vragen: wie zegt dit? daarna: wat zegt hij? — Wij nu willen de aandacht bepaald zien op dit *wat*. En zoo men *privatim* of *publice* gissingen omtrent de namen onzer medewerkers mocht opperen, we zullen daartoe evenzeer het zwijgen doen

als tot de op- en aanmerkingen, welke over onzen arbeid mochten gemaakt worden. Dergelijke debatten geven niets en de eerste aanvaller weet toch altijd gelijk te krijgen!

Den uitgever, die, ondanks verschil van inzicht omtrent menig onderdeel, ons getrouw ter zijde is blijven staan, daarvoor onzen dank en hulde te betuigen, is ons een laatste en aangename plicht.

De Commissie van Redactie:

AMSTERDAM, *October 1890.*

MR. V. D. OOIEN.
MR. DE VLINCK.
N. E. M. O. JANSSEN.
MR. VAN KOLLUM.

INHOUD.

